İstanbul'un nâzım planı...

sunay akın

8. Basım

çınar

İstanbul'un Nâzım Planı
Sunay Akın

Çınar Yayınları
İstanbul'un Nâzım Planı / Sunay Akın

ISBN 975 - 348 - 083 - 0

1. Basım İstanbul, Haziran 1996
2. Basım İstanbul, Mart 1997
3. Basım İstanbul, Mart 1998
4. Basım İstanbul, Ekim 1999
5. Basım İstanbul, Eylül 1999
6. Basım İstanbul, Ağustos 2001
7. Basım İstanbul, Ocak 2002
8. Basım İstanbul, Mayıs 2002

Baskı: *Güzel Sanatlar Matbaası A.Ş*

©Çınar Yayınları, 1996
Tüm yayın hakları saklıdır.

Çınar Yayınları
Rıfat Ilgaz Kültür Merkezi
Çatalçeşme sk. No: 50 Kat: 4-5
Çağaloğlu/İstanbul
Tel: (0212) 528 71 40 -41-42
Fax: (0212) 528 71 43
e-mail:cinar@cinaryayin.com
www.cinaryayin.com

http://www.sunayakin.org
e-mail: mektup@sunayakin.org

İstanbul'un Nâzım Planı

Sunay Akın

Çınar

İçindekiler

Nâzım Hikmet ve Kız Kulesi **9**
Batmak Pahasına **13**
Hepsi Bu mu? **16**
Taşa Çivili Aşk **20**
At, Avrat, Kravat **24**
Lambalı Kadın **27**
Kız İğneyi Kaybetti **30**
Anahtar Kimin Elinde? **34**
Bu Karpuz Çok Kırmızı **37**
Berberistan **40**
Nasrettin Hoca Bölücü mü? **44**
Kız Kulesi'ndeki İnek **48**
Deniz Kaçkını Bir Ulus **52**
Kız Kulesi Ağaçları **55**
Elbirliği İle Taksiye Binme **58**
Ağacımı İsterim **61**

Mektubunu Vermezler **65**
İstanbul ve Timsah **69**
Haydar Paşa Gardırobu **71**
Menzile Giren İşçiler **74**
Kimsesizler Yurdundaki Köprü **77**
Geleceği Görebilmek **80**
Pekâlâ Burada Üretilebilir **83**
Rakı Şişesindeki Şair **87**
Açlığın Can Simitleri **90**
Kaz Tüyü **93**
Eteklik Giymiş Baston **97**
İstanbul'dan Atılan At **101**
Nezle Adamlar **105**
Nâzım Hikmet ve Asansör **109**
Bol Bol Futbol **113**
Bankadaki Kadın **117**
İstanbul Üstünde Uçanlar **120**
Kız Kulesi'nin Damat Adayı **124**
Çelik Zürafa **127**
Uyuşamayız Yollarımız Ayrı **131**
Doyum Olmuyor ki **134**
Kız Kulesi'nin Kara Kitabı **137**
Kaptan Düdüüüük **140**

Erol Taner Eyüboğlu'nun anısına

Nâzım Hikmet ve Kız Kulesi

1827 yılında Almanya'nın Brandenburg kentinde Karl Detroit adında bir çocuk dünyaya gelir. Babası müzik öğretmeni olan Karl Detroit, aile içinde başgösteren huzursuzluklardan dolayı bir Fransız yetimhanesine gönderilir. Gemilerde miço olarak çalışma belgesini eline alır almaz, Hamburg Limanı'ndan kalkan bir gemiyle İstanbul'a doğru yola koyulduğunda henüz on iki yaşındadır.

Gemi İstanbul'a geldiğinde denize atlayan Karl Detroit, Kız Kulesi'ne doğru yüzmeye başlar!.. Kendisini kurtaran Kız Kulesi'nin bekçisine gemiye geri dönmek istemediğini anlatır. İki ülke arasında küçük bir politik sorun yaratmış olsa da, dönemin Dışişleri Bakanı konumundaki Sadrazam Ali Paşa'nın sevgisini kazanıp, himayesine girer. Harbiye'de okutulan çocuğa Mehmet Ali adı verilir.

Yıllar, on iki yaşında Kız Kulesi'ne yüzen çocuğu, Kırım Seferi ve Bosna, Karadağ savaşlarından sonra II. Abdülhamit döneminde "Paşa" ünvanına taşır. Mehmet Ali Paşa, 1878 yılında imzalanan Berlin Antlaşması'nda Osmanlı'yı temsil eden üç kişiden biridir!.. Berlin Antlaşması'nda Hıristiyan cemaatlere hak tanınmasıyla gerici

çevreler, halkı Mehmet Ali Paşa'ya karşı "sizi gâvura bu sattı" diye kışkırtır... Ve, Mehmet Ali Paşa, Arnavutluk'ta linç edilir! Aynı zamanda şair olan Mehmet Ali Paşa, kısa bir dönem gittiği Magdeburg'daki okulunu ziyaret ettiğinde şeref defterine bir şiir yazar vebu şiir sonradan gazetelerin birinde yayınlanır. Saray ressamı Anton Von Warner, Mehmet Ali Paşa için şunları söylemiştir: "Şiirlerini Almanca, Fransızca, Yunanca, Farsça ve Arapça dillerinin tümünde aynı maharetle kaleme alabilen bir şair."

Çocukluğunda Kız Kulesi'ne sığınan Mehmet Ali Paşa'nın dört kızından biri olan Leyla Hanım'ın da bir kızı dünyaya gelir. Celile Hanım... Ve, Celile Hanım'ın bir oğlu olur: Nâzım Hikmet!

Tarih: 1 Ocak 1921... Yeni bir yılın ilk sabahında İstanbul'a kar yağmış ama pek tutmamış. Yol kenarlarında ve Çamlıca tepesinde beyazlıklar göze çarpıyor... Sirkeci'den demir alan bir vapur pamuk balyalarıyla dolu olsa da, asıl yükü direnişe katılmak için Anadolu'ya geçen Kuva-i Milliyecilerdir.

Vapurda dört de şair vardır: Yusuf Ziya, Faruk Nafiz, Vâlâ Nureddin ve Nâzım Hikmet... Kız Kulesi'ne doğru yaklaşıldıkça Nâzım'ın yüreğindeki korku da büyür. Çünkü, Kız Kulesi işgal yıllarında İngiliz askerleri tarafından Boğaz'dan geçen gemilerin kontrol edildiği bir karakol olarak kullanılıyordu. Vapur, Kız Kulesi'ne gelindiğinde motorlarını durdurur. Oysa, pamuk balyalarının üstüne yatan direnişçiler ne kadar soğukkanlı görünmeye çalışsalar da, yürekleri yüksek devirli bir makina gibi atıyordu.

Kız Kulesi'ndeki arama üstünkörü olmuş, vapura geçiş izni verilmişti. Nâzım, Boğaz'a demirli işgal gemilerinin arasından yol alan vapurun küpeştesinden giderek küçülen Kız Kulesi'ne bakıp, derin bir nefes alır. Yeni yılın ilk günü Nâzım Hikmet'i Anadolu'ya taşıyan vapurun adı "Yeni Dünya" idi... Ve, eğer sorulsaydı Nâzım'ın İngiliz askerlerine göstereceği sahte kimliğinde şu yazılıydı: Yumurta Tüccarı!..

1950 yılının sıcak bir Temmuz günü... Nâzım Hikmet, hapishaneden çıktığı ilk günde bir arabanın içinde, dostlarıyla birlikte, "içerdeyken en çok yapmak istediği şey"e doğru yaklaşıyordu!..

Üsküdar'a geldiklerinde gece olmuştu. Sokak fenerleri yanmadığından zifiri karanlıktı ortalık... Ayazma Camisi'nin önünden denize doğru yürüdüler. Vâlâ Nureddin, karısı, Nâzım Hikmet ve oğlu Memet'in anası Münevver Andaç. Birilerinin kendilerini takip edip konuştuklarını dinleme hevesinde olduğunu düşünerek sessizce ilerliyorlardı. Deniz kıyısına geldiklerinde çakılların üzerine yığılı kocatomrukların arasına çöktüler. Kız Kulesi tam karşılarındaydı... Büyükdedesi Mehmet Ali Paşa'nın on iki yaşında yüzerek çıktığı Kız Kulesi'ne Nâzım Hikmet, on iki yıllık bir hapishane hayatından sonra ilk kez bakıyordu.

Nâzım Hikmet, Kız Kulesi'nin karşısında eğildi ve elini denize daldırdı... Ve sonra yere uzanıp, denizdeki çırpıntıyı dinleyerek yıldızları seyre daldı. Arkadaşları Nâzım Hikmet'e, on iki yıl boyunca hapishaneler ve hastaneler arasında geçen dolaşımda hep sorarlardı: "Özgürlüğüne kavuştuğunda en fazla istediğin nedir? El birliğiyle sana hazırlayalım."

Nâzım Hikmet, Kız Kulesi'nin karşısında elini denize soktuktan sonra yıldızları seyrederek, denizin müziğini dinlediğinde, bu sorunun yanıtını veriyordu!..

Yıl: 1962... Nâzım Hikmet, çok sevdiği memleketinden on bir yıldır ayrıdır. Paris'te, Notre Dame Kilisesi'nin bahçesine bakan otel odasında İstanbul özlemini dışa vurduğu şu dizeleri yazar:

Koşmaca oynayalım Güzin'ciğim
sen ben Dino bir de Verusam
koşmaca oynayalım yağmurun altında yalınayak başı kabak
ve geçelim Sen Mişel Bulvarı'ndan İstanbul'u kovalayarak
ve fır dönelim Notr Dam'ın bahçesinde Kız Kulesi'yle...

Dip not: 1962 yılında, Trabzon'da, terzi bir babanın ikinci oğlu dünyaya gelir. Adını Sunay koyarlar... Ailesiyle İstanbul'a göç eden çocuk, ilk kez annesiyle gittiği bir misafirlikte çay tabağının içinde desen olarak gördüğü Kız Kulesi'ne on iki yaşındayken Salacak Pla-

ji'ndan yüzse de, kuledeki askerlerin izin vermemesiyle küçük adacığa çıkamamış, kayalıklarda soluklanıp, kıyıya geri dönmüştür. Yıllar sonra çıktığı Kız Kulesi'ni, insanlığın gerçek yasalarını şairlerin koyduğu düşüncesiyle "Şiir Cumhuriyeti" ilan eder!.. Ve, ilk yasa olarak Nâzım Hikmet'in iki dizesini okur: "Yaşamak bir ağaç gibi tek ve hür / ve bir orman gibi kardeşcesine..." Kimilerine göre "şov" yapan bu çocuk 12 Eylül gününde doğmuştur ve 1980'den beri yaş-gününü kutlamamaktadır!

Batmak Pahasına

Sisli bir İstanbul sabahıydı. Vapur seferleri birkaç saat aksamış olsa da, dağılmaya yüz tutan sis Boğaz trafiğinin akışına olanak tanıyordu. Kadıköy İskelesi'nden kalkan vapurumuz işlerine geç kalmış olmanın sıkıntısını yaşayan yolcuların yanında benim gibi simidini martılarla paylaşan üniversite öğrencilerini de taşıyordu.

Vapurun küpeştesinden uzaklaştığımız Kadıköy İskelesi'ne ne zaman baksam Tuna'nın suyu olmak isteyen Nâzım Hikmet gelir aklıma:

Çarpaydın Kadıköy İskelesi'ne,
Çarpaydın çırpınaydın
Vapura binerken Memet'le anası,

Kadıköy İskelesi'ne çarpan dalgalarda memleket özlemi içinde çırpınan Nâzım Hikmet vardır. Ama yalnızca o değil, düşüncelerinden dolayı ülkelerinden ayrı kalan, çok sevdiği halkının arasına karışamayan nice yurtseverin özlemi dünyanın tüm dalgakıranlarını aşarak ulaşır Kadıköy İskelesi'ne!..

Vapurumuz yolun yarısına geldiğinde Kumkapı açıklarında bekletilen gemiler de Boğaz'dan geçmek üzere dümen kırmışlardı. Kapta-

nımız bacasında orak/çekiç taşıyan bir gemiye yol vermek için hız kestiğinde arkadaşlarla martılara attığımız simitlerimiz çoktan bitmişti.

Önümüzden geçecek olan geminin güvertesine dikkatle bakıyordum. "Tanıdık mı arıyorsun?" diye takılan arkadaşlarıma yabancı bandıralı bir geminin güvertesindeki insanlara el sallamaktan aldığım mutluluğu anlatamazdım. Haftalarca belki de aylarca denizlerde dolaşan tayfalara tanımadığı bir insanın el sallaması küçük de olsa bir yaşama sevinci katar diye düşünüyorum.

Geminin güvertesinde kimsecikler yoktu ama adını okuyunca yüreği yaşama sevinciyle makine dairesindeki motorlar gibi küt küt atan ben oldum!.. İşçilerin bir tersanede alın terlerini akıtarak yaptıkları "Nâzım Hikmet"geçiyordu İstanbul Boğazı'ndan; Trum... Trak... Trum...Trak...

Varna kıyısında yazdığı bir şiirinde "bir vapur geçer Boğaz'a doğru / Nâzım usulcacık okşar vapuru / yanar elleri..." diyen şairin adını taşıyan gemi denizi yırtarak sis içindeki Boğaz'a doğru ilerliyordu. Geminin arkasında ise Orhan Veli'nin "Deniz yırtılır kimi zaman / Bilmezsiniz kim diker / Ben dikerim" dizelerindeki Dalgacı Mahmut bir martı olup uçuyordu!.. Ve, o geminin İstanbul'un hiçbir iskelesineyüz süremeyecek olduğunu düşünen Sunay'ın da yüreği yanıyordu!

Şairin ölümünden sonra kurulan komite bir uçağa "Nâzım Hikmet" adını vermeyi düşünür. Ama sonradan bir geminin daha elverişli olduğuna karar kılınır. Yugoslavya'da yapılmakta olan bir yük gemisine Nâzım Hikmet adı konur. Niye mi yük gemisi?.. Çünkü, yolcu gemileri belli limanlar arasında işler. Oysa bir şilep bütün limanlara gidebilir, dünyanın bütün denizlerini gezebilir!..

İlk seferine 12 Ağustos 1965'te Odesa Limanı'ndan çıkan gemi için düzenlenen törene Nâzım Hikmet'in karısı Vera, şairler ve yazarlar katılır. Kaptanlığını Vadim Andreyeviç Brajin'in yaptığı geminin kütüphanesine Nâzım Hikmet'in kitapları armağan edilirken bir de fotoğrafı verilir. Törene Türkiye'den de katılan bir yazar vardır: Aziz Nesin!..

Tarih: 15 Ocak 1992... Nâzım Hikmet 90 yaşındadır. Doğum gününü kutlamak üzere Tarabya Oteli'nin önünde toplanan insanların el-

lerinde rengarenk kâğıt gemilere polis bir anlam veremez. Saat 12:00'ye geldiğinde şairin memleket toprağına bastığı son yer olan Tarabya kıyısından yüzlerce kâğıt gemi ve karanfil denize bırakılır!.. Bu sırada Sunay Akın, tam 24 saat hiç susmadan Nâzım Hikmet'in şiirlerinin okunacağı etkinliğin ilk dizelerini okur:

Çok yorgunum, beni bekleme kaptan
Seyir defterini başkası yazsın.
Çınarlı, kubbeli, mavi bir liman.
Beni o limana çıkaramazsın...

Yüzlerce Nâzım Hikmet gemisini denize bırakan insanlar kendisini beklemekte kararlı olduklarını kanıtlamışlardı...Ve İstanbul, bir şairin doğum gününün şairce kutlandığı ilk etkinliğe tanık oluyordu!

Nâzım Hikmet Komitesi'nin başkanı gemi ile ilgili olarak şunları söyler: "Nâzım adının yeni bir gemiye verilmesi önerimizi denizcilerimiz heyecanla karşıladılar. Ve Nâzım Hikmet deniz ve okyanuslarda yol çizmeye başlayalı birkaç yıl oluyor. Bağlandığı liman Odesa Limanı. Nâzım Hikmet her sefere çıkışında ve seferden dönüşünde boğazlardan, Nâzım'ın doğduğu, öylesine ateşle sevdiği, yapıtlarında öylesine iyi anlattığı İstanbul Boğazı'nın kıyı topraklarından geçiyor..." Bu sözlerin sahibi bir şiirinde "Bekle beni, döneceğim" diye seslenen Konstantin Simonov'dan başkası değildir!..

İstanbul'un iki yakası arasında mekik dokuyan Şehiriçi Hatları Vapurları'na şairlerin adlarının yakışacağı düşüncesiyle yazdığım şiirin ilk vapuru da Nâzım Hikmet'in adını taşır. Ki, o vapurun düşlerimizin gerçekleşeceği İstanbul'da yüzdürüleceğini çok iyi bildiğimden illegal olan şiirin adını "Şiiriçi Hatları Vapuru" koymuştum:

Nâzım Hikmet vapuru
deniz ile arasına
dökülen asfaltı kırar
ve özgürlüğüne kavuşturur
Salacak İskelesi'ni
batmak pahasına

Hepsi Bu mu?

Annem, cumartesi günleri, ağabeyim ve benim kara önlüklerimizle köşebaşında görünmemizi pencereden iple çekerdi. Hazır olan sofrada öğle yemeğimizi yer yemez sokağa çıkar hızlı adımlarla yürümeye başlardık. Ucu ucuna yetişirdik As sinemasındaki Türk filmine... Gong sesiyle birlikte ışıklar sönüp perde açılmaya başladığında annem, hasta olmamamız için terli sırtımıza mendil koyardı.

İlk kez Türk filmlerinde görmüştüm o büyülü kenti! Manifaturacı dükkanına mal almak için giden babamın anlattığı kadar güzelmiş. İstanbul: Oyuncaklar kenti...Her gidişinde oyuncaklar getirirdi babam. O yıllarda benim için koca bir oyuncakçı dükkanından başka bir şey değildi İstanbul. Aşk filmlerini izlerken sırtımdaki mendil terden, annemin elindeki ise gözyaşlarından ıslanırdı!..

18. yüzyılın başlarından itibaren İstanbul'a gelen Avrupalı şairler, yazarlar ve gezginlerin İstanbul'u ilk gördüklerinde duyguları çok değişik olmuştur. 1850'de yayınlanan Constantinople adlı kitabında

Albert Smith, buharlı bir Fransız vapuru olan Scamandra ile İstanbul'a gelişini şöyle anlatır."Eski İstanbul'a yaklaştığımız zaman ilk izlenimim beni gerçekten düş kırklığına uğratmıştı.O kadar çok şey duymuş, okumuştum ve beklentilerim o derece yüksekti ki, Ayasofya Camii'ni, önümüzdeki sulara kadar inen servi ağaçlarının ardında Padişahın Haremi olduğunu ve bu mavi suların Boğaziçi olduğunu bildiğim halde, kendi kendime söylediğim ilk şey 'Hepsi bu mu?' oldu."

Birçok Avrupalı İstanbul'u ilk gördüğünde Albert Smith gibi kendilerine aynı soruyu sordular: "Hepsi bu mu?".. Ama çoğunun düşüncelerinde oluşturduğu kara bulutlar birkaç dakika sonra dağılır. Tıpkı Julia Pardoe'nun 1838'de çıkan Bosphorus kitabında yazdığı gibi: "Ama Sarayburnu'nu dönüp de süzülerek Haliç'e girdiğimizde bütün o güzellik önümüzde açılırken şaşkınlık ve hayranlık duygusu üzerimize çökmüştü...Gemi ilerledikçe görkemli kubbeler ve yüksek minareler kendilerini saran binalardan ayrılıyor ve parlak mavi gökyüzü önünde beyaz rölyefler gibi yükseliyorlardı."

İngiliz Büyükelçiliği'ne atanan Robert Walsh elçilik binasının penceresinden İstanbul'u içine çekerek duygularını şöyle dile getirir: "Bu canlı gölün öteki yanında İstanbul kenti yükseliyor. Göz alabildiğine uzanan evler, ufukta kesintisiz bir çizgi olarak görünen yedi tepe... Bunlar çevrelerindekilerle öylesine orantısız ki, bu çelişki onlara üzerlerinde durdukları tepeler kadar bir boyut veriyor... Sarayın penceresinden gördüğüm bu manzara o kadar eşsiz bir güzellikteydi ki, böylesine davet edici başka bir yer görmüş değilim."

Şair dostu Gerard de Nerval'in İstanbul gezintisinden etkilenmiş olsa gerek, Theophil Gautier'i de 1852 yılının Haziran ayında, Boğaz'a yaklaşan Leonidas adlı Fransız gemisinin güvertesinde rüzgarın uçurmasından korktuğu için sıkıca tuttuğu defterine şunları yazarken görürüz:"Uzaklarda, İstanbul'un Heyeres adaları olan ve pazar günleri gezintiye gidilen Prens adaları mavi mavi beliriyordu; birkaç dakika sonra İstanbul bütün haşmetiyle görülecekti. Şimdiden, solumuzda, sisin gümüş tülü arasından birkaç minarenin

mızrakları göğe doğru fışkırıyor; eskiden elçilerin hapsedildiği birbirine mazgallı duvarlarla bağlı Yedikule'nin kunt kuleleri beliriyor; Yedikule ayağını denize daldırırken sırtını tepelere dayıyor; Eyüp'e kadar şehri çevreleyen tabyalar buradan başlıyordu."

Deniz yoluyla gelen Avrupalılar için gizem dolu bir kent olan İstanbul düşüncelerde bir çok soru işaretinin oluşmasına yol açar. İşte Gautier'in vapuru Topkapı Sarayı'nın yakınından geçerken düşündükleri: "Duvarın bir oyuğundan denize doğru inen bir geçiti bize gösterdiler. Söylendiğine göre, sadakat göstermeyen, padişahın gözünden düşmüş olan odalıklar, içinde bir kedi ile bir yılan bulunan bir torbaya konup bu yoldan Boğaz sularına gönderilirmiş...Bu mavi ve derin sular, bu sert akıntılar kimbilir kaç güzelin vücudunu yalayıp yutmuştur?"

Vapurla İstanbul'a gelen yazarlardan biri de, Edmondo De Amıcıs'dir. İtalyan yazarın 1874'te yayınlanan İstanbul eserinden kenti ilk gördüğü bölümü okuyalım: "Az sonra şehrin iki mil uzunluğundaki bir kısmı ortaya çıktı; fakat, doğrusunu söylemek gerekirse, beklediğim manzara bu değildi. Lamartine'nin "İstanbul bu mu?" diye sorduğu ve 'Ne hayal kırıklığı' diye bağırdığı yerdeydik.Tepeler hâlâ örtülüydü, ancak deniz kenarı görülüyor, evler sonsuz bir dizi halinde sıralanıyor, şehir dümdüzmüş gibi geliyordu. Ben de; "Süvari, İstanbul bu mu?" diye haykırdım. Süvari kolumdan yakalayıp elini ileriye doğru uzattı: "Ümitsizliğe kapılmayın" dedi, "Şuraya bakın!..."

Ve, süvarinin dediği yöne doğru bakan Amıcıs sis dağılıp, İstanbul gözler önüne serildiğinde şunları yazar: "Şimdi anlat bakalım zavallı; bu ilahi hayali anlatabilmek için kafi gelmeyen kelimelerinle günaha gir! İstanbul'u anlatmaya kim cüret edebilir? Chateaubriand, Lamartine, Gautier diye mi mırıldandınız? Tasvirler, tabirler kla dolaşırken kalemden kaçıp uzaklaşıyor."

Trabzon'dan kalkan otobüsümüz İstanbul'a vardığında babamın seslenişiyle gözlerimi açtım: "Uyan oğlum geldik"...Annemle gittiğimiz Türk filmlerinde Beyoğlu'nun ışıklı gecelerinin görüldüğü sahneler çokça vardı. Bir gece kulübünün neon ışıklarında kırmızı

rengin yanıp sönmesiyle oluşan dönen yeldeğirmenini gözlerimi şu an kapasam görürüm!

Babamın kucağında doğrulup, dışarı baktığımda hava kararmıştı. Karşımda birden filmlerdeki ışıklı tabelaları görünce korktum! Sekiz yaşındaki yüreğim kötü adamların ve kötü kadınların dolaştığı Beyoğlu'nda sandı kendini. Uyku sersemliğinden kurtulunca anladım ki, Beyoğlu'nun arka sokaklarında değil, Harem Otogarı'ndaymışız...

İstanbul'u ilk gördüğümde çok korkmuş, sonradan sevinmiştim. Biz kötü aile olmamıştık.

Taşa Çivili Aşk

Ne zaman Taşlıtarla'dan geçsem bir yerlere sıkışıp kalmış tarla kokusunu almaya çalışırım... Ama boşuna!.. Yolum Tarlabaşı'na düşünce de burun deliklerim aynı hüsranı yaşar. Başına kadar taş yığınlarına gömülen İstanbul'da ağaçlar gibi tarlalara da otobüs duraklarının tabelalarında rastlıyoruz.

Beşiktaş'ta bulunan ve Rum Ortodoks Kilisesi'nin tapulu yeri olan Fulya tarlasına doğru Orhan Veli'nin dizelerinden kısa bir yürüyüşe çıkalım:

Elinde Bursa çakısı
Boynunda kırmızı yazma;
Değnek soyarsın akşamlara kadar
Fulya tarlasında.

Tarlalar gibi "yazma" geleneği de yok olup gitmek üzere. Bedri Rahmi Eyüboğlu'nun güzel olanı yararlı kılma anlayışıyla renklenen yazmacılığın alın yazısını reisin oğlu Mehmet Eyüboğlu değiştirmek için emek harcıyor. Bedros'un adının geçtiği bir yazıda onun şiirine yer vermemek olur mu? Elbette olmaz:

Bir martı gelir konar direğe
Atılan kolyosu havada yutar
Bir başkasını beklemez gider
Balıkçı gülümser tatlı tatlı
Adı Marika'dır bu martının der
Her zaman böyle gelir böyle gider

Evet, sevgili okur... Seni Orhan Veli'nin Fulya tarlasından Bedri Reis'in Marika adlı martısına getirdim. İkisinin arasını ise "yazma" ile bağladım!.. Ve yazımızın asıl konusuna başlıyoruz:

İstanbul'da Kadıköy'de
Fulya tarlasında öptüm Marika'yı
Ağzı acıbadem kokuyor
Yaşım on yedi
Kolan vurdu yüreğim
Salıncak bulutlara girdi çıktı

Şairimiz on yedi yaşındadır ve bir kıza ilk randevusunu vermiştir. Adı Marika'dır kızın. Güzel mi güzel bir Rum kızı... Marika, şairimiz ile buluşmaya gelirken bir kese kavrulmuş, tuzlu badem getirir... Ve, nergis çiçekleri arasında ilk kez öpüşen şairimizi yalnızca deniz kaçkını bir martı görür.

Büyük olasılıkla şairimizin ilk öpüşmesidir bu. "Kolan vurdu yüreğim" ve "salıncak bulutlara girdi çıktı" dizelerinden böylesi bir yargıya varabiliriz. Üstelik, şairimiz yıllar sonra öpüştüğü yeri yeniden anacaktır:

Fulya tarlasında mıyım
Karlı kayın ormanında mı?

İstanbul'un Kadıköy yakasındaki Fulya tarlasında ilk kez öpüşen şairimiz Nâzım Hikmet'ten başkası değildir. Nâzım Hikmet'in yaşantısını dizi olarak yayınlayan bir televizyon kanalı şaire "kadınlara düşkün" bir insan damgasını vurmak için epeyce çaba harcar. Ama, Abidin Dino'nun eşi Güzin Hanım'ın şu sözleri Nâzım Hikmet'e pa-

parazzi gözlükleriyle bakmak isteyenlerin oyununu bozar:"Nâzım'ın kadınlara düşkün olduğu söylenir. Oysa, bütün kadınlar Nâzım'a düşkündü!.."

1951'de, yani Nâzım Hikmet'in çok sevdiği memleketinden ayrılmak zorunda kaldığı yılda, İstanbul Arkeoloji Müzeleri Eski Şark Bölümü'nde Amerikalı bir profesör araştırmalar yapmaktadır. Dünyanın ilk Sümerologlarından biri olan Samuel Noah Kramer 2461 no'lu kil tableti eline alınca heyecanlanır... Çivi yazısı ile yazılmış bir şiir ile karşı karşıyadır.

Bulunan tabletlerin en eskilerinden birini elinde tutan Kramer, şiirin Kral Şusin'e yazılmış bir aşk şiiri olduğunu anlar. Davetkar bir şiirdir bu: "Tanrı Enlil'in kalbini memnun eden Şusin'im / Lütfen bana okşayışlarını..."

Kadından şair olamayacağını iddia edenler ilk aşk şiirinin bir kadın tarafından yazıldığını elbette bilemezler. Çünkü, ucuz polemiklerle, sataşmalarla kendilerinden sözettirmeye çalışan küçük şairlerin çapını zaman çok iyi ölçmektedir!..

Sümer inancına göre toprağın bereketini ve dölyatağının verimli olmasını sağlamak için Kral, yılda bir kere aşk ve bereket tanrıçası İnanna yerine bir rahibe ile evlenir. Sümerolog Kramer'in üstünde çalıştığı tablet yeni yılın başlangıcında yapılan tören için seçilmiş rahibe tarafından kaleme daha doğrusu, çiviye alınmıştı. Aşk şiirinden o dönemin kadın erkek ilişkileri hakkında da bilgi sahibi oluyoruz:

Güvey benden zevk aldın
Anneme söyle,
sana güzel şeyler verecektir.
Babama söyle,
sana hediyeler verecektir.

Yazıyı Sümerler bulduğuna göre, yazılı ilk aşk şiiri de İstanbul'dadır. Tevrat'taki "Şarkılar Şarkısı"ndaki şiirleri anımsatan rahibenin yazdığı şiir, Arkeoloji Müzeleri bünyesindeki Eski Şark Eserleri Bölümü'nde sergileniyor. İnsanlığın gerçek yasalarını şairler koymuşlardır.

Evet, sözü Şiir Cumhuriyeti'ne getiriyorum.Yazımızın sonuna geldiğimi de biliyorum.

1992'nin Mayıs ayında, Kız Kulesi'ni kürsü yaparak başladığım konuşmalar, yazılar sırasında karşı gelmeye çalışan birkaç ses, martı çığlıkları arasında kaybolup gitti.

Şairler dünyanın halinden sorumludurlar. Bu sorumluluktan kaçmaya çalışanların yüzlerine Süreyya Berfe'nin dizelerini bir fener gibi çakıyorum, nice aşkların tanığı Kız Kulesi'nden:

Sümerlerden bu yana şiir yazılıyormuş.
Bakıyorum dünyanın haline
yazılmasa da olurmuş.

At, Avrat, Kravat

Kravat takmasını sevmem. Doğal olarak bağlamasını da bilmem. Ama, kravat takmanın tarihçesini merak edip, araştırırım: Fransa Kralı XIV. Louis, Osmanlılara karşı zafer kazanan bir Hırvat taburunu Paris'e davet eder. Kralın davetine katılmak üzere süslenen püslenen askerler boyunlarına rengarenk ipek kumaşlar takarlar. Gösterişe ve zerafete düşkün olan XIV. Louis davet sonrasında "Kraliyet Kravatlıları" adına bir muhafız taburu kurdurur. İşte, kravat kelimesinin kökü boyunlarına ipek kumaşlar bağlayan "Hırvatlar"a dayanır. Kravat modası Fransa'dan İngiltere'ye sıçrar... Ve kravat bağlamayan "centilmen" olarak kabul edilmez!

Oscar Wilde'ın "İyi bağlanmış bir kravat, hayata atılan ilk ciddi adımdır" sözü boyun bağının günümüzdeki yerini çok iyi anlatmaktadır. M. Le Blanc da "Kravat Bağlama Sanatı"adlı kitabında daha da ileri gider: "Bir centilmene yapılacak en büyük hakaret onu kravatından kavramaktır. Böyle bir durumda lekelenen onuru ancak kan temizler."

1856 yılının 26 Ocak sabahı kar altındaki Paris'in Vieille - Lanterne Sokağı'ndaki bir direkte şair Gerard De Nerval asılmış olarak bulunur. Ölümünden 13 yıl önce İstanbul'a gelen şair Boğaz'daki martıları görünce Türklerin hayvanları çok sevdiği kanısına varmıştı.

Çetin Altan "Al İşte İstanbul" kitabında Nerval'in "bir sabah vakti Paris'te bir havagazı fenerine kendisini kravatından asarak" öldüğünü yazar. Nerval'in kendini mi astığı yoksa serseriler tarafından mı asıldığı kesinlik kazanmamıştır. Ayrıca, Fransız şairin bel kayışıyla, kimilerine göre ise elinde gezdirdiği bir iple asıldığı söylenir. İpin ucunda bir istakoz ölüsünün de bağlı olduğu yazılır!.. Erdoğan Alkan, "Asarsam bel kayışımla kendimi asıyorum" dizesiyle Attila İlhan'ın, "Bu ipi kimse için gezdirmiyorum / Bir kere asılmıştım çocukluğumda" dizeleri ile de Cemal Süreya'nın Nerval'e gönderme yaptığını ortaya atar.

Nerval intihar mı etti, yoksa serseriler tarafından öldürüldü mü?.. Sokak lambasına bel kayışıyla mı, yoksa iplemi asıldı?.. Bu soruların yanıtı bilinmiyor. Ama, benim bildiğim bir şey varsa o da, Nerval için yaptığım araştırmalarda "kravat" sözcüğüne rastlamadığımdır. Çetin Altan, Nerval'in kendini kravatıyla astığını (ya da asıldığını) nereden çıkarıyor?..

Kravatı ilk kez takan Osmanlı hanedanı Abdülhamit'tir. Bu yenilik üzerine devlet dairelerinde kravat takılmasına başlanılmış olsa da, "at, avrat, silah" geleneğinin "at, avrat, kravat"a dönüştüğünü söyleyemeyiz!..

Toptancı ambarında çalışan 24 yaşındaki delikanlı bir gün terziye yeşil renkli bir ceket ve pantolon yaptırır...Ve, takım elbisesini giyer giymez Beyoğlu'nda fiyakayla yürümeye başlar. Birdenbire, gözlerini kadınlardan kaydırarak bir vitrindeki kravata diker!.. Işıldayan nikel bir çubuğun üstünde yeşil bir kravat durmaktadır: "Altın çizgili, ipeği bir genç kız yanağı gibi aydınlık yemyeşil bir kravat..."Mağazadan içeri girip kravatın fiyatını sorduğunda aldığı yanıt yıkar bütün hayallerini: "Gömleğiyle beraber 25 lira..." Yıl: 1934. 25 lira bütün bir aylığıdır emekçinin.Yeşil kravatı mutlaka almalı, yeşil ceketinin içine bağlamalıydı. Aylığının yarısını kaldığı odaya veriyordu.

Ondan kesemezdi... Üç ay kuru ekmek yedi, tramvaya binmeyerek işe yürüyerek gidip geldi!..

Ve sonunda cebinde biriktirdiği 25 lira ile dükkandan içeri girerek, parmağıyla vitrindeki yeşil kravatı gösterdi.Öykünün gerisini Nâzım Hikmet'ten okuyalım: "Mağazadan çıkarken, Kaf Dağı'nın ardında Şamnuların elinden yeryüzünün güzeller güzeli kızını kurtarmış bir bahadır sanıyordu kendini. Ama, açlıktan gözlerinin ışığı sönmüş, dizleri titreyen bahadır... Toptancı ambarında çalışan 24 yaşındaki delikanlı altın çizgili yeşil kravatını ancak beş altı gün takabildi... Yedinci günün sonunda, yeşil kravatını ağzından boşanan kanla boyayarak yatağa düştü... Üç gün sonra öldü...Beni bir yeşil kravat uğrunda can veren delikanlının ölüsüne çağırdılar. Gitmedim..."

Beyoğlu'nun gösterişli vitrinlerinde gözüm bir kravata takılsa Nâzım Hikmet'in "Bir Yeşil Kravat Uğruna" adlı yazısını anımsarım. Hele kravat bir de yeşilse!..

Hava karardığında zabıtanın göz yumduğu seyyar kravat satıcıları Beyoğlu'nda boy gösterir. Sattıkları kravatlar vitrindekilerden çok daha ucuzdur. 24 yaşındaki toptancı ambarında çalışan delikanlının zamanında kravat "işporta"ya henüz düşmemişti...Yere serilen bir naylonun üstünde satışa sunulan kravat kutularını mutlaka karıştırır, aralarındaki "yeşil" kravatı bulup, elime alırım...Sokak lambasının ışığında kravata şöyle bir baktıktan sonra satıcıyı hayal kırıklığına uğratıp yerine koyarım.

Dedim ya, ben, kravat takmasını sevmem!..

Lambalı Kadın

Ruhi Su'yu ölümünden birkaç gün önce hasta yatağında ziyaret eden Halim Şefik, ozanın ricasını kırmayarak çok sevdiği "Kömür" adlı şiirini eğilerek kulağına okur. İşte, o şiirden birkaç dize:

Bu küçük salkımsöğüt
Harem kapısında limanın
Yukarıda Selimiye Kışlası
İkide bir gözüme ilişiyor
Selimiye Kışlası
Sana sesleniyorum Selimiye Kışlası

1854 yılındaki Kırım Savaşı sırasında Selimiye Kışlası nice insana ölüm döşeği olur. İngilizler ve Fransızlar ile birlikte Ruslara karşı Kırım'da savaşan dönemin padişahı Abdülmecid, hastahane olarak kullanılmak üzere Selimiye Kışlası'nı İngilizlerin hizmetine verir. Aynı yılın Kasım ayında Kırım'dan taşınan yaralı İngiliz askerlerine bakmak amacıyla 39 İngiliz hemşire İstanbul'a gelir. Hemşirelerin arasında oldukça zengin bir ailenin kızı da vardır. Çay toplantılarından ve sohbetlerinden sıkılan genç kız ailesinin itirazlarına aldırmadan

Almanya'ya gitmiş ve orada hemşirelik eğitimi görmüştür. Selimiye Kışlası'na yerleşip hastalara yardım için emek harcayan hemşire, adını doğduğu kentten almış olan Florance Nightingale'dir!..

Yaralılarla dolup taşan Selimiye Kışlası'nda durum hiç de iç açıcı değildir. Suyun bulunmadığı hastanede tıbbi malzemeler yetersiz, yatak ve battaniye sayısı son derece sınırlı ve gıda çok azdı. Bütün bu olumsuzluklar yetmiyormuş gibi hastanede dizanteri ve kolera salgını başgösterir. İngiliz ordusunun yetkilileri sorunlarla ilgilenmedikleri gibi askerlere kötü davranıyor, bencil doktorlar ise hemşireleri horluyorlardı. Florance Nightingale tam bir karabasanın içindeydi.

Yaralı hastaların ve kanlı sargı bezlerinin arasında hiç durmaksızın lambayla gezindiği için "Lambalı Kadın" adı verilen Florance Nightingale, öncelikle olumsuz koşulları İngiltere'ye duyurup desteğini alır. Hastahanenin kirliliğine, pisliğine karşı savaş açan Lambalı Kadın, çarşafların düzenli olarak yıkanması kurallarını koyarak hastanenin, sıhhi işler komisyonu tarafından denetlenmesini sağlar. Kendi parasıyla hastalara yatak ve giysiler alıp onlara besin değeri yüksek olan bir rejim uygulamayı başarır.

Hemşirelik mesleğine emeğiyle saygınlık kazandıran Nightingale çalışmalarının karşılığını alır ve Selimiye Kışlası'nda kolera salgınını yener. İki yıl boyunca hem bürokrasi hem de hastalıklara karşı giriştiği savaşı kazanan Lambalı Kadın'ın biyografisini yazan Cecil Woodham Smith şöyle söz eder kendisinden: "Kanın, kirin, ıstırabın ve yenilgilerin ortasında bir devrim yarattı."

Sağlık alanında bir devrime tanık olan Selimiye Kışlası'nın 12 Eylül'de devrimcilere zindan olması ne acıdır!.. Gördüğü işkence ve aldığı darbeler sonrasında hücrelerde uzananlar bilsinler ki, o esnada alınlarında duydukları serin el, ıstırabın ve yenilgilerin ortasında bir devrim yaratan Florance Nightingale'in elidir!..

Hemşirelik mesleğinin temelini İstanbul'da atan Nightingale, İngiltere'ye dönünce sağlığının bozulmuş olmasına rağmen son nefesini verdiği 90 yaşına kadar hastahane koşullarını düzeltmekle uğraşır. Lambalı Kadın'ın ışığı 1910 yılında söner...

Kırım Savaşı'nın 100. yıldönümü olan 1954'te Türk Hemşireler Birliği tarafından Selimiye Kışlası'nın bir kulesi Florance Nightingale'in anısına müze olarak düzenlenir. Üç odası bulunan müzede solgun gazete kupürleri, döneme ait eşyalar ve Nightingale'in mektupları sergilenmektedir. Lambalı Kadın'ın hasta iniltileri ile dolu koğuşların kasvetinde gezerken elinde tuttuğu lambanın bir benzeri de müzenin bir köşesinde yer alır.

Florance Nightingale'in İstanbul'da kalan izleri yalnızca bunlar değildir. Kırım Savaşı, 1. ve 2. Dünya Savaşları sırasında ölen İngiliz askerlerinin mezarlarının bulunduğu Haydarpaşa Limanı'nın sırtındaki İngiliz Mezarlığı'na 1857 yılında dikilen anıt, kolera salgını sırasında yaşamını yitirip, toplu mezarlara gömüldükleri için mezar taşları olmayan altı bin insanı ve yaşamını onlara adayan Nightingale'i simgelemektedir.

Abdülmecid'in İngiliz hükümetine bağışladığı İstiklal Caddesi yakınlarındaki bir arsa üzerine de 1868'de Kırım Savaşı'nda ölen askerlerin anısına bir kilise yapılmış olup1923'te kilisenin içine bir de, I. Dünya Savaşı sırasındaki Gelibolu çıkartmasında ölen İngiliz askerlerinin anısına meşe oyma bir paravan konulmuştur. Anglikan cemaatinin kullandığı kilise 1934'ten sonra yalnızca Noel ve Paskalya için açılır.1976'da ise kutsal sıfatı alınan kilise boşaltılarak kapatılır. Kırım Kilisesi günümüzde özel günlerde ibadete açılmaktadır.

Selimiye Kışlası'ndaki müzeden de pek tabii ki, kimseciklerin haberi yoktur. Bunun nedeni halka kapalı olan müzenin "Askeri Bölge" sınırları içinde yer almasıdır. Ama, siz yine de, Selimiye Kışlası'nın kulelerine dikkatli bakın bir İstanbul gecesinde... Kanın ve kirin ortasında yaratılan devrimin ışığını pencerelerde göreceksiniz!

Ve, Halim Şefik şiirinin son dizesini okur Ruhi Su'ya:

Aşkla duruyorum ayakta...

Kız İğneyi Kaybetti

Trabzon'daki evimizin terası limana bakıyordu. Yaz akşamları limonlu kek kokusundan geçilmezdi terasımız. Konu komşu, tüm mahalle bizim terastaydı. Dilimlenmiş kek tabakta, çay ise semaverde beklerdi. Biz, çocuklar , kurumak üzere olan çamaşırların arasında koştururken, annelerimizin bulunduğu yerden, birden, bekleyişin sona erdiğinin habercisi bir imki alkış sesi duyulurdu!..

Her şey unutulur, ellerindeki örgüleri bir kenara bırakırdı kadınlar... Bırakırlarken de, biz çocuklara batmayacak bir yer olmasına dikkat ederlerdi. O an gelmişti!..Çaylar bardaklara dökülür, afiyet olsun sesleri arasında kekler mideye indirilirdi. Bütün bu hazırlıklar ve bekleyiş ne için miydi?..."Liman" adlı şiirimde bu sorunun yanıtı vardır:

Terasta toplanan kadınlar
limandaki beyaz geminin
ışıkları yanınca
dedikodusunu yapmayı unuturlardı
tam o saatlerde sokaktan geçen
yazlık sinemadaki
biletçi kızın

Evet, İstanbul'dan gelen beyaz gemi ışıklarını yakmıştı!..Limanın lacivert rengine dönmek üzere olan durgun sularına yansıyan gemi ışıklarına bakarak çay içmek... Herhalde çok güzel bir bekleyiş olurdu. Ne yazık ki, o zevki hiç tadamadım. İşte, böylesi bir akşamda sorulan bir bilmeceyi çok sevmiştim:

Tren geldi İS dedi
Demir düştü TAN dedi
Kız iğneyi kaybetti
Annesi ona BUL dedi

Çocuklar arasında "İstanbul" yanıtını ilk veren bendim. Ama, demiryolunun olmadığı Trabzon'a trenin gelemeyeceğini düşünerek bilmecenin ilk dizesini şöyle değiştirmiştim: "*Vapur bacası İS dedi*"...

Dizelerden oluşan, uyaklı ve sözcük oyunlarına dayalı bilmeceler için halk edebiyatında soru işaretinin çengeline asılı şiirlerdir, desek, herhalde yanılmayız. Düşüncemize destek olsun diye de, yanıtı İstanbul olan bir bilmecedeki şiirsel akışa kulak verelim:

Deniz elli
Deniz ayaklı
Deniz parmaklı
Taşları altın demişler
Gelip demir atmışlar
Atanlar haklı.

Eh, yukarıdaki dizeleri okuduktan sonra herhalde sizler de, bilmece ve şiir arasında bir bağ kurmaya çalışan Sunay Akın'da "haklı" demişsinizdir. Yok, eğer dememişseniz yandığınızın resmidir!..Çünkü İstanbul'a göç edenlere hak veren dizeler bir bilmeceden değil, Bedri Rahmi Eyüboğlu'nun bir şiirinden alınmıştır. Bedri Reis'in "Canım İstanbul" şiirini okuyoruz:

Canım İstanbul'um nazlı
Bir yanı lodos

Bir yanı poyrazdı
Deniz elli
Deniz ayaklı
Deniz parmaklı
Taşları altın demişler
Gelip demir atmışlar
Atanlar haklı.
Her taşı altınmış
Altın ne kelime
Her taşı deniz
Her taşı kız
Her taşı dişi
Her taşı kan
Geçmişi kınalı

İstanbul'un meşhur lodos ve poyrazına Bedros'un şiirinde rastladığımız gibi bir İstanbul bilmecesinde de estiklerine tanık oluruz: "Lodos poyraz karışır / Tophane ile Kız Kulesi döğüşür / Sepetçilerde kavga olur / İplikçilerde barışır"... Bakın işte, bu bilmecenin yanıtını bilmek biraz zor. Sizleri yormadan yanıtını şuracığa yazıvereyim: Çamaşır!... Ne ilgisi var, demeyin!?.. Tophane ile Kız Kulesi arasına bir ip gersek, lodos ve poyraz sepetle getirip astığımız neyi karıştırır?...

İstanbul semtlerinin adı üzerine kurulan bir bilmece daha vardır: "Çukurova, bakkal dükkanı, Horhor Çeşmesi, aynacılar, Kemancılar, Ağayokuşu, Bitli Çayır"... Bilmecenin yanıtı sırasıyla şöyledir: Çene, ağız, burun, gözler, kaşlar, alın, saçlar.

Yanıtını kolay bulacağınız bir bilmece soralım: "Çarşıdan aldım bir tane / Eve geldim bin tane"... İlkokul sıralarında öğrendiğimiz bu bilmecenin karşılığı elbette "Nar"dır. Yanıtı nar olan bir başka bilmece İstanbul üzerine kuruludur:

Bir karıyla bir koca
Mır mır eder her gece
Karı der ki hey koca
Acep İstanbul nice.

İstanbul bucak bucak
Çevresi mermer ocak
İçinde bir sandıcık
İçi dolu boncukçuk

İstanbul bilmecelerini ilk derleyen Ignacz Kunos'dur. 278 bilmece derleyip, yayınlayan Macar Türkologdan başka M.Halit Bayrı ve Naki Tezel de anılmalıdır. Günümüzde ne yazık ki soğuk Amerikan esprileri ve onun türevinden olanlar kitaplaşırken, halk edebiyatımızda önemli bir yer tutan bilmecelerin barındığı bir kitaba rastlayamıyoruz. Tramvayı yaşatmak adına Beyoğlu'nda gezdiriyoruz ama onun için sorulan şu bilmeceyi kaçımız biliyoruz ki?

Sırtına binilir
Yorulmadan gider
Fakat çok gevezedir
Her zaman çan çan eder

Anahtar Kimin Elinde ?

Paris'ten İstanbul'a "Orient Express" treniyle gelen yolcuların konaklamaları için yapılan Pera Palas'tan kimler gelip geçmedi ki: Arnavutluk Kralı Zogo, İran Şahı Rıza Pehlevi, İngiliz Kralı VIII.Edward, Yugoslavya Lideri Jozip Broz Tito, ünlü casus Mata Hari, sinema oyuncusu Greta Garbo... Ve, bütün gizemini tarihi otelde bırakan, polisiye romanın ustası Agatha Christie.

Yazarın Pera Palas'ta bıraktığı giz nedir?.. Bu sorunun yanıtını almak üzere 1926 yılının İngiltere'sine gidelim: On gün boyunca ortalıkta görülmeyen ve kendisinden hiçbir haber alınamayan Agatha Christie'nin arabası bir göl kenarında, bavulları dağılmış ve ağaca çarpmış bir halde bulunur. Göle düşüp boğulduğu sanılan yazar birdenbire ortaya çıkar. Agatha Christie, neler olduğunu ve on gün boyunca nerede kaldığı sorularını yanıtlamadan 1976 yılında, 85 yaşındayken ölür.

Romanlarında okuru meraklandıran yazarın kayboluşunun ardındaki sırrın çözülememesi ilgi odağı olur. Warner Brothers Film Şirketi, yazarın kayboluş öyküsünü film yapar. Başrollerini Vanessa Redgra-

ve ve Dustin Hoffman'ın paylaştığı film, eleştirmenler tarafından gerçek dışı ve aşırı düşsel bulunarak beğenilmez. Film şirketi bunun üzerine garip bir yola başvurur: Hollywood'un ünlü medyumu Tamara Rand, film şirketi yetkililerinin teklifi üzerine Agatha Christie'nin varislerinin de bulunduğu bir seansta, sözüm ona, ünlü yazarın ruhuyla bağlantı kurarak şu iddiayı atar ortaya: Yazarın yaşantısında sır olarak kalan on günü aydınlatacak olan bir anahtardır... Ve, bu anahtar Agatha Christie'nin1926 - 1932 yılları arasında birçok kez gittiği İstanbul'daki Pera Palas Oteli'nin 411 numaralı odasındadır!..

Medyumun iddiasına medya oldukça geniş yer verir. Ünlü polisiye roman yazarının sırrını çözecek olan anahtar gündemi uzun süre meşgul eder... 7 Mart 1979 tarihinde Pera Palas'ın 411 numaralı odası yerli ve yabancı gazeteciler ile televizyon kameralarıyla doludur. Saatler 17:00'yi gösterdiğinde, Amerika'nın Los Angeles kentinde bulunan medyum Tamara Rand'a odadan telefon açılır. Medyum, anahtarın odanın içinde olduğunu, ama bulunabilmesi için yer döşemelerinin sökülmesi gerektiğini söyler. Denilen yapılır ve duvarın kapıyla birleştiği yerde sekiz santim boyunda paslı bir anahtar bulunur!..

Film şirketi temsilcileri sevinç içinde birbirlerini kutlarken, Pera Palas Yönetim Kurulu Başkanı heveslerini kursaklarında bırakan açıklamayı yapar: Anahtar otelin malıdır, asla verilemez!.. Ama, film şirketi, anahtarı çok istiyorsa otelin bakımı için gerekli olan 2 milyon doları, çekilecek filmin %15 kâr payını verip, filmin Türk televizyonunda ücretsiz gösterilmesini onaylarsa anahtarı alabilecektir. Warner Brothers Film Şirketi'nin temsilcileri bu teklife yanıt verme yetkilerinin olmadığını söyleyerek Amerika'ya geri dönerler.

Yeniden medyum Tamara Rand'ın kapısını çalan film şirketi yetkilileri Agatha Christie'nin kayıp olan hatıra defterinin nerede olduğunu bilmesini ister. Medyum, Pera Palas'taki anahtarı avucunda tutmadıkça hatıra defterinin nerede olduğunu bilemeyeceğini söyleyince gözler yeniden İstanbul'a çevrilir.

Otel yetkilileri anahtarı Amerika'ya göndermeyeceklerini, anlaşma

sağlanırsa anahtarı İstanbul'da vereceklerini bildirir. Film şirketi ve otel yönetim kurulu anlaşınca Agatha Christie'nin yaşantısındaki kayıp on günü ortaya çıkaracak buluşmanın yolu açılır.

20 Ağustos 1979 tarihinde İstanbul'a gelecek olan medyum Tamara Rand, anahtarı eline alacak ve yazarın hatıra defterinin bulunduğu yeri bilecek, böylelikle on günlük esrar defterden okunarak çözülecektir... Bu arada, dünya kamuoyunda büyük ilgi uyandıran olayın ticari getirisini başından beri çok iyi hesaplayan film şirketi oteldeki buluşmanın yayın hakkını New York Times gazetesine 75 bin dolar karşılığında satar!..

Herşey planlandığı gibi giderken, 30 Haziran 1979 tarihinde beklenmedik birşey olur: Pera Palas çalışanları grev yaparak otelin kapısına kilit vururlar. Yaklaşık bir yıl süren grev Amerikalı film şirketinin pişmiş aşına su katınca bütün planlar boşa çıkar... Söz konusu anahtar, günümüzde,bir bankanın kasasında saklanırken, Agatha Christie'nin İstanbul'daki kitapçılarda açıkça sergilenen yapıtları polisiye roman okurlarının gözbebeği olmaya devam ediyor.

Pera Palas'ın, Agatha Christie'nin kaldığı 411 numaralı odasında bulunan paslı anahtarın nereyi açtığı bilinmiyor...

Ama, emekçilerin ellerindeki anahtarla güzel günlerin kapısını açacağı gerçeği asla pas tutmuyor!

Bu Karpuz Çok Kırmızı

Sonbaharın gelmesiyle İstanbul'daki sanat galerilerinde resim sergileri birbiri ardına açılmaya başlar. Oysa, sokaklardaki karpuz sergilerini bir daha ki yaza kadar göremeyiz!..

Karpuz yalnızca bizde değil, dünyanın birçok ülkesinde çok sevilen ve tüketilen meyvelerden biridir. Meksikalı şair Jose Juan Tablada karpuzun bu sırrını dizelerinde şöyle anlatır:

Kırmızı ve sıcak kahkahası
yazın,
bir dilim karpuz

Nâzım Hikmet, "Ben" imzasıyla yazdığı Yeni Gün ve "Orhan Selim" imzasıyla yazdığı Tan gazetelerinde karpuzdan da söz eder. 1931 yılının yazında kavun, karpuzun bol olmasından dolayı şikayetçi olan Nâzım'a kulak verelim: "Komşu hatunlarla komşu kızlar sıcağı kestirmek için yedikleri karpuzların kabuklarını teneke teneke sokağa döküyorlar. Hava zaten ağır, bizim nine fena halde hasta, hatuncağız, lodos havası gibi pencereden dolan bu kavun, karpuz kokusu-

nu duydu mu bayılıveriyor... Karpuz kavun bol oldu da iyi mi oldu sanki? İstanbul'un havası bozuldu be kardeşim."

Nâzım Hikmet, 1935 yılının Ağustos ayında ise "bıçağın altında çatırdayarak yarılınca gözlerinizin önüne serin bir kızıltıyla serilen" bir Tekirdağ karpuzunu düşünmemizi ister... Ve sözü, karpuzun ardından üzüm yenildiğinde ağızda çok kötü bir tat oluşacağına getirir.
Bir zamanlar karpuzdan fener yapılırdı. Nasıl yapıldığını bilmiyorum ama Orhan Veli'nin bu konuda uzman olduğunu "Sakal" adlı şiirinden iki dize okuyarak anlayabiliriz:

Hanginiz bilir, benim kadar,
karpuzdan fener yapmasını

Din sömürüsü yapan bir radyoda kadın üstüne bir söyleşiye tanık olmuştum. Konuk yazar tesettürün gerekliliğini anlatmak çabasıyla karpuzu örnek veriyordu. Karpuz sergisinde satılan malın iyi olduğunu anlatabilmek için bazı karpuzlar bıçakla kesilerek içleri gösterilirmiş...Herkes, o karpuzlara bakar ama kimse almazmış!..Tesettüre uymayan, yani saçlarını örtmeyen, kolu, bacağı açık olan kadınlar sergilerde içi görülen karpuzlar gibiymiş. İyi de, din kardeşim; "kapalı" karpuzları da, almak için onca insan ellemiyor mu?.. Kurcalamıyor mu, orasını, burasını?..

Hem şair, hem de ressam olan, yani bir koltuğunda iki karpuz taşıyan Bedri Rahmi Eyüboğlu'nun şiiri meyve tabağına benzer. Meyveleri Reis kadar seven ikinci bir şair yok gibidir. Bedri Usta şiirinde karpuzu da dilimler. Hemde, öyle güzel dilimler ki:

Bu karpuz
Çok kırmızı
Bölüşmek şart

Meyvelerin soyulan kabukları bir takvimin kopartılan yaprakları gibidir. Karpuz kabuğunun denize düşmesi, denize girme zamanının habercisi değil midir?

Yaz bitti... Karpuzu Cevat Çapan'ın güzel bir şiiriyle yolculayalım:

Babam iki tek atınca,
"Hadi seni karpuzlara götüreyim" derdi
(Karpuzlar Gebze'de oturan kızlardı)
Annem kızarır, kızar,
"Bey, çocuk daha küçük" diye çıkışır
Mutfağa gider ağlardı.
Babam karpuzdan anlardı.

Güle güle karpuz. Dilerim ki, önümüzdeki yaz yeniden görüşene kadar sokaklarda savaş çığlıkları atan kurt adamlar, işkenceciler, emeği sömürenler, barış düşmanları, insan haklarını çiğneyenler eşekten düşmüş karpuza dönerler!

Berberistan

Yüzünde kötü yaralar olan bir avukatı tıraş eden Bizanslı Hesperos, aldığı bahşiş ve kullandığı ustura benzeri bıçakla İstanbul'daki ilk berber dükkanını açar. Berberden gelen bir arkadaşımızın tıraşını beğenmezsek, "Kasap mı, kesti seni?" diye takılırız. Ki, bu olayın kökeni Hesperos'a kadar uzanır. Çünkü, kendisi berber dükkanını açmadan önce kasaplık yapıyordu!..

İstanbul'da berberler, 14. yüzyılda parfüm satıcıları ile birlikte Ayasofya civarında bulunuyordu. Kanuni döneminde ise, kahvehanelerin açılmasıyla berberler de bu mekanın bir köşesinde yer kaparlar. IV.Murat'ın kahvehaneleri kapatmasıyla yeniden müstakil olarak çalışmaya başlayan berberler, padişahın ölmesi üzerine açılan kahvehanelerle yeniden nargileler arasındaki köşelerine dönerler... Ama, II.Mahmut'un 1826 yılında Yeniçeri Ocağı'nı kapatmasıyla berberler kahvehanelerden bir kez daha kopar. O dönemde kahvehanelerin çoğunun sahibi yeniçeriydi!.. İstanbul'da, batılı anlamda ilk berber dükkanı II.Abdülhamit zamanında açılmıştır. 1874 yılında İstanbul'a gelen İtalyan yazar Edmondo De Amıcıs'ın gözlemlerini anlattığı kitabında bir kahvehane köşesindeki berbere tanık oluruz: "Duvarlardan birine küçük bir ayna asılmıştı, aynanın yanında ustura dolu raf gibi birşeyler vardı. Çünkü Türk kahvehanelerinin çoğuaynı zaman-

da berber dükkanıdır, ve kahvecinin hem dişçi, hem cerrah olduğu ve öteki müşteriler kahvelerini yudumlarken kurbanlarına onların yanında işkence ettiği görülmemiş şeylerden değildi."

Amıcıs'ın gözlemlerinden de anlaşılacağı gibi berberler aynı zamanda dişçiydiler. Diş çekme konusunda bilgi sahibi olanlara sarayın başhekimi tarafından izin belgesi verilirdi. Berberler, aynı zamanda sünnet de yaparlardı.

Dükkan sahibi olanlar ve olmayanlar diye ikiye ayrılan berberlerin seyyar olanları duvar diplerinde, köşebaşlarında, cami avlularında bulunurlardı. Seyyar berberlerde tıraşın yarım kalma tehlikesi her zaman için vardı!.. Uzaktan zabıta çavuşunun geldiğini gören berber, eşyalarını topladığı gibi kaçardı. "Tası, tarağı toplamak" deyimi, seyyar berberlerden günümüze kalan mirastır.

Seyyar berberlerin müşterileri genellikle amele ve işçi sınıfındandı. Evliya Çelebi'nin sayılarının 2000 kadar olduğunu yazdığı seyyar berberler, Yeni Cami ve Tahtakale çevresinde bulunurdu. Bu yüzden yaptıkları işe, "Yeni Cami işi", ya da "Tahtakale işi" denilirdi. Eskiden şarkılara, şiirlere çokça konu olan berberlerin bu özelliklerine örnek olarak Âşık Tûrâbi'den bir dörtlük okuyalım:

Dizine baş koyup bir şuh berberin
Aldanma vaadine sen ol dilberin
Keskindir niyahı usturasından
Onulmaz yareyi açarlar derin.

Şiirin ilk dizesinden de anlaşılacağı gibi müşteri berberin dizine baş koyarak tıraş olurdu. Tıraş bittikten sonra müşteriye ayna tutan çırağa da, "Ayînedar" denilirdi. Berberin iyisi ile kötüsü nasıl ayırt edilebilir?.. Bu sorunun yanıtını Sait Faik'den dinleyelim: "Olgun berberlerde düşünmekle makas şıkırdaması arasında bir denge vardır. Kötü berber düşünürken ya makas elinde dona kalır yahut da ahenksiz şıkırdar."

Sait Faik'in sözleri saç tıraşı için geçerlidir. Peki ya, sakal tıraşı olmak için yüzümüzü usturasına teslim ettiğimiz berberin iyi mi, yoksa kötü mü olduğunu nereden anlayacağız?.. Rıfat Ilgaz, bu sorunun ya-

nıtını bulamadan oturduğu berber koltuğunda tıraşını olduktan sonra "Nerede O Eski Usturalar" adlı öyküyü kaleme almıştır: "Önce kan taşı sürdü, sonra bir tutam da pamuk yapıştırdı. Tıraşa yeni başlamış gibi, besmeleyi çekti, asıldı usturaya. Çenenin ucuna kadar kaydırdı. Bu kez bir kaza olmamıştı. Ama o, bu başarısına inanamadı, bir usturanın ağzına baktı, bir de suratımın derisine. Hayır, kan taşına iş düşmemişti. Daha yüreklenerek başladı suratımı kazımaya. Bu, tam tabakhane işi bir kazımaydı."

1935 yılında, Nâzım Hikmet'in "onlar bize hava ve su gibi lazımdır" dediği berberlerin hafta sonu tatilleri sorun olur. Hafta sonu tatilinde berberlerin dükkanlarını açıp açmamakta serbest bırakılmaları Nâzım Hikmet'e göre "rekabet dünyasında" berberleri pazarları da çalışmaya mahkum etmektir. Bakın, Nâzım Hikmet, Orhan Selim imzasıyla yazdığı 7 Temmuz 1935 tarihli Tan gazetesinde berberleri nasıl da, şiirsel bir dille anlatıyor: "Yorgun yüzlerimizi serinleştiren; en çok ehemmiyet verdiğimiz başımızın üstünde bir küçük leylek gagasına benzeyen makaslarını tıkırdatıp şıkırdatarak kuş yuvasını andıran saçlarımıza düzen veren onlardır."

Eski İstanbul berberlerinin ayakları çıplak ve kolları sıvalı olurdu. Bunun nedeni, müşterinin berberin temiz olduğunu görebilmesidir. Çıplak ayaklarına nalın giyerler, feslerine de mavi püskül takarlardı. Kadın berberler tel kafesli pencerelerin ardından tıraşa gittiklerinden haklarında pek bilgi sahibi olamıyoruz. İstanbul'da ilk kadın berberinin Beyoğlu'nda açıldığını söylersek herhalde yanılmayız. Kadınların ağda yaparken hamamotu kullandıkları bilinir. Oktay Rifat "Ağda" adlı şiirinde dil kirlenmesinin gözler önüne serildiği bir tabelaya takılır:

Üsküdar'da ara bir sokakta
Likit Ağda Salonu Kuaför Selim
kılığında çıkıyor karşıma
kırk yıllık hamamotu
kırk yıllık berber Selim
hey gidi dünya
hey gidi İstanbul'um.

Kırk yıllık berber Selim, kuaför Selim olsa da, "bir berber, bir berbere gel seninle Berberistan'da, bir berber dükkanı açalım demiş" tekerlemesi "bir kuaför, bir kuaföre gel seninle Kuaföristan'da bir kuaför dükkanı açalım" şekline dönüşmemiştir!..

Eyvah!.. Ben ne yaptım?.. Berberistan, Kuaföristan...Alın sizlere, gerçeklere tahammülü olmayan bendenizi bölücülükle, vatan hainliği ile suçlamaları için bir fırsat daha!..

Nasrettin Hoca Bölücü mü?

Nasrettin Hoca fıkralarında adı en çok geçen hayvan eşektir. 300-350 arasındaki Nasrettin Hoca fıkralarının kırka yakını Hoca ve eşeği üzerinedir. Nasrettin Hoca ata binemediği için eşeği tercih eder!.. Bir fıkrasında sabahın erken saatlerinde harekete hazırlanan kervana katılmak isteyen Hoca ata ters binince etraftakiler gülerek; "Hoca, ata ters biniyorsun" der... Hoca, her zamanki bilmişliği ile "Yok" der, "Ben ters binmedim, hayvan solak..."

Nasrettin Hoca'nın Akşehir'deki türbesinde ölüm tarihi olarak 386 okunur. Bu tarihi Hoca'nın eşeğe binmesi gibi tersten okursak, ortaya "683" çıkar. Ki, bu sayı Miladi takvime göre 1284 yılı demektir. Hoca'nın ölüm tarihinin mezarına ters yazılması aramızda nice Nasrettin Hoca'nın dolaştığını gösterir!..

Eşeğe ters binmenin bir ceza yöntemi olarak da, uygulandığını biliyor muydunuz?.. Sokaklarda kap-kaç yoluyla öteberi çalan hırsızlar, yankesiciler kolluğa getirilerek Çorbacı Divanı'nda sorguya çekilirlerdi. Suçu sabit görülen hırsız, elleri arkadan bağlanarak semersiz bir eşeğe ters bindirilir ve üç gün boyunca sabahtan akşama kadar-

dolaştırılarak halka teşhir edilirdi. Bir yandan da, adı bağrılarak, kim olduğu halka duyurulurdu. Cezanın son günü "yüzü ak olsun" denilerek yüzüne çanak çanak yoğurt atılırdı!

Osmanlı döneminde uygulanan bu ceza yöntemini öğrendiğimde, aklıma Nasrettin Hoca geliverdi: Eşeğe ters binmek ve yoğurt çalmak!.. Yoksa, zorbaların iktidarına karşı güleryüzlü cesaretin sembolü olan Nasrettin Hoca'dan birileri intikam almak için, Hoca ile özdeşleşmiş iki eylemi karalamak mı istemişti?.. "Padişah mı büyük, çiftçi mi?" sorusuna "Elbette çiftçi" yanıtını veren Hocamızın kimleri rahatsız ettiği son derece açıktır.

Hoca'nın hırsızlık yaptığı fıkralar vardır... Ama, bunlar hepimizin yaptığı türden, küçük hırsızlıklardır. Komşunun bahçesinden meyve, sebze çalmaktan öteye gitmez. Hırsızlarla başı derttedir Hoca'nın. Bir fıkrasında çok sevdiği eşeği bile çalınır.

4 Eylül 1994 tarihinde Barış Haftası Etkinliklerinin bir halkası olarak sanatçı dostlarla birlikte Beşiktaş İskelesi'nde buluşmuştuk. Amacımız, bütün savaşların sona ermesi dileğiyle denize "Barış mayası" çalmaktı. Müjdat Gezen elinde bir kap yoğurt ve kaşıkla iskeleye Nasrettin Hoca kılığında geldiğinde, polis Barışseverleri gözaltına almıştı bile!.. Evet, hepimiz "Vatan haini" idik... Çünkü, çeşitli dillerde "Barış" sözcüğünün yazıldığı bir pankart açılmıştı.Bunda ne suç var, demeyin. Pankartta barış sözcüğü Kürtçe olarak da yazılıydı. Yaaaa!.. Bu ülkede Kürtçe "Savaş" yazılı bir pankartın altında toplanıyorsanız, bu "Bölücü" olduğunuzu gösterir. Eğer, Kürtçe "Barış" yazılı bir pankartın altında toplanıyorsanız, bu yine "bölücü" olduğunuzu gösterir!.. Yani, ya bölücüsünüz, ya bölücüsünüz!

DYP ve ANAP, Demokrat Parti'yi paylaşamazlar. Her ikisi de, Demokrat Parti'nin devamı olduğunu söyler. Demokrat Parti'nin kurucularından olan Prof. Fuat Köprülü, Nasrettin Hoca fıkralarını ilk kez şiir diliyle yazandır. Köprülü'nün 1918'de yayınlanan kitabından bir bölümü yazıma alıyorken, konumuzla arasındaki köprüyü kurmayı sizlere bırakıyorum:"Hoca'nın kadılık, hatiplik, imamlık, müderrislik ettiği, hususi bir memuriyetle Kürdistan'a gönderildiği gibi rivayet-

ler, latifelerden sabitleşmiş bir takım malumattır ki, itimada şayan değildir. Mesela, Hoca'nın mollası "Ummad" ile beraber Kürdistan'a gönderildiğini gösteren hikayeye, 1191'de yakılmış eski bir letaif nüshasında Arabistan'a gönderildiği tarzında tesadüf ettik."

Fuat Köprülü'den sonra Nasrettin Hoca fıkralarını şiirselleştiren Orhan Veli'dir. Orhan Veli'nin Hoca'nın "Ay eskiyince ne yaparlar?" sorusuna karşılık verdiği "Kırpıp kırpıp yıldız yaparlar" yanıtından oldukça etkilendiğini, "Bir de rakı şişesinde balık olsam" dizesiyle biten şiirinin ilk iki dizesine bakarak anlayabiliriz:

Eskiler alıyorum
Alıp yıldız yapıyorum.

Nâzım Hikmet de, gazetelerdeki köşe yazılarında Nasrettin Hoca fıkralarına yer verirdi. Yalnızca yazılarında değil, Nâzım Hikmet'in şiirinde de, Hoca'ya rastlarız. İşte "Türk Köylüsü" adlı şiirinin ilk dizeleri:

Topraktan öğrenip kitapsız bilendir,
Hoca Nasrettin gibi ağlayan
Bayburtlu Zihni gibi gülendir.

Fıkralarından anladığımıza göre Hoca kıt kanaat geçinirdi. İçki içmez, kumar oynamaz, geceleri mutfağa gidip bir şeyler atıştırırdı. Meslek olarak kadılık, bilirkişilik, köy hocalığı, çiftçilik, zeytin, iplik, yumurta tüccarlığı yapmıştır. Ki yumurta gelip söze dayanmışken Nâzım Hikmet'in 1 Ocak 1921 tarihinde, direnişe katılmak için Kuva-i Milliyecilerle birlikte Anadolu'ya geçerken taşıdığı sahte kimliğin "Mesleği" bölümünde "Yumurta Tüccarı" yazdığını yinelemeden geçmeyelim! Çocukluğunu anlatan bir fıkrada da, Nasrettin Hoca terzi çıraklığı yapar.

Hoca'nın fıkraları sivildir. Askerlikle ilgili hiçbir fıkrası yoktur. Aynı zamanda şairdir Nasrettin Hoca; gece vakti misafiri, "Bizim eller bizim eller / Yatmadan üzüm yerler" deyince şu yanıtı verir: "Bizde öyle adet yoktur /Saklarlar da kışın yerler."

Fıkralarına bakarsak Hoca'nın iki kere evlendiğini görürüz. Çapkın

olduğunu "kadınlara doymadan gitti deyin benim için" sözüne dayanarak söyleyebiliriz. Bir oğlu, bir kızı vardır Nasrettin Hoca'nın. Kızının mezartaşı Konya'daki Mevlana Müzesi'ndedir. Sivrihisar'da bulunan mezartaşından Fatma adındaki kızının 1327'de öldüğü anlaşılır. Fatma Hatun'un oğlu Mevlene Celaleddin Sivrihisar'da kadılık yapmıştır. Celaleddin Bey'in oğlu Hızır Bey de şair ve bilim adamıdır...

Ve, yazımızın belki de en çarpıcı yerine geldik: Fatih Sultan Mehmet, İstanbul'u alınca Hızır Bey'e "Şehremini" görevini verir...

Yani, sizin anlayacağınız, İstanbul'un ilk Belediye Başkanı Nasrettin Hoca'nın torunudur!

Kız Kulesi'ndeki İnek

İstanbul'da toplu taşımacılıkla uğraşan kuruluşlardan biri de, Belediye'ye bağlı olan İETT'dir. "İstanbul Elektrik Tramvay Tünel" sözcüklerinin baş harflerinden oluşan İETT'nin halk dilindeki anlamı ise şudur: İneklik Etme Taksi Tut...

İstanbul'da bir sevdiğim vardı
Keçi yavrusuna benzer,
Rüzgâr eserdi hafiften gözlerinde
Halden anlardı.

Sevgilisini keçi yavrusuna benzeten şair Cahit Külebi'dir. Aşk şiirlerinde serçe, martı, kelebek, güvercin, bülbül, ceylan gibi hayvanlara rastlanır ama inatçı bir kadın olacak ki, Cahit Külebi keçi yavrusunu da listeye dahil etmek zorunda kalmış. Ataol Behramoğlu da hayatında çok inek gördüğünü belirterek onlara bir şiir yazar:

İnek gözlü desem bir kadına
Hakaret sayar bunu, gücenir

Oysa o mahzun bakışlı gözleri ineklerin
O iri gözleri nasıl da güzeldir

Aşk şiiri çayırında bir kelebeği uçurabilir, bir bülbüle şarkılar söyletebilir ve hatta bir keçi yavrusunu konuşturabilirsiniz... Ama, bir ineği otlatmak!.. Bakın, işte bunun için usta, hem de çok usta bir şair olmanız gerekir. Yoksa, kötü bir şiir yazmakla kalmayıp sevgilinizi de kaybedebilirsiniz!..

Ataol Behramoğlu inek ile kadın arasında göz güzelliği ile bir bağ kurarken, Asaf Halet Çelebi'nin, 1 Ağustos 1940 tarihli Hamle dergisinde çıkan "Şairâne İnekler" adlı yazısını küpe olarak kulak memenize takalım: "Fransız dostlarım bazı kadınlara inek diyorlar. Herhalde oradan hatırıma gelmiş olacak. Geçen gün bir kadınla konuşurken zihnimden aynı kelimeyi geçirdim ve bu kadının niçin boynuzları yok, acaba sonradan mı kesilmiş diye düşündüm.Kadının göğsünde siyah tüller vardı ve memelerinin bir kısmını gösteriyordu."

Asaf Halet Çelebi bir ineğin memesine de böyle tüller geçirilebileceğini düşünür... Şair, daha da ileri giderek dantelli ipek bir don bile giydirilebileceğinden söz eder. Yazının devamını okuyalım: "O zaman karşımda böyle giyinmiş bir inek tahayyül ettim ve önünde eğilerek: Arz-ı ubudiyet ederim efendim. Kepek çorbası ister misiniz, diye sordum."

Kadıncağız ne olup bittiğini anlamadan gülümser. Bunun üzerine Çelebi şunları yazar: "Şimdiye kadar gülen inek kadar tuhaf bir şey görmemiştim." Ataol Behramoğlu'nun şiiri nedenli cesur ve değişik ise Asaf Halet Çelebi'nin yazısı o denli korkak ve sıradandır. Derslerine çokça çalışan bir öğrenciye inek denildiğini de herkes bilir. Şair, böylesi ortalama bir tanımlamayı kullanırsa yeni bir ironi yaratmış olmaz.

İneklerin yaban atası "Avraks" ya da, öbür adıyla "Urus"tur. Soyu tükenen bu hayvanın sonuncusu 1627'de Polonya'da ölmüştür. Hindistan'da kutsal sayılan Zebu'ların Avraks soyundan gelmiş oldukları sanılır. Bu türün özelliği sırtında bir hörgücün bulunması, sarkık gerdan, uzun ve düşük kulaktır... Bir yaşına basmış buzağıya

dana adı verilir...Ve, Macar şair Attila Jozef'in yazmış olduğu bir aşk şiirinde bu hayvanın nasıl da ustaca kullanıldığına tanık oluruz:

Yürüyorum iri adımlarla ve acı duyarak
otlayan danaların arasında oturarak
seni andırıyor burunları bile
pembe ayaklarıyla basıyorsun yüreğime

Şairi, yalnız kalmak istemeyen ama aynı zamanda yüzeysel insan ilişkilerini sevmeyen bir insan olarak tanımlayan Attila Josef'i pembe ayaklı bir dana çiğnemez... Otlayan danaların bakışları arasında geçen bir tren 3 Aralık 1937'de kendisini rayların üstüne atan şairi ezer geçer!..

Bizans halkını korumak için Atinalı general Chares İstanbul'a gönderilir. Makedonyalı Philippe'in saldırısında Chares'in karısı Damalis ölür... Ve, Kız Kulesi'ne gömülür. Damalis'in mezarının başucunda bir öküz heykeli ve Rumca yazılı bir kitabe bulunuyordu!.. Bu bilgiler Kız Kulesi ile ilgili kimi kaynaklarda verilmektedir. Ama, birçok kaynakta Damalis'in Salacak kıyısında gömülü olduğu yazılıdır. Oysa, bunun doğru olmadığını 1852 yılında İstanbul'a gelen Fransız Şair Gautier'in gezi yazılarından öğrenebiliriz. Gautier, Kız Kulesi'nin kimi gravürlerinde de görülen sütunun hemen yanında Damalis'in mezarının bulunduğunu belirterek, Kız Kulesi'nin adının buradan kaynaklandığını düşünür. Fransız şair, İstanbul gözlemlerini yazdığı kitabında Kız Kulesi'ndeki sütunun üstünde şöyle bir mezar kitabesinin yer aldığını not düşer: "Ben, Inachus'un kızı, ineğin sureti değilim. Ve önümde serili Bosphore'a (Boğaziçi) adını vermedim. Ieneu'nun gaddarca nefreti onu eski zamanlarda, denizden öteye sürdü; ben ki burada, bu mezarda yatıyorum, ben bir ölü kadınım, Cerorops'un kızı, Chares'in karısıydım ve bu kahraman, Philippe'in gemileri savaşa geldiği zaman onunla beraber denizdeydim. O zamana kadar bana Boidion -küçük inek - denirdi. Şimdi ise Chares'in karısı olarak her iki kıtadan faydalanıyorum."

Gauteir'in, bize aktardığı kitabeden Damalis'in savaş sırasında ko-

casıyla birlikte gemide olduğu ve ölünce "İki kıta" arasındaki Kız Kulesi'ne gömüldüğü açıkça ortaya çıkıyor. Grek edebiyatında inek sözcüğü övücü bir kıyaslamaydı. Homeros'da Iunon'un gözlerinden söz ederken onları inek gözüne benzetir. Boidion ise zarif bir sözcük olup güzel kadınlar için kullanılırdı.

Kız Kulesi'ndeki sütun, kitabe ve öküz heykeli günümüzde kayıptır. Kız Kulesi'nin kendisinin de kaybolmasından korkan devlet, koruma önlemi olarak tarihi yapıyı bir para babasının kasasına koymuştur!..

Deniz Kaçkını Bir Ulus

Arabasının römorkunda tekne taşıyan adamı görünce İstanbul'un bu manzaraya yabancı olmadığını düşündüm. 1453 yılındaki fetihte Osmanlı gemileri kısa bir kara yolculuğuna çıkarılmışlardı. Haliç'teki balıkların yeni sahipleriyle tanıştıkları bu olay Cemal Süreya'nın şiirinde demirlidir:

Fatih Sultan Mehmet gemilerini karadan yürüttü ya
Deniz kaçkını bir ulusun çocuklarıyız biz o gün bugün

22 Nisan sabahı, öküzlerin çektiği ve yüzlerce insanın da iki taraftan halatlarla dengelediği 70 gemi daha önce döşenmiş olan kızakların üzerinden Tophane'den Kasımpaşa'ya doğru yola koyulur. İlkokul öğretmenim İstanbul'un alınışını anlatırken sabah uyanan Bizanslıların Osmanlı gemilerini Haliç'te görünce çok şaşırdıklarını söylemişti. O gün, bugün bir soru çengeli asılı durur kafamın içinde: Gemiler karadan yürürken Bizanslılar ne yapıyorlardı? Bu sorunun yanıtını Talat Halman'ın "Eski Uygarlıkların Şiirleri" kitabında tanıştığım Bizanslı şair Ammianus'tan aldım:

Hep şarapla sabahı ediyoruz
Gelsin musiki, gelsin kitaplar.
Benek benek lekeli
Çarşafımız, yastığımız.
Biz kendi keyfimize bakarken
Kara bir adam çıkageliyor,
Kasıp kavuruyor kimimizi,
Kazana sokuyor kimimizi...
Sonra hepimizi hendeğe atıyor.

Şairin hangi dönemde yaşadığı bilinmiyor. Ama "kara adam"ın Fatih Sultan Mehmet olduğu rahatlıkla düşünülebilir. Sorumun yanıtı ise çok açık: Bizanslılar ellerinde şarap kadehleri, müzik dinliyor, kitap okuyorlarmış!..

1995 yılının 29 Mayıs günü İstanbul'un fetih kutlamaları Büyükşehir Belediyesi tarafından Ali Sami Yen Stadyumu'nda düzenlenmişti. Refah Partililerin ve ülkücülerin yoğun tezahüratı altında İstanbul'un fethi futbol sahasında canlandırılırken, gemilerin karadan yürütülüşü "Allah Allah" sesleriyle alkışa tutulmuştu. Her yıl düzenlenen törenlerde kahramanlık şiirleri okunurken, Fatih'in beyaz atıyla surlardan içeri girişi izleyicileri kendinden geçirmektedir.

Bir de, fetih sırasında İstanbul'da bulunan tarihçi Françis'ten dinleyelim "kentin düşüşünü":"Böylece salı günü, 6961 (1453) yılının Mayıs ayının 29'unun saat günün iki buçuğunda düşmanlar şehre tamamen hakim oldular. Esir düşenler yağmalanıyor, karşı koyanlar ise kılıçtan geçiriliyorlardı. Bazı bölgelerde, cesetlerle kaplandığı için, toprağı görmeye imkân yoktu. Görüntünün korkunçluğunu, duyulan bağrışma ve ağlaşmaları, her yaştan insanların esir alınmalarını, asil arhond kadınlar ile kendilerini Allah'a adamış genç kızların saçlarından çekilip Türkler tarafından acımasızcasına kilisenin dışına sürüklenişlerini ve çığlıkları ile feryatlarını, çocukların inleme ve ağlamalarını, kutsal mabetlerin yağmalanmaları, tüm bu korkunç şeyleri kim anlatabilir ki? İsa'nın kutsal vücudu ile kanının (Hıristiyan Ortodoks inanca göre, okunmuş ekmek ile okunmuş şarap İsa'nın vücut kanını simgelemekte) toprağa saçılıp dökülüşü ve kutsal kaplarının

parçalanışı veya yağmalanışı, aynı muameleye uğrayan mücevherler ile altın ve gümüş ve de değerli taşlarla bezenmiş kutsal ikonaların ayaklar altında çiğnenişleri ile onlardan masa ve yatak yapılması, ipek ve altından yapılmış kutsal giysilerin beygir örtüsü olarak kullanılmaları, bazılarının bunların üzerinde yemek yemeleri, kutsal emanetlerdeki incileri yağmaladıktan sonra onları ve azizlerimizin kutsal cesetlerini yere saçıp çiğneyişleri görülecek bir şey idi."

Beşinci sınıf bir tiyatro kumpanyası gibi İstanbul'un fethi bir futbol sahasında sahnelenirken, yukarıda anlatılanlara senaryoda neden yer verilmez?..

Binlerce insanı tribünlere oturtup onlara savaşçılık oyunu oynarken, kazma ve küreklerle Ali Sami Yen Stadı'nın çimenleri neden kazılmaz?..Bu ne biçim bir soru mu? Tarihçi Françis'i biraz daha okuyoruz: "Saklı paraları bulma amacı ile saygısızlar, kazılmamış tek bir ev veya bahçeyi bırakmadılar. Ve , pek çok yeni ve eski hazine ile diğer kıymetli eşyaları bularak beraberlerinde götürdüler."

Şu işe bakın ki, İstanbul'u o günlerde kazanlar günümüzde arabalarının arkalarına bağladıkları yatlarını, kotralarını karadan yürütüyorlar! Fetih gününde okunması gereken kardeşlik ve sevgi şiirleridir. İlle de, tiyatral bir şeyler yapılacak ise savaş üzerine değil barış üzerine olmalıdır. 29 Mayıs, savaş çığırtkanlarının eline bırakılmamalı.

İstanbul'da ölülerimiz Bizanslıların yanına gömülüyor. Şair Paulos Silentiarus'un "Sohbet" adlı şiiriyle mezarlıklara kulak veriyoruz:

Benim adım - Farketmez
Memleketim - Bahsetmemek daha iyi.
Soylu bir ailedenim - Sahi mi?
Ayak takımından olsan ne çıkar?
Çok zarif yaşadım - Kime ne?
Şimdi burada yanyana yatıyoruz.
Konuşan kim?
Konuştuğun kim?

Kız Kulesi Ağaçları

Televizyon haberleri ve gazete sayfalarında, borsanın, dövizin ya da, altının iniş-çıkışını gösteren oklar yaşantımızı hedef tahtasına dönüştürdü... Oysa, bireysel kâr hesaplarının çok ötesinde, en büyük zenginliğimiz, çocukluğumuzda bütün günümüzü tırmanmak için harcadığımız ağaçlardır.

İstanbul'un yeni yerleşim alanlarına Rumelikavağı, Çınaraltı, Söğütlüçeşme, Sakızağacı, Cevizlik, Acıbadem gibi içinde bir ağacın kök saldığı adlar konulamıyor. Çünkü, birçoğu kesilen ağaçlardan geriye kalan alanlara inşa edilmiştir.

1680 yılında çizilen bir İstanbul haritasına göz attığımızda Kız Kulesi'nde ağaçların boy verdiğini görürüz. Hollandalı ressam Cornelius De Bruyn'un 1698'de yaptığı haritada aynı ağacın yaprak hışırtıları duyulurken, Üsküdarlı bir halk şairinin Kız Kulesi'ni anlatan şiirinde de, bir iğde ağacından söz ettiği bilinir. Sanırım ki, bu örnekten sonra İstanbul'un bir dönem üstüne nice ağacın gölgesinin düştüğü bir kent olduğunu söylememe gerek kalmamıştır.

Kızılderili Reis Tatanga Mani, yıllar öncesinden şunları söyler: "Ağaçların yürüdüğünü bilir misiniz, evet yürürler!..Birbirleriyle de konuşurlar. Eğer dinleyecek olursanız sizle de konuşurlar. Sorun şu ki, beyaz adam dinlemiyor. Bizi bile dinlemiyorlar ki, doğadaki sesleri nasıl duysunlar?.."

Kız Kulesi'nin ihaleye çıkarılıp, 49 yıllığına bir sermayedara kiralanması konusunda da, aydın/yazar olarak geçinen birçok insan ağaçların sesine değil, paranın sesine kulak verdiğinden Turizm Bakanlığı'nın gerçekleştirdiği katliamı desteklemişlerdir.

Bu konuda gösterdiğim çaba, herhalde Burhan Arpad'ın 1978 yılında kaleme aldığı aşağıdaki düşüncesiyle tanımlanabilir: "Baltaya, buldozere, parababalarına karşı kalem savaşı. Umut kaldı mı? Kaldı, kalemi kullananlar düşünce sağlamlığını koruyabildiği süre..." Burhan Arpad'ın yazısı "Yok Edilen İstanbul" adlı kitabında yer alır. 1983 yılında Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu tarafından yayınlanan kitabın önsözünde Çelik Gülersoy kitapla ilgili şunları söyler: "Bir gün bu gidişten, sağlıklı bir dönüş sağlanabilirse, onun itici gücünü doğurabilecek kaynaklardan biri olabilecektir..." Burhan Arpad, İstanbul'un doğal güzelliklerini ve kültür yapılarını katledenlerin "parababaları" olduğunu kitabında açıkça belirtir... Ve yukarıda okuduğunuz gibi Çelik Gülersoy da Arpad'ın düşüncelerini "sağlıklı" bulup, kitabı basmakla kalmamış bir de, önsöz yazmıştır.

Ama, Çelik Gülersoy'un akıp giden yıllarda "düşünce sağlamlığını" koruyamadığına tanık oluyoruz. Nasıl mı?..Anlatayım efendim: Bilindiği gibi Turizm Bakanlığı Kız Kulesi'ni "kafeterya ve satış merkezi" yapılması şartıyla İstanbul'un tarihi yapılarına "Ticari rant" gözüyle bakanların önüne atmıştır. Bizler ise, 1992 yılından beri şiir akşamları, müzik dinletileri, resim, karikatür ve fotoğraf sergileri düzenlediğimiz Kız Kulesi'nin, insan ile buluşmasının belirli zamanlarda gerçekleşecek sanat etkinlikleri çerçevesinde olmasını istiyorduk. Kız Kulesi'nin"kârhane" beyinlilerin işletmesine verilmesine karşıydık. Düşüncemizi "beş parasız iki gencin izdivacı" olarak değerlendiren Gülersoy'un 23 Mart 1995 tarihli Gün gazetesinde çıkan sözleri şöyle: "Orası diyelim ki, sanat yuvası oldu. Yıllık bakımı hangi

parayla olacak? Onarımı için muazzam para gerekiyor. Kim verecek?.. Tek çare dış turizme açılmak. Ama bu da, yatırımla olur." Evet, yatırım dediler ve Kız Kulesi'ni tecavüz etmesi için İstanbul'u katleden anlayışın önüne yatırdılar!..Yatıran elbette Turizm Bakanlığı'dır. Ki, açılan ihalede Kız Kulesi için yapılan şu tanım hiç de, abartılı bir örnek vermediğimin kanıtıdır: "900 metrekare kapalı inşaat alanı..."

Bir de, tecavüz olayını kılı bile kıpırdamadan seyreden biri var: Kız Kulesi'nin sorumluluğu üstünde olan Kültür Bakanlığı!..

İrfan Tözüm'ün "Kız Kulesi Aşıkları" filminden yıllar önce Muhsin Ertuğrul, Paris'te izlediği bir tiyatro oyunundan esinlenerek 1923'te "Kız Kulesi'nde Bir Facia" adlı filmi çekmiştir. Turizm Bakanlığı'nın ihalesi de, bu filmin devamıdır: Kız Kulesi'nde Bir Facia-2...

Baş rollerde kimler yok ki, halkın kültür değerini özelleştirme kapsamında sermayeye peşkeş çeken sözüm ona "Halkçı" iki bakan... Burhan Arpad'ın kitabının İstanbul'un kötü gidişini değiştirecek "itici güç" olacağı sözünü yıllar sonra elinin tersiyle bir kenara iten Çelik Gülersoy... Kız Kulesi'nde düzenlediğimiz etkinlikleri, ona yüklediğimiz anlamı saptırmaya çalışan figüran şairler... Ve, gerçekleri görmekten uzak "ne yani, kiralanmayıp da yıkılıp gitse miydi"diye düşünen, böyle düşündüğü için de, yaşamda asla bir rolü olmayacak, "kabahatin çoğu sende" diyeceğimiz akrep kardeşlerimiz! Kız Kulesi'ndeki ağaçlardan söz etmiştik yazımızın başında. Şiir Cumhuriyeti'nin ilk yasası olan Nâzım Hikmet'in dizelerini yinelemenin tam sırası: "Yaşamak bir ağaç gibi tek ve hür / ve bir orman gibi kardeşcesine"

Kızılderili Reis'in sözlerine inanıyorum ben: Ağaçlar hem yürürler, hem de birbirleriyle konuşurlar. Yeter ki,dinleyelim!

Elbirliği İle Taksiye Binme

İstanbul gümrüğüne 1895 yılında getirilen araç büyük bir şaşkınlık yaratır. Dört tekerlekli bu araç önden bir at çekmeksizin hareket edebilmektedir. Gümrük memurları karşılarında duran garip aracın adına ellerindeki listede rastlamazlar... Ve ona "kendi kendiliğinden hareket eden" anlamına gelen ilk adı takarlar: "Zatü'l-hareke"...

Önce zenginler sahip oldular İstanbul'a ilk gelen otomobillere. Sonradan, taksilerin ortaya çıkmasıyla cebinde para olan İstanbulluların da binebileceği bir araca dönüşür. Bazı taksi şoförlerinin 1935 yılında Taksim-Sirkeci ve Tepebaşı-Beyazıt arasında dolmuş hattı kurmalarıyla otomobil halktan uzak bir araç olmaktan çıkar. İstanbulluları tramvayda ayakta dikilmekten kurtaran ve gidecekleri yere daha çabuk ulaştıran dolmuşlardan Nâzım Hikmet de memnundur. Taksilerin "tramvaylaşması"nı İstanbullular için bulunmaz bir nimet olarak gören Nâzım, yeni bir tehlikeye karşı toplumu 11.1.1936 tarihli Akşam gazetesindeki yazısıyla uyarır:"Eskiden tramvay arabalarının arkasından çıkan demirlere çocuklar asılırlardı. Şimdi de asılıyorlar ya! Fakat yine eskiden taksilerin arka tampon demirlerine asılan ço-

cuklara rastlanmazdı. Şimdi, taksiler tramvaylaşalıdan beri, her taksi-tramvayın arkasına en aşağı iki çocuk asılıyor."

Nâzım Hikmet, dolmuşların ortaya çıkış sürecini "elbirliği ile taksiye binme" olarak yorumlar ve yayılmasını İstanbul Tramvay Şirketi'nin diktatörlüğüne karşı yapılacak "en pratik, en dokunaklı kavga düzenlerinden biri" olduğu için destekler.

İstanbul'un müzelerinden biri de dolmuş duraklarıdır!..Arka arkaya sıralanan, her biri antika değere sahip arabaları görmek isteyenlerden para da alınmaz. Genellikle siyah, lacivert, bordo ve pembe renkli olan İstanbul dolmuşları yozlaştırılan nice kent kültürü gibi 1994'te sarıya boyanmışlardır. Yabancı turistlerin hayranlığını kazanan dolmuşların günümüzde ne yazık ki, sokağa atılan kirli çocuk bezlerinden bir farkı yoktur.

51679 plaka no'lu, 1927 model Dodge marka otomobil İstanbul sokaklarında 36 yıl lastik eskittikten sonra 900.000 km yaparak 1963 yılında dünya rekorunu kırar. Yapımcı firma, 1983 yılında şoför "Baba Hüseyin"i otomobili müzeye koymak ve kendisine yeni bir otomobil vermek üzere New York'a davet eder.

Taksi şoförlerinin en renkli siması Karıncaezmez Şevki'dir. Belediye otobüslerinde direksiyon sallayan Şevki Bey, aynı zamanda Galatasaray futbol takımının amigoluğunu yapmaktaydı. Şoför mahallini çok sevdiği çiçeklerle donatınca amirleri kendisine karşı çıkar. Önceleri "Çiçeksever Şevki"diye anılan şoförümüz çiçek sevgisinin ayaklar altında çiğnenmesine ödün vermeyerek basar istifayı ve taksi şoförlüğüne başlar. Sarı-kırmızı renklere boyadığı otomobilinde şöyle bir levha göze çarpıyordu: "Çarpar kırmaz, vursa da incitmez / Yoldaki karıncayı bile ezmez"... Bu levhadan sonra "Çiçeksever Şevki" İstanbulluların dilinde "Karıncaezmez Şevki"ye dönüşür.

Amigoluk hevesi yüzünden ailesi dağılan Şevki Bey, parasızlık yüzünden çok sevdiği otomobilini de satmak zorunda kalır. Felç geçirip kolu ve ayağı kesildikten sonra Azrail'in kollarına park eden Şevki Bey'in ardından İstanbul'un tüm çiçekleri ve karıncaları gözyaşı döker!..

Otomobillerin artmasıyla İstanbul sokakları, konser öncesi müzik aletlerinin akort edildiği bir orkestraya benzer. Her önüne gelen sıkıştığı an asılır otomobilinin kornasına... Sinemamızda, kırsal alandan İstanbul'a göç olgusunun işlendiği filmlerin tahta bavuluyla İstanbul sokaklarında şaşkınlıkla yürüyen kasketli adam sahnesinde ses efekti olarak bol bol klakson kullanılması rastlantı değildir! 1952 yılında kent gürültüsünü azaltmak amacıyla klakson çalma yasağı başlatılır İstanbul'da. Ki, bu yasak sonradan Paris ve Roma gibi Avrupa'nın birçok kentinde İstanbul örnek alınarak uygulanır. Dönemin Belediye Başkanı Fahrettin Kerim Gökay tarafından Şişli Etfal Hastanesi bünyesinde klakson çalma yasağı kararını anımsatmak ve sürdürmek amacıyla ruh hastalarına yönelik "Klakson Yasağı Pavyonu" kurulur.

İstanbul, otomobillerin işgali altındadır. Kapitalizmin oluşturduğu tüketim toplumunda sınıf farklılığının en belirgin görsel malzemesidir. Boğaziçi'deki köprülerin ayakları aslında otomobillere teslim olan İstanbul'un havaya kalkan elleridir!.. Sömürü düzeninin kökleşmesi için toplu taşımacılık "komünist işi" diye yıllarca ihmal edilmiş ve bireyler emeklerini borçlanarak krediyle aldıkları otomobillerinin yürümeyen trafikte bir tabut olduğunun ayrımına varmadan canlı canlı mezarlığa gömülmüşlerdir.

Recaizade Mahmut Ekrem'in, 1896 yılında kaleme aldığı "Araba Sevdası" romanının gösterişe meraklı ahmak kahramanı Bihruz Bey modeli düzen tarafından seri olarak üretilmiş ve bu üretimde otomobil uyuşturucu rolünü üstlenmiştir. Teşvik edilen otomobil iştahsızlığı yüzünden caddeler ve sokaklar dar gelmekte, yeni yol açmak için yapılan yıkımlarda, İstanbul'un doğal ve tarihi değerleri tüketilmektedir. Yolların kenarlarına ise durmaksızın kapitalizmin kaleleri olan yabancı benzin istasyonları açılmaktadır.

Kalkınmanın, gelişmenin simgesi olarak sunulan otomobilin aslında İstanbul'u yatağa düşüren bir virüs olduğu acı bir gerçektir.

Ağacımı İsterim

Üsküdarlı halk şairinin bir iğde ağacından da söz ettiği Kız Kulesi'ni anlatan şiirini henüz bulamadım. Arayışımı sürdürürken kimbilir kaç ağaç daha kesildi İstanbul'dan?..

İstanbul için yazılan şiirlere artık eskisi gibi sık rastlanmıyor. Yazılanlarda ise bir ağacın gölgesinde oturmak, yere doğru eğilen dallarından meyve koparmak, yapraklarının hışırtısını dinlemek çok zor. İstanbul ve ağaç denildiğinde ilk söz elbette Nâzım Hikmet'indir.

Yapraklarım ellerimdir, tam yüz bin elim var.
Yüz bin elle dokunurum sana, İstanbul'a.

Nâzım Hikmet, Gülhane Parkı'nda bir ceviz ağacı olmayı düşleyerek İstanbul'a dokunduğu şiiri 1957 yılının 1 Temmuz günü Balçık'ta yazmıştır. Hiç kimse, polis bile farkına varmadan İstanbul'u seyreder Nâzım;

Yapraklarım gözlerimdir, şaşarak bakarım.
Yüz bin gözle seyrederim seni, İstanbul'u.

Ağaç olmayı düşleyen ilk şair Nâzım Hikmet değildir. İstanbul özlemiyle yanan şair "Başım köpük köpük bulut, içim dışım deniz" dizeleriyle başlayan ünlü şiirini yazmadan yirmi yıl önce Orhan Veli de aynı düşü kurar. Nâzım Hikmet'in, bu şiirini, kitabını bavulundan hiç ayırmadığı Orhan Veli'den etkilenerek yazdığını söylesek herhalde yanılmayız:

Elimi çok dallı bir ağaç gibi
Tutarım gökyüzüne
Ve seyrederim bulutları

Nâzım Hikmet, kayınları Rus, kavakları Türk sayar...1920 yılında, bir çam dalına bir keten mendil asar; Ilgaz ormanlarında... Anadolu'da gömülmeyi düşlediği bir köy mezarında bir de çınar ağacı olmasını ister (uyarına gelirse...). Ki, o zaman taş maş da istemez!.. Şiir Cumhuriyeti'nin ilk yasası da, Nazım Hikmet'in iki dizesi değil midir:

Yaşamak bir ağaç gibi tek ve hür
Ve bir orman gibi kardeşesine.

Böylesine özgürlük ve kardeşlik kokan dizelerin sıcaklığını yaşamak istemeyen insan olur mu?.. Evet, olur!..İnsanlığın ağaçkakanı olanlar elbette sevmezler yukarıdaki dizeleri. 3 Aralık 1964 tarihli Düşünen Adam'da yayınlanan Fuat Uluç'un yazısını okuyoruz: "Görüyor musun: Türk milleti için istediği hürriyeti ve kardeşçe yaşama tarzını? Demek bir ağaç gibi tek ve hür olacağız. Peki, fakat ağacın hürriyeti nedir? Dikildiği ve bittiği yerin ömrü boyunca esiri kalmak, her rüzgara boyun eğmek değil mi?.. Ağaçca hürriyete ihtiyacımız yok bizim. Hele bir orman gibi kardeşçe yaşamaya... Çünkü ormanlarda boy atamayan ağaçlar önce serpilmişlerin dalları tarafından boğuldukları ve güneşten yoksun bırakıldıkları için filizden fidana dönmeden kurur, kırılır, çürürler. Kaderleri gökyüzüne doğru gururla dalbudak salanlara gübre olmaktır. Yere batsın kardeşçe yaşamın böylesi."

Yaşamın bir ormana benzemesine karşı olanlara batan kardeşlik duygusudur!.. Günümüzde bu ilkelliği gösterenler Anadolu'da ormanları yakan ve insanları göçe zorlayanlardır. Onlar ki, meydanlara

"Ya sev, Ya terk et" pankartını asarlar. On yedi yaşında bir fidan olan Erdal Eren'in darağacında boynunu kıranlar da onlardır!.. Ama, Nâzım Hikmet'in dizelerinin insanlığın gerçek yasası olduğunun ayrımında olan şairler de vardır. İşte Can Yücel:

Kademsiz oluyor kimi ağaçlar
Sokak üstüne, ayak altına düşenler
Tozdan, dumandan
görmez olmuş yeşil gözleri
Onlar da çam, onlar da çınar ama
Toroslar'daki akranlarıyla aralarında
Epiy bir yükseklik ve hava
E az'cık da bir sınıf farkı var...

Ağaçları çok seven iki şair: Nâzım Hikmet ve Orhan Veli... Bir şiirini Necip Fazıl Kısakürek'in yönettiği "Ağaç" dergisine gönderen Orhan Veli yayınlanmasını bekler. Ama, şiir yayınlanmadığı gibi geri de verilmez. Bunun üzerine Orhan Veli "Ağaç" adlı şiiri yazar:

Ağaca bir taş attım;
Düşmedi taşım,
Düşmedi taşım.
Taşımı ağaç yedi;
Taşımı isterim,
Taşımı isterim!

Ağaç şiiri dalında bir başka şairi daha taşır: Oktay Rıfat... Varlık dergisinin 1937, Ağustos sayısında çıkan şiir, altındaki "Oktay Rıfat-Orhan Veli" imzasıyla birbirini baltalamak peşinde olan şairlerin başına kestane düşürür. Kestane denildi mi açıp, yeniden Nâzım'ı okumak gerekir:

Paris'te bir kestane ağacı olacak
Paris'in ilk kestanesi
Paris kestanelerinin atası
İstanbul'dan gelip yerleşmiş Paris'e
Boğaz sırtlarından hala sağ mıdır bilmem

sağsa iki yüz yaşında filan olmalı
gidip elini öpmek isterdim
gidip gölgesinde yatsak isterdim...

Nâzım Hikmet, Paris kestanelerinin atasının gölgesinde yatmayı düşlediği "Saman Sarısı" şiirini 1961'de yazar. Ki, o yıl, kestane ağacı "iki yüz yaşında filan" değil, tam 346 yaşındaydı (eğer yaşıyorsa)... Çünkü, kestane ağacı Paris'e ilk kez 1615 yılında İstanbul'dan, Bachelier adlı bir Fransız tarafından getirilmiştir!.. Bu yazımızı bir çocuğun da okuduğunu düşünerek son dizeler Arif Damar'dan:

Haziranda kiraz dalı
Çocuklar uzansın diye
Yere doğru
Eğilir

Mektubunu Vermezler

Büyüyünce ne olmak istersin?.. Çocukken hepimiz karşılaşmışızdır bu soruyla. Nâzım Hikmet sorunun yanıtını 52 yaşında yazdığı şiirinde verir:

Çocukken postacı olmak isterdim,
şairlik filan yoluyla değil ama
basbaya, sahici postacı.

Genç posta dağıtıcısı kapısını çaldığı Pablo Neruda'ya hayranlıkla bakarak "Ah ben de ozan olmak isterdim" der...Ünlü şair mizah dolu bir karşılık verir: "Yavrucuğum Şili'de herkes ozandır zaten. Postacılığı sürdürmen daha ilginç. Hiç değilse çok yol yürür ve şişmanlamazsın. Şili'deki tüm ozanlar davul gibi."

Postacı ve şair arasındaki konuşma şöyle gelişir:
-Demek istiyorum ki, ozan olsaydım söylemek istediğim her şeyi söyleyebilirdim.
-Ne söylemek istiyorsun peki?
-İşte asıl sorun bu ya. Ozan olmadığım için söyleyemiyorum.

Neruda, genç postacıya sahili izleyerek körfeze gitmesini ve yol boyunca denizi gözlemleyerek metaforlar üretmesini önerir. Metaforun ne demek olduğunu soran postacıya örnek olsun diye de, bir şiirini okur: "Burada, adada, ne çok deniz / Her an kendinde doğuyor. Diyor ki, evet, diyor ki hayır, hayır / Evet diyor maviler içinde, köpükler içinde, hızlı hızlı / Diyor ki hayır hayır / Sakin duramıyor hiçbir zaman / Sürekli çarparak bir kayaya, ama başaramayarak onu inandırmayı / Benim adım deniz diyor / Böylece yedi yeşil diliyle, yedi denizden ona doğru koşuyor / Onu öpücüklere boğuyor ıslatıyor / Adını yineleyerek göğsünü dövüyor."

Dizelerden etkilenen postacının "Sizin sözcüklerinizle sallanan bir gemi gibi duydum kendimi" sözü üzerine gülümser Neruda: "İşte bir metafor yaptın..."

Ve böylelikle güzel bir dostluk başlar, Şilili şair Pablo Neruda ile postacı Mario Jimenez arasında!..

Bir gün, Mario, aşık olduğunu açıklar. Neruda, "Ağır hastalık sayılmaz, çaresi var" diyerek kızın adını sorar. Postacı aşık olduğu kızın adını söyleyince İtalyan şair Dante'yi anımsar Neruda: "Beatrice"... Dante, ilk kez dokuz yaşındayken karşılaştığı Beatrice Portineri'yi on sekiz yaşına geldiğinde yeniden görür ve kendisine gülümsemesi üzerine aşık olur... Beatrice'in ölümünden dört yıl sonra da onun için yazdığı şiirleri, hatıraları topladığı ünlü yapıtı Yeni Hayat'ı yayınlar. Dünya edebiyatına ölümsüz bir yapıt bırakan bu aşk şiirimiz de, Cemal Süreya'nın dizeleriyle çıkar karşımıza:

Kökü dışarda bir aşk,
Dante ile Beatrice'inkine
Fena öykünüyor.

Postacı Mario, sevgilisini anlatırken Neruda'ya partisi tarafından Şili Cumhurbaşkanlığı'na aday gösterildiği haberi gelir. Cumhurbaşkanlığı'na Allende seçilince kazanmaya niyeti olmayan şair memnunluk içinde yeniden köyüne döner. 1971 yılında Nobel Edebiyat Ödülü'nü kazanan Neruda, daha sonra Paris'e büyükelçi olarak gönderilir. Şair ile postacı arasındaki dostluk asla kopmaz. Sürekli

olarak mektup yazan Neruda, postacı dostuna ses alma aracı göndererek şunları ister: Denizi özlüyorum. Kuşları özlüyorum. Bana evimin seslerini gönder. Bahçeye gir ve çanları çal. İlk önce rüzgarın hareketiyle sallanan küçük çanların ince seslerini kaydet, sonra büyük çanın ipini beş altı kez çek.Kayalıklarda yürü Mario, dalgaların patlayışını kaydet."

Mario Jimenez şair dostunun "metafor"a ihtiyaç duyduğunu çok iyi anlayarak isteğini yerine getirir!..

Pablo Neruda, evine geri döndüğünde oldukça hastadır. Ama, kısa bir süre sonra çok sevdiği ülkesinde büyük bir düşkırıklığı yaşar: Şili'de faşistler yönetimi elegeçirirler... Dikta rejiminin askerleri şairin evini abluka altına alırlar. İstedikleri, zaten hasta olan devrimci şairin bir an önce ölmesidir.

Ama, Mario, şairin kapısını çalmayı başarır. Neruda, yıllar önce kendisine şair olmak istediğini söyleyen postacı dostunu görünce tutamaz gözyaşlarını... Beatrice ile evlenmiş bir de, oğlan babası olmuştur Mario... Neruda, hasta yatağından kalkıp pencereden denizi görmek ister ama Mario,"Serin bir rüzgar esiyor" diyerek karşı çıkar. Neruda'nın yanıtı muhteşemdir: "Ne gizlemek istiyorsun benden? Belki de pencereyi açtığımda deniz artık orada, aşağıda olmayacak? Onu da mı götürdüler?"

Faşistlerin şaire ulaşmasını yasakladıkları telgrafları ezberleyen Mario, hepsini birer birer okur!.. Son anlarında hastaneye kaldırılan Neruda'nın Şili'deki tüm ozanlarınkine benzeyen "davul gibi" bedenini çürümeye yolculayanlar arasında sadık dostu Mario Jimenez de vardır... Böylelikle şairin iki dizesi gerçek olur.

Ve çekip gidecekse bu can tenden
neden böyle sadık bana iskeletim?

İstanbul'da en güç bulunan şeyin su katılmamış süt, temiz sokak, dolu olmayan tramvay, muz ya da, hastanede boş yatak değil, posta pulu olduğunu 1935 yılında yazan Nâzım Hikmet'in ölümünün ardından anısına bir posta pulu bastırılır... Neruda ile deniz arasına

giren "haramiler" Nâzım Hikmet ile oğlunun arasına da girerler. Ve, Nâzım, çocukken postacı olmak istediğini açıkladığı şiirini şöyle bitirir:

Moskova'da mektupları birer birer
kendim dağıtırım adreslerine.
Yalnız Memed'in mektubunu götüremem yerine,
hatta yollayamam.
Nazım'ın oğlu;
haramiler kesmiş yolu,
mektubunu vermezler.

İstanbul ve Timsah

1977 yılının 1 Mayıs'ında birçok insanın ezilerek öldüğü Taksim'deki Kazancılar Yokuşu'ndan aşağıya doğru inerseniz karşınıza "Timsah Sokağı" çıkar...

İstanbul'u bir yana bırakın, Anadolu'da bile yaşamayan timsahın bir sokak adı olarak karşıma çıkması beni oldukça şaşırttı. (Şunu itiraf etmeliyim ki, bu şaşkınlık timsahın kendisiyle karşılaşmaktan çok daha iyidir!..)

İri gövdesiyle kesilmiş bir kütük gibi hareketsiz dursa da, avının üstüne aniden saldırma yeteneğine sahip timsahın İstanbul'a olsa olsa ayakkabı ve çanta imalatında kullanılmak üzere derisi getirilmiştir. Harbiye semtindeki Askeri Müze'de de, 18. yüzyıla ait timsah derisinden yapılma bir kalkan sergilenmektedir.

Nil nehri boyunca çokça görüldüğünden timsaha Mısır kültüründe rastlamak doğaldır. Yoksa, diyorum, Taksim'in göbeğindeki sokak, timsah adını, bir zamanlar orada yaşamış olan bir Mısırlıya mı, borçludur?.. Belki de, sokakta görülen büyük bir kertenkelenin timsah sanılması üzerine bu ad İstanbul'a yadigâr kalmıştır!

Nâzım Hikmet, Afrika'da yazdığı "Tanganika Mektubu" adlı şiirinde

böylesi bir benzetme yapar: "Kertenkeleler minicik timsahlar gibi ve dillerini çıkarıyorlar ve belki bunlar kertenkele değil."

Biz, her ne kadar yaşamadığını söylesek de, 1719 yılının sonbaharında İstanbul'da görülen bir timsah herkesin yüreğini ağzına getirir... Dönemin Padişahı II. Ahmet, oğulları Süleyman, Mehmet, Mustafa ve Bayazıt'ı 5000 fakir çocukla birlikte sünnet ettirir. Düğünün 13. gününde, Haliç'teki Aynalıkavak Sarayı'nda oturulurken denizden birden koca bir timsah çıkar!.. Haliç'te kayıklarla gezinti yapanlar panik içinde kaçışırlarken, timsah ağzını açıp kapayarak sarayın önüne kadar gelir... Ve ağır ağır sulara dalarak kaybolur gözden. Bir saat sonra yeniden su üstüne çıkan timsah, bir süre dolaştıktan sonra sarayda oturmakta olan padişah ve oğullarının karşısında durur. Timsahın açılan ağzından çıkan beş köçek oğlan, sırtında raksetmeye başlar.

Taksim'de bir sokağın adında timsah görmekten çok daha şaşırtıcı olan bu olayın aslı şudur: 16. yüzyılda yaşayan ünlü ressam ve bilim adamı Leonardo da Vinci'nin ilk hesaplarını yapıp çizdiği denizaltı gemisi, 1719 yılında Osmanlı Sarayı'nın Baş Mimarı İbrahim Efendi tarafından bir sünnet düğününe eğlence olsun diye yapılmış ve Haliç'te yüzdürülmüştür!.. İstanbul'da timsah yaşamamış ama denizaltı ilk kez timsah şeklinde bu kentte görülmüştür.

II. Ahmet'in oğulları Süleyman, Mehmet ve Bayazıt 1719-1730 yılları arasında ne hikmetse peşi sıra ölürler!.. Ve, başa geçmek için kardeş öldürmenin yasal olduğu Osmanlı'da Mustafa "Üçüncü" adını alarak tahta çıkar. Herhalde İstanbul'da "timsahın gözyaşları" tanımlamasını en çok ölen kardeşleri arkasından ağlayan padişahlar hak etmiştir.

Gülhane Parkı'nın kirli havuzlarında bir timsahın yüzdüğünü görmedim ama Darıca'daki özel bir hayvanat bahçesine getirilen yavru timsahın bir ziyaretçinin attığı taşla öldürüldüğünü biliyorum!..

Timsahın kendisinin yaşamadığı ama gözyaşlarının bolca aktığı ülkeler sıralamasında bir hayli iddialı bir yerde olduğumuzdan da şüphem yoktur!

Bu yargıya, Sivas Katliamı'nı kınayan nice politikacıyı görünce vardım.

Haydar Paşa Gardırobu!..

Çocukluğunuzda bir evin kapısını çalıp kaçar mıydınız? Gözlerinizdeki hınzır gülümsemeyi görür gibi oluyorum. Eskiden, surlarla çevrili kentlerin de kapıları vardı. Kente giriş ve çıkış yalnızca bu kapılardan yapılırdı.

İstanbul da, bu özelliği tatmış olan dünya kentlerinden biridir. Yani, siz o dönemlerde yaşamış olsaydınız, İstanbul'un kapısını çalıp kaçma mutluluğuna erişebilirdiniz. Ya da, İstanbul kapılarının önüne birer paspas koyup, kente giren insanlardan ayakkabılarını silmelerini isteyebilirdiniz. Kent dışına çıktığınızda ise şu notu asabilirdiniz İstanbul'un kapısına: "Anahtar paspasın altında"...

Eski bir İstanbul hikayesidir: Padişah, her şeyi bildiğini iddia eden falcıdan o gece İstanbul'a gireceği kapının adını bir kağıda yazmasını ister. Padişah, kapıdan girdikten sonra kağıdı açıp, başka bir kapının adıyla karşılaşırsa falcının kellesi uçacaktır... Falcının kafasını kestirmekte kararlı olan padişah surların yıkılıp yeni bir kapı açılmasını emreder... Ve, açılan kapıdan atıyla İstanbul'a girer girmez falcının kağıdını okur: "Yeni kapınız hayırlı olsun padişahım!.."

İşte, Yeni Kapı semtinin adı söylentiye göre böylesi bir olaydan doğ-

muş!.. Sahilden Sarayburnu'na kadar gelen trenyolunun kent içine bağlanması için Topkapı Sarayı ile deniz arasına kara kedi gibi girmesi gerekiyordu. I.Abdülaziz "geçecek olan şömendöferse, geçsin de, isterse göğsümden geçsin" diyerek tren yolunun saray bahçesinden geçmesine izin verir. Ki, böylelikle İstanbul'a yeni bir kapı açılır: Sirkeci Garı.

Ama, İstanbul'un göç kapısı karşı kıyıdaki Haydarpaşa Garı olmuştur. Bir çok insan adımını ilk kez bu kapıdan atmıştır İstanbul'a... Şükran Kurdakul'un "Yeni Gelen" adlı şiirinde trenle İstanbul'a gelen onca insandan biri anlatılır:

Az önce indi trenden
Vurdu sırtına yorganı
Çağları yüklenmiş gibi geçti
Haydarpaşa köprüsünden
Cebinde kimlik cüzdanı
Korkuyla açtı, çabucak gösterdi
Türküsü dağlarda söylenen-İşte İstanbul'a geldi.

İş umuduyla İstanbul'a gelen nice Anadolu insanı martıyı, denizi ve vapuru ilk kez Haydarpaşa Garı'ndan görmüştür. Taşı, toprağı altın denilen İstanbul'da kendilerini suyun karşılaması umutlarını yıkmamış olacak ki, göç kapısındaki hareket hiç dinmemiştir. Abdülkadir Bulut şiirinde de, umut kapısına rastlarız: "Yurdum: Haydarpaşa garında trenden inen esmerlik..."

Esmer tenli insanlar, İstanbul'a gelmiş olmanın mutluluğuna daldıkları için başlarını kaldırıp, Haydarpaşa Garı'nın dev kapısının altında nasıl da, küçük kaldıklarını göremediler. Eğer görselerdi, kendilerini yutmaya hazırlanan bir canavarın ağzından içeriye girmekte olduklarını anlayabilirlerdi!

Enflasyon ve Trafik Canavarı'nı doğuran asıl canavarın ağzından içeriye girdi onca insan: Sömürü Canavarı!.. Ve, bu canavarın emeğinin karşılığını alamama, sigortasızlık, can güvenliğinin olmaması gibi nice sivri dişinin arasında ufalanıp gitti yüzlerce, binlerce, onbinlerce emekçi!

İstanbul'da iş bulamayan emekçiler de Sömürü Canavarı'ndan kaçmak için Sirkeci Garı'ndan kalkan trenlere doluşup Almanya'ya kaçtılar... Oysa, bütün dünyayı ele geçirme çabasında olan bu canavardan kaçış yoktur. Sirkeci Garı'nın kapısı da, canavarın bir başka ağzıdır.

Söyledim ya, canavardan kaçış yok!.. İşçiler artık bunun bilincindeler. Grev dalgası büyürken Haydarpaşa Garı'ndaki eylemi gösteren bir fotoğraf emekçilerinin Sömürü Canavarı'yla nasıl baş edeceklerini çok iyi kavradıklarının kanıtıdır. Sözkonusu fotoğraf binlerce emekçiyi Haydarpaşa Garı'nın dev kapısının altında gösterir... Sömürü Canavarı nasıl şaşırmasın? Teker teker geldikleri için kolaylıkla yutmaya alıştığı insanlar bir beden olmuş, kanlı dişleri sökeceklerinden söz ediyorlar!.. Sömürü canavarı işçileri tekbaşlarına yakalayınca rahatlıkla öğütebilir ama Sendika'nın kolay yutulur bir lokma olmadığının ayrımındadır.

Nazım Hikmet'in "Memleketimden İnsan Manzaraları" adlı yapıtı Haydarpaşa Garı'nın merdivenlerinden başlar. İşçiler de, hükümetin önlerine koyduğu kara tabloyu değiştirmek için eylemlerine Haydarpaşa Garı'nın merdivenlerinden başladılar.

İstanbul'un iki gardırobu vardır: Sirkeci Garı ve Haydarpaşa Garı... Ve, görünen o ki, İstanbul bundan böyle işçi tulumuyla dolu olan Haydarpaşa gardırobundan giyinecek!..

Menzile Giren İşçiler

Hepimiz çok sevmiştik o polisi!.. Görevini başarıyla yapıyor, çocuk ya da ihtiyar, herkesten alkış alıyordu. Evet, o, başarılı bir polisti. Katillerin, zorbaların üstlerine korkmadan büyük bir yüreklilikle gidiyordu. Hiç kimse kaçamıyordu elinden. Bütün cinayetleri olağanüstü zekasıyla çözüyor, bu esnada soğukkanlılığını asla yitirmiyordu. Cinayetler genellikle para babalarının, devlet adamlarının, ülke yönetiminde söz sahibi insanların yatak odalarında, arka bahçelerindeki havuzlarda, son model arabalarında ya da yatlarında işleniyordu... Ama, her seferinde en ufak bir fiske dahi vurmadan katili canlı olarak yargıya teslim ediyordu, bizim sempatik polisimiz!..

Kimden mi bahsediyorum?.. Colombo'dan canım, hani şu televizyon dizisindeki Komiser Colombo'dan. Yoksa siz, İstanbul Emniyet Müdürlüğü'nden istifa eden Necdet Menzir'den mi bahsettiğimi sandınız?..

Yok canım, öyle bir olasılığı aklınıza getiremezsiniz. Adresleri, evleri belli olan insanları yakalayıp yargıya teslim etmek yerine ortalığı kan gölüne çeviren, parababalarıyla, devletin kasasını soyan politikacı-

larla, vergi kaçakçılarıyla cirit atan Mafya'nın pisliklerini ortaya çıkarmak varken Gaziosmanpaşa'da ve Ümraniye'de masum insanları öldüren bir "Emniyet" anlayışıyla güler yüzlü Komiser Colombo'nun ne ilgisi olabilir?..

Komiser Colombo'nun sinirlendiğini, insan haklarını çiğnediğini, siyasi şov yaptığını hiç gördünüz mü?..Göremezsiniz, çünkü gerçek yaşamda öyle bir polis yoktur!

Oynadığı yıllarda yemek saatleri Komiser Colombo'ya göre ayarlanırdı. O akşam, misafirliğe gidilmez, yayın saati geldiğinde tüm İstanbul buruşuk pardösülü komiserin maceralarını izlerdi. Karısından ve onun çiçekleri çok sevdiğinden söz eden bir Komiser, bir annenin çocuklarının yanında öldürülmesi emrini elbette veremezdi... Ertesi gün, İstanbul'un her köşesinde, okullarda, bürolarda, otobüs duraklarında Colombo'nun hareketleri taklit edilir, kendisinden övgüyle söz edilirdi. Peki, ne oldu da, aynı İstanbul halkı yıllar sonra yargısız infazları alkışlarıyla destekledi? Mahalleden bir ölü çıkınca üzülen İstanbullular nasıl oldu da, öldürülen komşularının kanı kurumadan balkonlarına Türk bayrağı asmaya başladı?.. O bayrağı bağımsızlığa, kardeşliğe, barışa taşıyan insanların değeri o kadar ucuz muydu?..

Hasan Ocak'ın cesedinin Kimsesizler Mezarlığı'nda bulunmasının utancını toplum olarak yüzümüzde taşıyoruz. Ama, gördük ki, hükümet pazarlığında DYP'nin "istifa et" dediği Necdet Menzir "kimsesiz" değil!..

Nice insanımız kayıp. Aileler sokaklarda, meydanlarda çocuklarına kavuşmak umuduyla gösteriler yapıyor. Necdet Menzir de emekli bir memur olarak medyadan silinecek, kaybolup gidecek mi?.. Hayır! Kaybolmak yalnızca ezilenlere, sömürülenlere mahsustur. Hepimiz çok iyi biliyoruz ki, Necdet Menzir'i yakında devletin bir makamında ya da, seçimlerde listenin başında göreceğiz.

Peki öyleyse, özgürlüğümüzün sopalarının ucunda olduğu çatık kaşlılara karşı ne yapmalıyız?.. Bu sorunun yanıtını Nâzım Hikmet'in şiirinde bulabiliriz:

Trafik memurları dikilmiş durur
el kol kımıldar kaşlar çatık
sopalarının ucunda hürriyetimiz
trafik memurları dikilip duracak
sokaktakiler birbirlerini sevmeği
öğreninceye kadar.

15 Ekim Pazar günü, birbirini sevmeyi öğrenen insanlar doldurdu Ankara sokaklarını. Karşılarına her zamanki gibi elleri sopalı polisler dikilmişti. Ama, işçiler birbirlerini sevmenin zamanı geldiğine inanmışlardı... "Ya Hep Beraber, Ya Hiç Birimiz" sloganı atılırken azınlık hükümeti Meclis'ten güvenoyu alamıyordu.

Kolkolaydı işçiler, omuz omuza... Hepsi de, ayrı meslek grubundandı ama bir araya geldiklerinde tek beden oldular...Ve işçiler tek beden olduklarında aynı mesleğe dahil olurlar: Sömürü düzenini yıkmak, emeğin özgürlüğünü sopaların ucundan kurtarmak!

İşçiler, Bertolt Brecht'in şu sorusunun yanıtının verildiği bir düzen kurmadıkça emeklerinin karşılığını alamazlar: "Ne oldular dersin Duvarcılar Çin Seddi bitince?..."

Nâzım Hikmet'in İstanbul ve polis üzerine kurulu iki dizesini yazımıza konuk etmeden son noktayı koymayalım: "Ben bir ceviz ağacıyım Gülhane Parkı'nda / Ne sen bunun farkındasın, ne polis farkında."

Evet, işçiler yürüyünce Necdet Menzir istifa edip, İstanbul Emniyet Müdürlüğü'nden dışarı çıktı...

Ama asıl bundan sonrası önemli. Çünkü işçiler emek kavgasında menzile girdiler. Ne diyordu Nâzım: "Sokaktakiler birbirlerini sevmeyi öğreninceye kadar..." Bu gerçeği çok iyi kavramalıyız. İşçilerin birbirini sevip, sokakları doldurmasıyla oluşacak gücün hem Necdet Menzir farkında, hem de Tansu Çiller farkında!

Kimsesizler Yurdundaki Köprü!...

Haliç'in derinliklerindeki kuytu bir köşeye atılan Galata Köprüsü'nün yerine yapılan beton köprünün ışıkları, bir sonbahar gecesinde, İstanbul'un gerdanına takılan sahte bir kolye gibi parlıyordu...Ve ben, Eminönü rıhtımına yanaşmış bir sandaldan aldığım balık ekmeği, çiseleyen yağmur damlacıklarıyla ıslanan soğanla birlikte yerken eski bir İstanbul bilmecesini anımsıyordum:

Karşıda bir nesne görürüm
Uzunca zinciri var
Altı mecnunlar yuvası
Üstünde feneri var
Bazen açılır, kapanır
Dünya kadar hayranı var
Bu bilmeceyi bilenin
Gayet büyük irfanı var

"Var" sözcüğünün çokça yinelendiği bu bilmecenin yanıtı günümüzde "yok" edilen Galata Köprüsü'dür. Bilmecenin içinde geçen

"Dünya kadar hayranı var" saptaması hiç de abartılı değildir. Bu sözün doğruluğunu gözler önüne sermek için yabancı çizgi romanlardaki İstanbul görüntülerine bakalım:Yabancı çizgi romanlarda İstanbul genellikle bol camili bir kent olarak çizilir. Caminin dışında İstanbul'u simgeleyen ikinci tarihi yapı Galata Köprüsü'dür...

Ülkemizde "Atlantis" adıyla bilinen Arkeolog Martın Mystere'ın "Nuh'un Gemisi" adlı serüveni New York'da, Greenwich Village yakınındaki Washington Meydanı'ndan başlar ve Ağrı'ya kadar uzanır. Arada elbette İstanbul da vardır...Ve serüvenin İstanbul'da geçen bölümlerindeki ilk karede, günümüzde yerinden silinmiş olsa da, "Dünya kadar hayranı var" sözünü doğrulayan Galata Köprüsü çizilidir. Çizgi romanda ayrıca, sınıf farklılığının kent sokaklarına düşen görüntüsünü vurgulamak için sırtındaki yüklerle bir bankanın önünde iki büklüm olarak geçen bir hamal çizilmiştir. Arjantinli yazar Zentner de, bir zamanlar yaşadığı İstanbul'u unutmamış olacak ki, ünlü çizer Pellejero ile birlikte yarattıkları hayali kahraman Dieter Lumpen'i bir serüvende İstanbul'a getirir. "İstanbul'daki Hançer" adını taşıyan serüvende nargile, dansöz ve kalabalık sokaklar ile karşılaşırız. Tarihi yapı olarak karşımıza cami ve tabii ki, Galata Köprüsü çıkar. Köprünün yer aldığı karede güneş son ışıklarını kentin üzerinden toplayıp, Eminönü'ndeki Yeni Camii arkasından çekilirken gökyüzü kararmaya başlamıştır... Akşamın ilk ışıklarını yakan ada vapuru Galata Köprüsü'ndeki iskelesinde hareket saatini beklerken, bacasından çıkan dumanın üstünde bir martı kanat çırpar... Köprü üstü eve dönme telaşındaki İstanbullularla doludur. Dikkatli baktığımızda bir zamanlar Galata Köprüsü üstünde sıralanan reklam panolarını bile okuyabiliriz: "Sıera Radyo..."

Gazetelerde okunan tüyler ürpertici cinayetlerden biri de, "Bavul Cinayeti"dir. Katil, kurbanını öldürdükten sonra kollarını, bacaklarını, kafasını keserek bir bavul içine koyar ve kentin kuytu köşelerine atar. İşte, Galata Köprüsü de böylesi bir cinayete kurban gitmiştir. Sökülen dubaları Haliç'in kıyısında uzun süre bekletilmiş ve sanki yeni kuşaklara eski İstanbul'un anlatılacağı anatomi dersinde kullanılmak üzere birleştirilen kemik parçaları gibi dubalar sonradan bir araya getirilerek Hasköy - Eyüp arasına konulmuştur.

Refah Partili Büyükşehir Belediyesi'ndeki yetkililer köprü dubalarının Haliç'in su sirkilasyonunu engellemesi gerekçesiyle bu tarih değerine yeni bir sürgün yeri belirliyor: Tuzla... Aslında, pek de, haksız sayılmazlar. Çünkü, öldürülen Galata Köprüsü'nün kokmaması için tuzlanması da, gerekir yani.

Köprünün Haliç içlerine itilmesinin nedeni de, aynıydı: Su sirkilasyonunu engelliyor. Bu sözü ağzında sakız yapanlar sanki Haliç'i kirleten Galata Köprüsü'ymüş gibi tarihi yapıya bir "sirk" hayvanıymışcasına davranıp, taklalar attırıyor, türlü türlü numaralar yaptırıyorlar. Bilim, tarihe ve kültüre düşman değildir. Tam tersine, tarihin ve kültürün koruyucusudur. Galata Köprüsü yerinden hiç kımıldatılmaksızın dubalarındaki sorun çözülemez miydi?.. Köprü, suyun üstündeki görünümüyle bir değerdir. Haliç'in su hareketini sağlayacak bir sistemin üstüne oturtulmuş bir Galata Köprüsü, pekâlâ yerinde kalabilirdi...Ama, o zaman, yeni bir köprünün yapılması için ihaleler açılamaz, rüşvetler yenilemez, su altında dümen döndürülemezdi! Galata Köprüsü üstünde pek çok renkli sima, yazar, sanatçı karşılaşmıştır. Mazhar Osman da günün birinde Neyzen Tevfik'i elinde rakı şişesiyle Köprü'de görür:
-Yahu, böyle elinde şişeyle nereye gidiyorsun Tevfik?
-Çallı İbrahim'e.
-Elindeki ne?
-Kiloluk rakı.
-Böyle kilo ile rakı içmeye utanmıyor musun?
-Hepsi benim değil, yarısı Çallı'nın.
-Kendi payını dök öyleyse.
-Dökemem, benim payım şişenin altında!..

İstanbul'un en önemli kültür değerlerinden biri olan Köprü, Haliç'te yalnızlığa gömülü olarak bekliyor...Refah Partili Büyükşehir Belediyesi ona "Valide Sultan" adını takmış. Bu konuda da, haksız değiller. Galata Köprüsü, çocukları sağken kimsesizler yurduna terk edilen bir annenin hüznünü yaşıyor!..

Tarihe ve kültüre değer veren, "İstanbulluyum" diyen her insan bu utancı yüzünde taşımalıdır. Ta ki, Köprü'den özür dilenip, eski yerine çekilene kadar.

Geleceği Görebilmek!..

Metin Sever'in Kanal E'de yayınlanan bir programı var:"İsabet Demeçhanesi". Haftada bir yayınlanan programda konuklar değişik demeçler üzerine düşüncelerini söylüyorlar. Bendenizin de çağrılı olduğu bir programda Medyum Memiş'in bir demecini tartıştık. Medyum Memiş, Dışişleri Bakanlığı'nda medyumlara kadro verilmesini öne sürüyor. Yani, dış politikamız medyumlara danışılarak belirlenecekmiş!.. Gelecekte neler olacağını bilme arzusu insanın içini kemirir durur. Sohbet esnasında ters çevrilen kahve fincanları, gazetelerdeki fal köşeleri ve medyumlar... Hepsi de, insanın içindeki gelecek kaygısının göstergesi ve bu kaygının çıkış noktasına kurulan tezgâhlardır. Depremi önceden haber almak isteyen insanoğlu bilimin kapılarını zorlarken öbür yandan da medyum denilen üçkağıtçıların kapısını çalıyor!..

Medyum Memiş'in böyle bir demeç vermesinin arkasındaki neden herkesçe bilinmektedir. Eee, adam karşısında o kadar çok milletvekili, bakan, politikacı, general gördü ki, devletten kadro istemekte haksız sayılmaz.

Yazarlar, sanatçılar, bilim adamları içinde yaşadıkları toplumun geleceği üzerine de düşünce belirtirler. Ki, onların sözleri medyumluk değil, ileri görüşlülüktür. Sanatçıların ve bilim adamlarının düşüncelerinden dolayı mahkum edildiği bir ülkede, medyumların devletten yüz bulmaları,son derece doğaldır. Çünkü, entelektüellere (entel değil!) yapılan baskılar gelecek konusunda medyumları söz sahibi yapmıştır. Ülke sorunlarının geleceği konusunda görüş belirten bir sanatçı ya da bilimadamı kendini dört duvar arasında bulup, para cezasına çarptırılırken politikacıların danıştığı medyumlar ortalıkta cirit atıp para kazanıyorlar. Böyle ülke olur mu?..

Günümüzden 121 yıl öncesine, 1874 yılının İstanbul'una gidelim: İstanbul'u gezmeye gelen İtalyan yazar Edmondo De Amıcıs Galata Köprüsü'nden "gelecekteki" İstanbul'u düşünür... İşte, Amıcıs'ın "gelecekteki" İstanbul'u: "Tepeler düzleştirilecek, korular yerle bir edilecek, rengârenk küçük evler yıkılacak..." Gökdelenlerin, dev beton binaların mantar gibi bittiği İstanbul'da tepelerin varlığından söz edilemez. Koruların villa bahçelerine dönüştüğünü hepimiz çok iyi biliyoruz. Peki ya, rengarenk küçük evler?.. Onlar da yıkılıp yerlerine apartmanlar dikilmedi mi?

İtalyan yazarın İstanbul üzerine yazdığı kitaptan konumuzla ilgili bölümü okumaya devam edelim: "Ufuk, koynundan binlerce kocaman fabrika bacasının ve ehram şeklindeki kule çatısının yükseldiği saray, işyeri, imalathane dizileriyle her taraftan kesilecek..." Ufuk denildiğinde akıllara kentin uzağındaki ağaçlık, yeşilalanlar, tepeler gelir. Ama, İstanbul öylesine büyüdü ki, İstanbul olmaktan çıktı. Ufka bakıldığında fabrika bacaları, işyerleri, imalathaneler ve çatılar görülüyor. Amıcıs, İstanbul'un ufka kadar işgal edileceğini 1874 yılından görebilmiş.

İtalyan yazarın İstanbul kehanetine göz atmayı sürdürüyoruz: "Uzun, dümdüz, birbirine benzer sokaklar İstanbul'u birbirine muvazi kocaman yollara ayıracak; telgraf telleri gürültülü şehrin damlarının üzerinde büyük bir örümcek ağı gibi iç içe geçecek..." Amıcıs, İstanbul üzerine düşünceler ortaya atarken Yeditepeli kentin sokakları otomobille henüz tanışmamıştı. Trafik illeti karşısında çaresiz ka-

lınıp yapılan yeni yollarla "ayrılma" işleminin devam ettiği gerçeğini ne yazık ki yaşıyoruz. Elektrik, telefon ve telgraf telleri de İstanbul'u bir örümcek ağı gibi sarmıştır. Amıcıs "gürültülü şehir" diyor... İstanbul'un gürültüsüz olduğunu söyleyip, yazarımızı yalancı çıkarabilecek bir kişi var mıdır?

Nüfus kalabalığı!.. Edmondo De Amıcıs, bu konuda birşeyler söylemiş midir? Okuyoruz: "Galata Köprüsü'nün üstünde siyah bir silindir şapka ve bere selinden başka bir şey görülmeyecek; esrarlı Sarayburnu bir hayvanat bahçesi, Yedikule bir hapishane, Hebdomon bir tabiat tarihi müzesi olarak görülecek..." Ne gariptir ki, Sarayburnu'nda bulunan Gülhane Parkı'nda yıllar sonra bir hayvanat bahçesi açılmıştır!.. Birçok tarihi yapı gibi "tabiat" da, müzelik dahi olamadan yok olmuştur.

Amıcıs'ın kitabında hava kirliliğine de rastlarız: "Güzel Trakya semasını kocaman kara bir bulut durmadan kaplayacak..."

İstanbul'a yirmi sekiz yaşında gelen İtalyan yazar bir medyum muydu?.. Elbette hayır. Kentlerin, toplumların geleceğini görebilenler yalnızca entelektüellerdir. Bizler, sanatçılarımızın, bilim adamlarımızın düşüncelerinden dolayı hapishanelere konulmasına sessiz kalırsak geleceğimizin kararmasına göz yumuyoruz demektir.

Medyum Memiş bir televizyon programında kendi gibi medyum olan Keto'ya kızıp, okkalı bir tokat atmıştı. Bu özelliğinden dolayı kendisine şunu önerebilirim: Dışişleri Bakanlığı'ndan değil, Emniyet Genel Müdürlüğü'nden kadro istesin!..

Pekâlâ Burada Üretilebilir!..

Şiirlerini usanmadan okuduğum bir şair de Attilâ İlhan'dır. Bir otomobil plakası ya da, bir telefon numarası üzerine şiirler yazmış olmasına hep şaşırmışımdır. Ama, öyle bir dizesi vardır ki, beni peşinde sürüklemiştir. "gazeteci ahmet samim'i galata köprüsünde vurmuşlar"... Galata Köprüsü'nde öldürülen bir gazeteciden söz eden dize Attila İlhan'ın "hadi, sen git..." adlı şiirinde bulunmaktadır .Şiirin adını bana yapılan bir gönderme olarak algılayıp Ahmet Samim'in izini bulmak üzere kütüphanelere doğru yola çıktım!.. 1884 yılında Prizren'de doğan Ahmet Samim, Galatasaray Mektebi Sultanisi ve Robert Koleji'nde okur. Gazeteciliğe ise1908 yılında Ahrar Fıkrasının yayın organı olan Osmanlı gazetesinde başlar. Ahmet Samim'i, Celaleddin Arif, Fazıl Mahir Said, Nihad Reşad, Nureddin Ferruh, Tahir Hayreddin, Reşid Bey ve Damat Salih Paşa ile birlikte Ahrar Fırkası'nın kurucuları arasında görüyoruz. Partinin kuruluş programında amacı şöyle açıklanır: "En geniş anlamıyla hürriyetlere yer vermek, mahalli yetkileri genişleterek ademi merkeziyet esasını uygulamak."

Ahrar Fırkası'nın Türkçe karşılığı şudur: Özgür Olanlar Partisi!.. Günümüzde böyle bir parti adı düşünebiliyor musunuz?.. Parti, 31 Mart olayı bahane edilip, İttihat ve Terakki Fırkası'na muhalefet etmek amacıyla kurulduğu için kapatılır. Bunun üzerine Ahmet Samim, *Hilâl gazetesini çıkarıp kavgasını kalemiyle sürdürür.* 1909 yılında Sadayı Millet gazetesinin başyazarı olan bu yürekli insan "Divaniharbi örfi" belgeleriyle işkenceleri sergilemekle kalmayıp Soma-Bandırma demiryolu imtiyazındaki yolsuzluğu da açığa çıkarır. İşte, gözüpek gazetecinin Almanya'da yapılacak gemiler için 7 milyon liralık borçlanmaya gidilmesi üzerine yazdıkları: "Ne yazık ki bu para yine Avrupa'ya gidecektir. Elbise ve askeri gereçlerimiz oradan getirilmekte olduğuna göre bu para geldiği yere gidecektir. Bunun olabildiği kadarının ülkede kalması sağlanamaz mı sanki? Sözgelimi orduya gereken altı bin eyer, pekâlâ burada üretilebilir. Bunların bedeli olan miktar kendimizde kalır."

Sanırım ki, yukarıda Ahmet Samim'den yaptığımız alıntı düşünceleri konusunda genel olarak bilgi sahibi olmanızı sağlamıştır. İttihat ve Terakki Fırkası'nın savunuculuğunu yapan gazeteler zaman içerisinde Ahmet Samim'e karşı üstü kapalı tehditler savurur. Ki, bunun arkasından "vasiyetini yaz" denilen mektuplar da gelmeye başlar! Ve, ne hüzün vericidir ki, Ahmet Samim vasiyetini yazar:"İttihat ve Terakki Cemiyeti idamıma hükmetmiş; idam olunacağım. Bunu yarı resmi biçimde bildirdiler. Haberiniz olsun. Yalnız arkadaşlarımdan bir şey rica ediyorum: Bana, Hasan Fehmi'ye yaptıkları gibi büyük bir cenaze alayı düzenlemesinler. Demirci köyünde, bir bayır tepesinde, küçük ve garip bir köy kabristanı vardır, istiyorum ki beni oraya defnetsinler. O mezarlığın kenarında gençliğimin en tatlı birkaç şiir ve hülya saatini geçirdim."

Ahmet Samim'in vasiyetini okuduktan sonra Nazım Hikmet'imizin "Vasiyet" şiirini anmadan geçmek olmaz:

Yoldaşlar, nasip olmazsa görmek o günü,
ölürsem kurtuluştan önce yani, alıp götürün
Anadolu'da bir köy mezarlığına gömün beni.

Öğrenimini tamamlamak üzere Paris'e gönderilmesini isteyen Ahmet Samim'in başvurusu Maarif Nezareti tarafından olumlu karşılansa da, İttihatçılardan Doktor Nâzım, adını listeden sildirtir!.. İşkenceleri ve yolsuzlukları yazan bu güzel insanın adını listeden *elleriyle silen Maarif Nazırı Emrullah Efendi'dir.*

Her şey hazırdır artık!.. Ahmet Samim, 9 Haziran 1910 akşamı Sadayı Millet Gazetesinin Sirkeci Ebüssuud Caddesi'ndeki yönetim yerinden çıkıp, bir arkadaşıyla birlikte Büyük Postane karşısındaki yoldan köprüye doğru yürür... Ahmet Samim, arkadaşına gazeteyi bırakacağından söz ederken Bahçekapı'ya, şekerci Hafız Mustafa ile Emlak Bankası arasındaki giyim mağazasının önüne gelirler.

O yıllarda giyim mağazasının yerinde bir börekçi fırını vardır. Birden, "dehşetli bir tarraka" duyulur. Ahmet Samim'in yanındaki arkadaşı olayı sonradan şöyle anlatır:"Sonsuz bir korku depremi içinde bir an için başımı arkaya çevirdiğimi pek iyi hatırlıyorum. Ve yine pek açık hatırlıyorum ki, o saniyede bir artış gördüm o kadar! Sonra yapılan soruşturma bunun, atılan ikinci kurşunun alevi olduğunu *kanıtladı." Arkadaşı kendisini börekçi fırınının* açık kapısından içeri atarken üçüncü kurşunda Ahmet Samim'in bedenine isabet eder!.. Düşüncesinden ödün vermeyen ve İstanbul'dan uzaklaştırılmak için önerilen mutasarrıflık görevini kabul etmeyen Ahmet Samim'in beyni, nice yürekli gazetecinin sonu gibi çok sevdiği ülkesinin kaldırımına dağılır. Ahmet Samim'in yanındaki arkadaşı, Kulüp Rakısı'nın etiketinde resmi olan şair, Fazıl Ahmet Aykaç'dır!.. Aykaç, olay sonrasında Köprü Karakolu tarafından uzun süre sorguya çekilir. Gümrük camisinin avlusunda otopsi yapılan Ahmet Samim'in cesedi Hilâl Basımevi'ne getirilse de, baskın düzenleyen polis cenaze törenini engellemek için cesede zorla el koyar ve gizlice gömer!..

Ahmet Samim'in vasiyetini hiçbir gazete yayınlamak istemez. Ama, dört arkadaşı; Refik Halid Karay, Kıbrıslı Şevket, Celal Sofu ve Halid Göksu, Sosyalist Hilmi ile anlaşarak vasiyeti 13 Haziran 1910 tarihli İştirak gazetesinde yayınlatırlar. Hükümet toplatma kararı verip uygulayana kadar gazete satışı rekoru kırar!.. Sosyalist

Hilmi ve Kıbrıslı Şevket tutuklansalar da arkadaşlarının adını vermezler ve asılmak tehdidiyle serbest bırakılırlar.

Evet, görüldüğü gibi Ahmet Samim, Attilâ İlhan'ın dizesinde adı geçen Galata Köprüsü'nde değil, Bahçekapı'da öldürülmüştür. Attilâ İlhan, ya Ahmet Samim'in Galata Köprüsü üstünde öldürüldüğünü sanıyor ya da, kendisini Hasan Fehmi ile karıştırıyor.

Ülkemizde katledilen ilk gazeteci olan ve Ahmet Samim'in de vasiyetinde andığı Hasan Fehmi 6 Nisan 1909 akşamı köprü üstünde aldığı üç kurşun yarasıyla son nefesini vermiştir. Yani, Galata Köprüsü'nde öldürülen Ahmet Samim değil, Hasan Fehmi'dir. Her iki gazetecinin de katilleri bulunamadı!..Ama, İttihatçılardan Hüseyin Cahid anılarında Ahmet Samim'in "Türklük ülküsünü bir Tanrı tapınışı gibi göklere çıkaran"lar tarafından öldürüldüğünü yazar!..

Ve, Hasan Fehmi'nin, Ahmet Samim'in katili olan işkenceci, rüşvetçi düzen yıllar sonra Galata Köprüsü'nü de "pekâlâ burada üretilebilir" diyeceğimiz ithal otomobillere kurban ederek ortadan kaldırır!

Rakı Şişesindeki Şair!..

Kulüp rakısının etiketindeki içki masasında oturan iki arkadaşın Atatürk ve İnönü olduğu bilinir. Oysa gerçek şudur: İnönü'ye benzetilen Cumhuriyet döneminin ilk grafikerlerinden İhap Hulusi, Atatürk sanılan ise şair Fazıl Ahmet Aykaç'tır. İhap Hulusi hazırladığı etikete arkadaşıyla birlikte kendisini de çizmiştir.

Fecr-i Ati Topluluğu'nun şairlerinden olan Fazıl Ahmet Aykaç'ın doğa sevgisiyle dolu ilk dönem şiirlerinden bazıları bestelenmiştir. Ama, Aykaç asıl ününü taşlama şiiriyle kazanır. Şiirlerinde dönemin siyaset, basın ve edebiyat dünyasının renkli simalarını ustaca iğneleyen şair, İstanbul'un birçok okulunda Felsefe, Pedagoji, Fransızca gibi dersler vermiştir. Fazıl Ahmet Aykaç'ın, şair Ziya Osman Saba'nın yaşantısında pek de, bilinmeyen bir önemi vardır.

1927-28 ders yılında Galatasaray Lisesi'nde birinci sınıfı okuyan Ziya Osman Saba, derslerden çok şiirlerle uğraştığı için sınıfta kalmış ve bir sonraki dönemde aynı sınıfı yeniden okumak zorunda kalmıştır. Şair, yıllar sonra bu "utancı" şöyle açıklar: "Sınıf dönmenin utancını en çok duyacağım ders, Fazıl Ahmet Aykaç'ın verdiği Edebiyat der-

si olacaktı elbette. Geçen yıldan öğrencisiyken arkadaşlar Yedi Meşale'den şiirler okumuşlardı ona. Böylece, şiir yazdığımdan hiç istemediğim halde haberi olmuştu. Artık, onun gözünde ben, sınıfta kalmış şair taslağından başka ne olabilirdim? Allahtan ki, onun da mebus seçileceği söylentileri dolaşıyordu. Bu ümitle Ankara'ya bir an önce gitmesi dileğiyle dersinden kaç kere kaçmıştım. Ama o, öğretmenlikten bir türlü ayrılamıyor, benimse dersten kaçmam gittikçe güçleniyordu." Söylentiler gerçekleşir ve Ahmet Aykaç "mebus" seçilerek Ankara'ya gider. Aykaç, 1928-38 yılları arasında Elazığ ve Diyarbakır'dan milletvekili seçilir... Ama, Aykaç Ankara'ya gitmeden önce Ziya Osman Saba "yüzünü kızdırıp" bir adresine girer!..

Kulüp rakısının etiketindeki şair, yeni öğrencilerin edebiyat ile ilgilerini ölçmek için Türkçe ya da, Fransızca sevdiği bir şiiri okumalarını ister. Öğrencilerden kimi şiir okuyor, kimileri atasözleriyle geçiştiriyor, kimileri de "ezbere şiir bilmiyorum" diyerek kalktıkları gibi oturuyorlardı...

Ziya Osman Saba, oturduğu sıranın arkasından "az kesik bir ses"in Lamartine'den dizeler okumasından etkilenip arkasına dönünce şiiri okuyan öğrenciyle göz göze gelir!.. Saba, 1106 no'lu öğrenciyi bakın nasıl anlatıyor: "Esmer, arkaya taranmış, siyaha çalar saçlı, ince dudaklı, üst dudağıyla ufak burnunun arası biraz fazla açık, kulakları kabarık, alnı darca, bütün güzelliği koyu kestane moğolumsu çekik gözlerinin biraz hüzünlü manasında toplanmış, ufak tefek, temiz giyimli, çoğumuzun aksine kıravatlı bir gençti. Halinde, duruşunda bir azim okunuyor; tipi, sol yanağındaki Diyarbakır çıbanının irice izi, onun, hiç değilse, İstanbullu olmadığını söylüyordu."

Ziya Osman Saba'nın tarif ettiği "Otuz Beş Yaş Şiiri"nin şairi Cahit Sıtkı Tarancı'dır.

Şairler arasında az görülen bir dostluk işte böyle başlamıştır. "Bir de rakı şişesinde balık olsam" dizesinin şairi Orhan Veli'nin bu dileği gerçekleşmemiş ama, rakı şişesinin etiketine bir şairin resmi çizilmiştir. Şimdi de, Aykaç'ın o yıllarda halka erzak dağıtma yetkisini elinde tutan İsmail Hakkı Paşa'ya yazdığı yergi şiirinden bir dörtlük okuyalım:

Avutuldumsa da hoş yalanlarla
Akına gitmedim boş planlarla
Ve bugün bir sürü aç kalanlarla
Birleşip kapını çalmaya geldim.

Görüldüğü gibi rakı şişesinin etiketindeki şair, aç kalanların birleşmesinden söz etmektedir.

İşçileri "hoş yalanlarla" avutan politikacıların kapısı"boş planlarla" değil, "Emek" sözcüğünün altında birleşerek çalmak gerekir... Ve, "Çilingir Sofrası"na dönen yazımızın sonunda Metin Eloğlu'nun rakı için yazdığı şiirle hesap isteyelim:

Bu zıkkımın yanında
Arnavut ciğeri ister bir
Çiroz salatası ister, iki
Cacık ister üç
Adalet müsavat hürriyet demeye
Sadece yürek ister.

Açlığın Can Simitleri

93 yılının bir yaz günüydü... Kulağımda az önce tıraş olduğum berber dükkanındaki kanaryanın sesi, Üsküdar İskelesi'nden Salacak'a doğru yürüyorken, akşamın ilk ışıklarını yakan iskeleye bağlı vapurdan önce denizdeki simitler çarptı gözüme. Yüzlerce simit suyun üstünde yüzerken olayı haber alan İstanbul'un tüm martıları büyük bir şölene hazırlanıyorlardı.

İskele meydanındaki simitçilerin tablalarına el koyan zabıta, simitleri de düşman askeriymiş gibi kahramanca döküvermişti denize!.. Vapurdaki can simitlerinin şaşkın bakışları altında martılar simitleri kapışırken, kulağımdaki kanarya sesi de çığlıklarının arasında kayboluyordu...Orhan Veli'ye nazire yapalım: Simiti severim...Martıları da severim... Martılara simit atmayı... Daha çok severim!.. Ama, o gün gördüğüm manzaranın martılara simit atmakla bir ilgisi yoktu. Geçim derdindeki simitçilerin tablalarındaki simitleri satarak kazanacakları parayı evde dört gözle bekleyen kimbilir kaç "can" vardı?

Yusuf Eradam'ın gözü bir gün Yeniköy'deki bir sokak tabelasına takılır: Simitçi Salih Sokağı... Bir simitçinin adının sokağa verilmesine şaşıran Eradam'ın beyin hücreleri yere düşen bir simiti tırtıklayan ka-

rıncalar gibi, hemencecik çalışır ve ortaya 3000 tık tıklık bir öykü çıkar. İstanbul'a 3000 tık tıklık iki öykü borcu daha vardır Yusuf Eradam'ın!..Kuzguncuk'taki Simitçi Tahir Sokağı ve Fatih'teki Simitçi Şakir Sokağı "Bu şehr-i İstanbul halkının uygunsuz hallerini" anlatan şairin gülcemalinin köşe başından görülmesini beklemektedirler. Beyoğlu'ndaki Simitçi Sokağı ise bir satıcı adı taşımadığı için bu konuda şanssızdır.

İstanbul kahvehanelerinde bir zamanlar simit yeme bahisleri tutulurdu. İddiacılar simitleri peşi sıra yutarken, tıkanıp pes eden paraları öderdi. Anadolu ağızlı kimi simitçilerin bağırışları ise alay konusu olurdu: "Sıcak sıcak, taze taze göttüm". Simit yalnızca tablada değil, sepette ve değneğe takılarak da satılırdı. Günümüzde simit yeri sabit olan cam arabacıklarda satıcının maşa kullanarak bir kâğıt parçasına sarması suretiyle servis yapılmaktadır!..

Büfelerin ekmek arası döner satmaya başlamasıyla simitçilerin koltuğu birazcık olsun sarsıldıysa da aradaki fiyat farkından dolayı liderliği elden kolay kolay bırakacağa benzemiyorlar. Ay sonunu getiremeyen sabit gelirli emekçilerin öğle yemeğidir simit ve bir bardak çay... Çarşıya çıkan çok çocuklu bir annenin kurtarıcısıdır... Boğaz Köprüsü'nde trafiğin sıkışmasıyla karnı acıkan birçok İstanbullu son model arabalarının içinde konvoy boyunca koşuşturan çocuklardan aldıkları simitlerle nostalji yaşamaktadırlar!..

Sömürüden yana dönen düzeni sorgulayan Arif Dino 1940 yılında "Beddua" adlı tek dizelik bir şiir yazar. "Döner kebap dönmez olsun"... Ve, zaman içerisinde bu dizeye ikinci bir dize kendiliğinden eklenir:

Yaşasın beşlik simit

Simit fiyatları büyüklüklerine göre 5'lik, 10'luk ve20'lik diye değişirdi. Klasik biçimi yuvarlak olsa da uzun simitlere de rastlanırdı. Simiti tablada satanlar kaşar peyniri de bulundururlardı. En meşhur fırınlar ise Anadolu yakasında, Beylerbeyi ve Hasanpaşa'daydı. Eski bir maniye kulak verelim:

Simitçinin civanı püskürme benli

Yolu bulup efendim ol senli benli
Gayetle pişkindir tazedir gevrek
Bindallı mintanı hediye gerek

Nâzım Hikmet, 25.7.1936 tarihli Akşam gazetesindeki köşesinde bir arkadaşının şu sözlerine yer verir: "Simit ve galeta satışının artması işsizliğin çoğaldığını, kazancın azaldığını gösterir. Simit ve galeta bir yerde ölü olduğunu haber veren kuşlar gibidir. Ve her simitçinin sesi bana kuşların çığlıklarını hatırlatır." Orhan Selim imzasıyla yazan Nâzım Hikmet, noktayı şöyle koyar: "Bizim bildiğin bu müşahedesi ne kadar ilmidir bilmem. Fakat mesela, bu bakımdan muhtelif devirlerde İstanbul'un tetkikini yapmak meraklı bir iş olur gibi geliyor bana."

Açgözlü olmayan, sınıf atlama hırsına kapılmayan insanların ortak bir düşü Oktay Akbal'ın bir kitabının adı olarak çıkar karşımıza: "Bir de simit ağacı olaydı"... Ki, bu ad aslında Orhon Murat Arıburnu'nun bir dizesidir:

Ne gam kalırdı
Ne kasavet
Bir de simit ağacı olaydı
Bizim sayılırdı saadet

Ekmek arası döner alacak param olsa da taze bir simitin lezzetini hiçbir şeye değişmem. İşsizlik ortadan kalksa da simitçilerin sesinin İstanbul'da duyulmaz olacağına inanmıyorum. Simitin işsizliğin acılığına yenik düşmeyen bir tadı vardır. Cebinde parası olmadığı için simit yemek zorunda kalanların sayılarındaki artış simitçilerin değil, politikaya soyunan MİT'çilerin seslerinin çoğalmasıyla ölçülmelidir. Geldik bir yazının da sonuna... İskeledekilere Sunay Akın'ın "Şiiriçi Hatları Vapuru" şiirinden dizelerle el sallayalım:

Orhan Veli vapuru
evlerine taşırken
telaş içindeki insanları
küpeştesinden atılan
simitleri kapışır
martı kuşları

Kaz Tüyü

Arslan Yürekli Richard'ın memleketi olan İngiltere'de şöyle bir atasözü vardır: "Kaz tüyü arslan pençesinden tehlikelidir"... Bu sözün ortaya çıktığı orta çağda uygulanan işkence yöntemlerinden biri de, ayak altını kaz tüyü ile gıdıklayarak insanı gülmekten çatlatmaktır. Ama, o yıllarda yazı aracı olarak kaz tüyünün kullanıldığını düşünürsek atsözünün içindeki gizli gücün ayrımına varabiliriz. "Kaz adımı" yürüyüşünü öğrendiğim askerliğin ilk gecesiydi. Halıcıoğlu'ndaki yedeksubay okulunda öğrenci arkadaşlarla birlikte yaka numaralarımızı dikerken "kalk, şunu oku" emriyle elime aldığım kalınca dosyanın kapağını açtım. İlk sayfada bir yığın kitabın adı yazarının adıyla birlikte sıralanıyordu. "Kütüphanede bulunan kitapların listesi" diye düşünsem de, bu kadar kitabın Beyazıt Halk Kütüphanesi'nde bile bulunamayacağını dosyanın ağırlığından hemencecik anladım!..

Sayfaları atlayarak okusam da, iki saat süren ağız kuruluğunun özeti şuydu: "Kitap okumak yasaktır!"... Okula getirilmesi yasak olan kitapların adlarını okuduktan sonra, askerliğimin ilk gecesinde, ko-

ğuştakiler tüyleri yolunmuş kaza benzeyen kafalarını görmek için bir ayna ararken yasak koyucuların onca kitabın içinden kaç tanesini okuduklarını merak ederek uyuyakaldım. Hep derim ya; şairler insanlığın gerçek yasalarını koyarlar... Ve, bu yasalardan oluşan bir Şiir Cumhuriyeti vardır. Ki, kürsüsü Kız Kulesi'dir!.. Yasaları oluşturan dizelerin kimi kaz tüyü ile yazılmıştır, kimi bilgisayarla... Ama, hepsi de daha güçlüdür; arslan pençesinden!.. Fransız şair Reymond Queneau'nun şiirinden "tehlikeli" bir silah olan kaz tüyünün gelişimini öğreniyoruz:

Eskiden kaz tüyü kullanırdı ozanlar
sonra tüyün yerini kamış kalem aldı
daha sonra sıra dolmakaleme geldi
şimdilerde tükenmez ile
yazı makinası arasında gidip geliyorlar
bilinmez hangisiyle daha iyi sonuç alınıyor
bu uygulayım sorusunu yanıtlamak zor
işin kolayı şu: şiir yine yazılıyor ve sürdürülüyor
ne ki tüylerini korusa da kaz
midesine düşkünler ciğeri ve kızartması için onu boğazlıyor

Yazılan her güzel şiir, öykü, roman, deneme kitap düşmanlarının iştahını kabartıyor... Ve, kitapların üstünden kaz adımıyla geçen zorbalara karşı çözüm, onların pençesinde olan "yanaşık düzen"de yer almak değil, "yaban kazı" olup avlanmamaktadır.

Tarih boyunca nice yazarın evine baskın düzenlendi, kitaplarına el konuldu. 1947 yılında Mehmed Kemal'in evini basan polis kütüphaneden topladığı kitapları birer suçlu gibi numaralandırır. 14 no'lu kitabın adı "Adamın Biri"dir!..Kitapsızlar elbette şüphelenir: Kimdir bu adamın biri?..Üstelik, kitabın kapağı sarı renkte olup, üstünde kasketli bir köylünün yüz resmi vardır!.. Sayfaları arasında ise Abidin Dino'nun çizdiği ırgat, köylü desenleri sıralanır. Kitap derhal tutuklanıp kafese konur. Çünkü kapaktaki renk kanarya sarısıdır!..

Düşünce özgürlüğünün düşmanları için bir kitabı yasaklamak hiç de zor değildir. Kitabın içinde bir şey bulamazsanız kapak rengini

beğenmediğinizi söylersiniz olur biter!.. Kitaplara zincir vuranlara söylenecek en güzel söz George Christoph Lichtenberg'in şu özdeyişidir: "Kitap bir aynadır: Yüzüne bir maymun bakarsa, elbette bir havarinin görüntüsünü yansıtmaz." 1945 yılının 4 Aralık günü kitaba karşı iğrenç bir saldırı düzenlenir İstanbul'da. Ankara Caddesi'ndeki Tan Basımevi'ne saldıran gericiler ABC Kitabevi'ni de yerle bir ederler. Beyoğlu yakasında da, Cami Baykurt'un Fransızca yayınlanan "La Turquie" gazetesi ve Sovyetlerin Berrak Kitabevi talan edilir. Saldırganlar eylemlerini birer palto karşılığında gerçekleştirmişlerdi...Ve, ne gariptir ki, Orhan Veli, birkaç yıl sonra "Yaprak" adlı düşünce gazetesini çıkarıp, İstanbul sokaklarında satabilmek için soğuk bir kış günü paltosunu satacaktır!

Ülkemizdeki ilk kitap satışı Cağaloğlu'nda bulunan Maarif Kitaphanesi'nde yapılmış olsa da, günümüzde birçok yayınevi Babıâli'yi terk etmiş ve Beyoğlu'nun ara sokaklarına taşınmışlardır. Nâzım Hikmet'in 1935 yılında Orhan Selim imzasıyla Akşam gazetesinde yazdığı gözlemi okuyarak bugünkü durumunu nasıl yorumlayacağını düşünün: "Eskiden Babıâli Caddesi denince akla, camekânları kitapla dolu, kırtasiyecileri dillere destan bir yokuş gelirdi. Belki bir lokanta, belki bir iki kahveci bu yokuşta yer tutmuşlardı,fakat işte hepsi o kadar... Babıâli Caddesi'nde piyazcıdan, lokantacıdan ve kahveciden geçilmiyor."

Sokakta ilk kitap satış olayını da, şair Halim Şefik başlatmıştır. Karaköy'deki Şarap İskelesi Sokağı'ndaki bir hanın giriş merdivenlerine sergi açarak kitabı ilk kez sokağa çıkaran şair, Gümrük ve Tekel Bakanlığı'ndaki işinden emekliye ayrıldıktan sonra gezici kitap satıcılığına ağırlık verir. İşte Halim Şefik'in bir dörtlüğü:

Bayanlara baylara
Kafası olanlara
Bir de kitapsızlara
Ben kitap satıyorum

Hüseyin Avni Dede, Beyazıt Meydanı'ndaki tarihi çınarın altı ve Beyoğlu'nda, Nurullah Can Bahariye'de, Hakkı Özkan ise Moda ve

Ortaköy'de kitap sergisi açan şairlerdir. Kadıköy-Beşiktaş vapurunda, siyah bond çantası üzerine "Şiir yazarı şair" diye yazan yaşlı bir adam şiirlerini satıyor olsa da, artık görülmemektedir. Erenköy'deki Kitapçı Mehmet Sokağı ve Eyüp'teki Kitapçı Kazım Sokağı'nın dışında uzun yıllar var ki, bir sokağına "Kitapçı" adı verilmemektedir İstanbul'un!..

14.TÜYAP İstanbul Kitap Fuarı'na bütün okurları davet ederken, her yıl olduğu gibi aynı uyarıyı yapıyorum: Fuara katılan yayınevlerinin standları arasına 1.Sokak, 2.Sokak, 3.Sokak... diye tabelalar konuluyor. Unutmayın ki, Kitap Fuarı'nın sokakları dekor, yani sahtedir. Kitaplara gerçek sokaklarda sahip çıkalım...

Hem, birkaç günlüğüne değil, yıl boyu!

Eteklik Giymiş Baston

Dolmuş kuyruğunda beklerken yağmur hızlanmaya başlayınca önümdeki adam şemsiyesini açarak bir kuş gibi altına tünedi. Arkamdaki genç kız da çantasından çıkardığı katlanabilir şemsiyesini açınca iki şemsiyelinin arasındaki bendeniz yağmur damlacıklarıyla yüz yüze kaldım.

Dolmuş gelmediği gibi yağmur da giderek hızlanıyordu...Önümdeki adam bir kez olsun arkasına dönüp bakmıyor, çantasında katlanabilir şemsiye taşıyan genç kız ise herhalde beni katlanılmaz buluyordu!.. Oysa, iki kişilik olan şemsiyesini benimle paylaşsaydı ona "Şemsiye" adlı şiirimi okuyabilirdim. Ama, herhalde şiirin şu kıtasında şemsiyesi başımda paralanırdı:

Anımsar mısın bilmem
yağmurun bardaktan
boşanırcasına yağdığı o günü
hani şemsiyeyi iyice çekip başımıza
dudaklarımla hesaplamıştım
yüz ölçümünü

İstanbul'da şemsiyeyi eskiden Yahudiler ve Rumlar satarlardı. Seyyar satıcılar "Umbrella..... Umbrella..." diye bağırırlardı. O yıllarda dil kirlenmesi yoğun olarak yaşanmadığı için bu ses İstanbullulara İngilizce dersi gibi gelirdi. Ayakkabı tamircileri de aynı zamanda şemsiye tamircileriydiler. Zeytinburnu ile Kazlıçeşme tren istasyonları arasında denize doğru inen bir sokağın tabelasında ise şu okunur: "Şemsiye Sokağı"...

Cemal Süreya Karaköy Postanesi'nde bulunan 1349 no'lu posta kutusuna gitmek için Karaköy altgeçidinden tedirginlikle geçerdi. Tüfeğini şemsiye gibi omuzundan aşağı asmış bir katilin kendisini orada beklediğine inanırdı. Sözcüklerle insanların portresini çizdiği yazıların sonunda ise şemsiyelerini nasıl kullandıklarına getirirdi sözü. Şemsiye aynı zamanda yağmurun dinip dinmediğinin habercisidir. İşte Kemal Özer'den bir şemsiye altı şiiri:

İncecik bir ilkyaz yağmuru
altında yürüyen şemsiyeliler
o kadar güveniyoruz ki birbirimize
dinip dinmediğini anlamak için yağmurun
bakacağımız yerde bir cama, bir su birikintisine
bakıyoruz birbirimizin şemsiyesine.

"Şemsiye eteklik giymiş bastondur. Kadınlaşmış bir baston..." Bu sözün kime ait olduğunu biliyor musunuz? Yanıtını vermeden önce birazcık daha okuyalım: "Bunun içinde, kavgacı karakterini kaybetmiş, ancak yaşlı kadınların elinde döğüşçülüğünü ara sıra diriltebiliyor."

Şemsiyeyi eteklik giymiş baston olarak yorumlayan Nâzım Hikmet'tir!.. Nâzım, bastonu bazen ağırbaşlılığın, bazen züppeliğin, bazen kuvvetin, bazen güçsüzlüğün, romatizmanın, siyatiğin "alâmeti" olarak gördüğünü belirterek Akşam gazetesindeki köşesinde sözü yeniden şemsiyeye getirir: "Oysaki şemsiye öyle değil, son yıllarda çıkan bodurları bir yana bırakılacak olursa, şemsiye babayaniliğin, yaşlılığın, titizliğin işaretidir. Titizliğin dedim, çünkü titiz olmayanlar şemsiyeye merak sarsalar bile, onu er geç ya tramvayda, ya vapurda, ya trende unuturlar."

Nâzım Hikmet, yaşantısının ilk şemsiyesine 58 yaşında sahip olur. 1960 yılının Nisan ayında yazdığı "İlk Roma Akşamım" adlı şiirinden bir kaç dize okuyoruz:

Yağmur yağıyordu ömrümün ilk Roma akşamına
ve ilk şemsiyesine ömrümün
şemsiyem ihtiyardı
bana onu genç bir sosyalist verdi

Arapça "şems" güneş demektir... "İyye" ise dişilik ekidir. Yani, yağmurlu havalarda altına sığındığımız şemsiye aslında "güneşlik" anlamına gelmektedir. Arap kadınların kızgın çöl güneşinden korunmak için taşıdıkları şemsiyeyi yağmurda yürüyen bir erkeğin elinde görmek elbette güldürür Türkçeyi!.. Nâzım Hikmet'in şemsiyeyi eteklik giymiş bastona benzetmesi boşuna değildir.

Şiir sokağında her şair kendi şemsiyesinin altında yürür. Sokağa bir pencereden bakıldığında ne kadar ayrı renklerde şemsiye görülürse, bu şiirin o denli zengin olduğu demektir.

Şiiri kendi dışımızda sevememek sokağın aynı renkte şemsiyelerle dolmasını istemek kadar fakirliktir. Ki, öylesi bir sokağa yağmur da yağmaz zaten!..

Polonya'daki seçimleri de komünistlerin kazanması karşısında renkli basınımız "zombi"lerin geri döndüğü yorumunu yapıyor. Zombi, öldükten sonra tekrar dirilen ve ortalığa dehşet saçan hayal ürünü bir tanımdır. Herşeyden önce şu çok iyi bilinmeli ve de, saygı gösterilmelidir ki, komünistlerin kazanması hayal değil, gerçektir!.. Sosyalizmi terk eden Sırp ve Saraybosna halklarının ırkçılık denilen kan ırmağında boğuldukları da asla unutulmamalıdır.

Balkanlar'da da, komünistler kazanırsa savaşta ölenler "zombi"ler gibi dirilmeyecekler ama kapitalizmin ekmeğine yağ süren savaş tüccarları yok olacağından ölümler sona erecektir. Tek kişilik şemsiye yoktur. Bütün şemsiyeler iki kişiliktir. Şemsiyelerin tek kişilik yapılmaya başlandığı bir dünyada komünizmin öldüğünü söyleyebiliriz.

Ki, bunun için de şemsiyeleri iki kişilik yapmakta direnen işçilerin yenilgiye uğratılması gerekir. Dünya bu felaketi yaşarsa, halkların üstüne gökyüzünden, yağmur damlacıklarından çok daha fazla sayıda *mermi* yağıyor demektir!..

O ki, sözü buraya getirdik, "Kül Kedisi" adlı şiirimin son dizeleriyle gökkuşağındaki renklerin kardeşliğine el sallayalım:

Başımızdaki şapka bireysel
şemsiye sosyalist yanımızdır
ve tek şartı
ters dönen bir şemsiyeyi düzeltmenin
zor da olsa yürümektir
rüzgâra karşı.

İstanbul'dan Atılan At!..

İstanbul'un alınamayışına sinirlenen Fatih Sultan Mehmet, kızgınlığından bir ara atını denize sürmüş olsa da, kent düşünce büyük bir keyifle atının sırtında surlardan içeri girer.

İstanbul surlarının at için apayrı bir önemi vardır: 1453 yılında Fatih'i taşıyan at İstanbul'a ilk adımını attığı yer olan surlarda yıllar sonra hemcinslerinin eti için kaçak olarak kesileceğini nereden bilebilirdi?..

Hayvanlar dünyasının en soylusu ve insana en yakını olarak kabul edilen at, doğal ve tarihi değerler gibi İstanbul sokaklarında verdiği kavgayı kaybeder. Rüzgar, silmek için arar durur nal izlerini... Ama, boşunadır arayışı. Çünkü, bir at geçmiş olsa bile nal izlerini göstermeyen asfaltla kaplıdır tüm sokaklar.

Oysa, yıllar öncesinde İstanbul'un tüm sokakları ve hatta meydanları at'ın egemenliğindeydi. At'ın geçmediği bir sokak öylesine yadırganırdı ki, Fener'deki bir sokağa "At Geçmez Sokağı" adı konmuştur. Bizans döneminde at yarışlarının yapıldığı Hipodrom'un bulunduğu alana Osmanlıların "At Meydanı" demesi de, bu hayvana

karşı duyulan saygıdandır. At Meydanı'ndaki imparator locasının önünde dört at heykeli bulunuyordu. Heykeltraş Lizip tarafından yapılan heykellerin üçü günümüzde kayıptır. Bilinen tek at heykeli ise At Meydanı'ndan çok uzaklarda, Venedik'teki San Mark Kilisesi'nin bahçesindedir. Yalnızca at değil, heykeli bile değerbilmezlik sonucu İstanbul'u terk ederken, ata kolay binilmesi için sokak başlarına konan binek taşları da seçim öncesi oy kazanma telaşındaki politikacıların döktükleri asfaltlar arasında kaybolup gitmişlerdir!..

Ata binmek, at sırtında görünmek gücün simgesidir. Kanuni Sultan Süleyman son seferine çıkarken hastaydı... Ama, güçsüz bir padişahın askerlerin moralini bozacağını bildiğinden saraydan at üstünde çıkmıştır. İstanbul sokaklarını at sırtında geçerek halka moral veren Kanuni, Davutpaşa'ya geldiğinde gücü tükendiğinden arabaya binmek zorunda kalır.

Osmanlı padişahlarında ata en çok meraklı olan IV.Murat'tır. Şair Nefi'nin atları için bir "kaside-i rahşiyye" yazdığı IV.Murat'ın 400 binek atı, 50 yarış atı ve kendine özel 9 atı vardı. En sevdiği atlarının adları Tayyar, Dağlardelisi ve Celali Beyazı olan IV.Murat ölünce üç atı ters olarak eyerlenerek cenazesine katılmıştır. Genç Osman'ın atı Sisli Kır da ölünce Üsküdar Sarayı'nın çevresine gömülür. Selimiye Kışlası ve camisi yapılırken atın mezarı açıkta kalır... Ve, böylelikle İstanbul'daki hasta atların şifa bulmaları için getirildikleri "At Evliyası" doğmuş olur!..

At pazarları iki tane olup, Fatih ve Üsküdar'da bulunurdu. Atlar, İstanbul sokaklarında yalnızca arabaları değil, toplu taşımacılığın ilk örneği sayılabilecek tramvayları bile çekmişlerdir. Günümüzde at ve tramvay birbirinden çok uzaklardadır: Tramvay, İstiklal Caddesi'nde denizi görmeden gezinirken, atlar denizin ortasındaki adalarda fayton çekerek Robinson hayatı yaşarlar. Otomobillerin işgal ettiği İstanbul sokaklarında bir at görmek hemen hemen olanaksızdır. Bir ara, vahşi at anlamına gelen "Mustang" marka bir otomobil furyası esmiş olsa da, o bile uzun ömürlü olmamıştır. Çöpleri karıştırmak için İstanbul sokaklarına inen çingenelerin bakımsız, cılız atlarına otobanların kenarlarında otlarlarken de rastlanabilir.

Enver Paşa'nın başkanlığında kurulan "At Neslini Islah Derneği" 1910 yılında Bakırköy'de bulunan hazineye kayıtlı Veliefendi Çayırı'na ahşap bir tribün yaparak İstanbul'daki ilk organize at yarışını düzenler. Derneğin bünyesinde bulunan "Sipahi Ocağı Kulübü"nün düzenlediği at yarışları1950'den sonra Türkiye Jokey Kulübü'ne devredilir. Uzun yıllar İstanbulluları taşıyan at, artık zengin olma umutlarını sırtlayıp dört nala koşmaktadır. İstanbul'da at'ın büyüsünü kaybetmediği yer varsa orası da lunaparklardır...Çocukların atlı karıncaya olan sevgileri değişmemiştir. Fatih'i İstanbul'a taşıyan at, günün birinde çocukların neşe kaynağı olacağını da bilemezdi!.. Atı sevmeyen şair olur mu, demeyin... Ahmet Haşim "hayvanların en budalası" olarak kabul ettiği atı hiç sevmezdi. Bu sevgisizliğin nedeni atın renkten, kokudan, ışıktan, yerde uçan bir kağıttan, dalda kımıldayan bir yapraktan ürkmüş olmasıdır. Ahmet Haşim'e göre bu korkulardan dolayı asaletin sembolü olan araba, şehir caddelerinin acınacak bir maskarası haline gelmiştir. Oysa Ahmet Haşim yanılmaktadır. Çünkü at'ın ürkmesinin nedeni otomobili çok önceden sezmiş olmasıdır!. Maskara haline gelen ise at değil, İstanbul'un kendisi olmuştur.

Evrensel gazetesinde Altay Aktay imzasıyla "Kanatlı At"köşesini hazırlayanın aslında nallarını eşeleyerek "Çamur Şiir"ler yazan bir şair olduğunu "tüyo" verdikten sonra zaman betimlemesinde çokça kullanılan at'ın ustaca koşturulduğu Nâzım Hikmet'in dizelerini okuyalım: "Dört nala gelip Uzak Asya'dan / Akdeniz'e bir kısrak başı gibi uzanan / Bu memleket bizim"... Tarihi bir gerçek olan göç olayını Coğrafya ile bütünleştirip Jeomorfolojiyi (Yeryüzü Şekilleri Bilimi) kıskandıracak biçimde verebilen Nâzım Hikmet'in "Davet" adlı şiiri üzerine Düşünen Adam'da 3 Aralık 1964 günü Fuat Uluç imzalı şu yazı yayınlanır: "Neden Akdeniz'e doğru bir kısrak başı gibi uzanan da, şahlanmış bir at başı değil? Adamın dişilik iliklerine işlemiş. Bir türlü kurtaramıyor bu kompleksten kendini."

Edebiyattan, şiirden anlamayan nice insan eleştirir durur Nâzım Hikmet'i... Fuat Uluç kafasında olanlar şunu çok iyi bilsinler ki, Akdeniz'e bir at başı gibi uzanan toprakların adı Anadolu'dur. Yani "Babadolu" değildir. Ki, bu yüzden Nâzım Hikmet şiirinde dişi at olan

"kısrak" sözcüğünü kullanmıştır. Bir at'ın şahlanıp şahlanmadığı da başından değil, ön ayaklarından anlaşılır!.. O ki, Nâzım Hikmet için çıkan yazılardan söz ediyoruz. Altıncı yılını dolduran Sombahar Dergisi'nin Nâzım Hikmet dosyasına gelelim: Her sayısında bir şaire "özel bölüm" ayıran bir şiir dergisinin altıncı yılını doldurması elbette sevindirici. Ama, burnu büyük şair çetelerinin varlığı yanında Türkçe çayırında yayınlanan bir şiir dergisinde Nâzım Hikmet'in ipi birinci sayıda, eh, hadi bilemediniz "burun farkıyla" ikinci sayıda göğüslemesi gereği de "Türk Şiiri Koşusu"nun gerçeğidir. Nâzım Hikmet'i çiftelemeye meraklı olanlar çiftetelli oynasalar daha yararlı bir iş yapmış olurlar. Gülümseyin: Foto Finiş!..

Nezle Adamlar!..

Atlatamadım gitti şu nezleyi... Dolmuş kuyruğunda, iki şemsiyeli arasında ıslandığım günden beri cebimde kâğıt mendillerle geziyorum. O gün şemsiye üzerine bir yazıyı kaleme alacağıma kendi kendime söz vermiştim. Ama, işin içinde bir de nezleyi yazmak varmış!.. Eh, karıştıralım bakalım şiir kitaplarını, nezle olan şairler kimlermiş:

Ben burda kasvetli bir yerde olurum
Sen orda rüzgarlı bir yerde olursun
Ben burda öksürür nezle olurum
Sen orda öksürür nezle olursun

Mendilini burnuna ilk getiren şair sevgili A. Kadir'den başkası değildir. A. Kadir'in dizelerini okuduktan sonra burnumu çekerken çıkardığım seste bir aşk melodisi arar oldum! Maurice Chevalier, tecrübenin fazla bir değeri olmadığına inanırdı.

Chevalier'e göre eğer tecrübe diye bir şey olsaydı bir daha nezle olmamamız gerekirdi!.. Nezle ile tecrübenin karşılaştırılmasının ne denli sağlıklı olduğuna varın siz karar verin.

Burnumu kızartan ve contası bozuk bir musluk durumuna koyan nezleye Orhon Murat Arıburnu'nda da rastlıyoruz. Ama, Arıburnu'nun şiirinde burnu akan Mustafa çocukluk günlerimizdeki İstanbul'a getirir bizleri:

Gani gönüllü Mustafa
Bol verir, herkes sever
Lakin
Macuun!.. diye bağırırken sesi sevilmez
Nezledir!..

Rengârenk, Can Yücel'in deyişiyle "Rengâhenk" tablasının arkasında "Macuun" diye bağıran seyyar satıcıların sesleri elbette kırıktır. Nezle olsalar bile çocukların cep harçlıklarını toparlayıp, akşam sofrasına ekmek taşıma kavgasındaki nice insan adımlar durur İstanbul sokaklarını...Arıburnu'nun şiirinden sonra Oktay Rifat'ın "Nezle" adlı şiirini okuyunca yarım olan keyfim de terk etti beni sıcak odamda:

Bardaktan boşanan yağmurun altında
kablo çekiyor amele
bizimse odamız sıcak
çay ibriği kaynıyor
bir derdimiz var:
Nezle!

Pencereden dışarıya baktığımda doğal gaz çalışmaları için sokağımızı toplu mezarlık çukuruna dönüştüren işçileri gördüm. Yağmur, Oktay Rifat'ın şiirindeki gibi bardaktan boşanırcasına yağmıyordu ama epeyce soğuktu hava...Oktay Rifat'ın oturduğu evin birkaç apartman yakınında olan odamda tek derdim nezle değildi. Tıpkı, Oktay Rifat'ın da olmadığı gibi!.. Ne demişti Can Yücel, Oktay Rifat'ın ardından: "Sosyalizmin göreceği gelecek seni".

Sokakta bir de "nezle-adam" gördüm. Onunla göz göze gelmemek için içeriye kaçtım hemencecik. Kim midir nezle-adam?.. Nâzım Hikmet'den öğreniyoruz: "Nezleye benzeyen nezle-adam'lar vardır. Nezle-adam size yapacağı kötülüğü önceden bildirmeyecek,

anlatmayacak kadar güçsüzdür, boysuz possuzdur. Ancak onun bütün gücü, bütün boyu posu buradadır. Nezle nasıl bir öksürükle, bir el sıkmasıyla yakanıza yapışırsa, nezle-adam da bir iki söz, ufacık bir yalanla yakanıza yapışır ve yapıştı mı bir, onun yumuşak, ıslak ellerinden kolay kolay kurtulamazsınız. Ne nezle olun, ne nezle-adam'larla arkadaş..."

1810 yılının 3 Mayıs gününe doğru hapşırırsak, Çanakkale Boğazı'nın Avrupa kıyısında elbiselerini çıkaran iki arkadaş görürüz. Mayolarıyla ısınma hareketleri yapan iki arkadaştan biri Teğmen Ekenhad'dır. Öbürü ise bir ayağı topallayan, İngilizlerin ünlü şairi Lord Byron'dur. Christofer Marlowe'un anlattığı Hero ile Leander efsanesinden etkilenen şair denize atlayınca muradına erer: Akıntıya yenik düşmeden kulaç atacak ve efsaneyi yaşayacaktır!.. Efsaneye göre Helespond (Çanakkale)'da Sestos yakasındaki Venüs rahibelerinden biri olan Hero'ya Abydos'lu Leander aşık olur... Ve her gece Boğaz'ın sularında yüzerek sevgilisiyle buluşur. Bu arada, Sestos'un Çanakkale Boğazı'nın Avrupa kıyısı, Abydos'un ise Asya kıyısı olduğunu belirtelim.

Genç Leander'a bulunduğu yeri göstermek için elinde bir fener tutar Hero... Ama, fırtınalı bir gecede rüzgar Hero'nun elindeki feneri söndürür. Azgın dalgalar arasında boğuşan Leander'ın yenik düşen bedeni cansız bir şekilde Hero'nun ayaklarına serilir!..

Lord Byron, teğmen arkadaşıyla birlikte Çanakkale Boğazı'nda dalgalarla boğuşurken efsanenin ters yönüne doğru yüzdüğünü biliyordu. Karşı kıyıya ulaşan şair "Sestos'dan Abydos'a Yüzdükten Sonra Yazılmıştır" şiiriyle, yaşadığı bu olayı ölümsüz kılar. Şiirin son dizesi şöyledir: "Leander boğuldu, beni ise nezle illeti hapşırtır"... Eriyen kar sularının karıştığı bir mevsimde yüzen Lord Byron, Leander'ı yutan dalgaları yenmiş ama tedavisi günümüzde bile bilinmeyen nezleye yakalanmıştır. Hero ile Leander efsanesinin Kız Kulesi'nde yaşandığını söylemek ve filmini çekmek bigisizlikten başka bir şey değildir. En fazla iki yüz metre olan Salacak-Kız Kulesi arasında Leander'ın boğulduğunu düşünmek bir yana, Hero'nun böylesi kısa bir mesafe için fener tutmasına ne demeli?..

Bu yanılgıda boğulanların sayısı ne yazık ki, oldukça fazladır. Adını üzüm sepetinden çıkan yılan efsanesinden ya da, adacığına Damalis'in gömülü olmasından alan Kız Kulesi'nin adının "Leander Kulesi" olarak bilinmesi kültür yozlaşmasından başka bir şey değildir... Ve böylesi kültür bilmezlik sonucunda da Kız Kulesi, Kültür Bakanlığı'nın gözleri önünde Turizm Bakanlığı tarafından göz göre göre"kafetarya ve satış merkezi" yapılmak şartıyla sermayeye peşkeş çekilmiştir.

Şiir Cumhuriyeti'nin de, ne anlama geldiğini kavrayamayan hapşırık sesi gibi yazı yazanlar zamanın dalgaları arasında boğulup gitmişlerdir. Okuduğunuz bu yazı o dalgalardan yalnızca biridir!..

(Dipnot: Eee, kimsecikler kusura bakmasın. Söylenen onca laftan sonra nezle-adamlarla "dalga" geçmek benim hakkım. Hapşuuu!.. Atlatamadım gitti şu nezleyi!)

Nazım Hikmet ve Asansör

Ahmet Haşim'in ünlü "Merdiven" şiiri 1926 yılında yayınladığı "Piyale" adlı kitabında yer alır. Şiirin ilk dizelerini anımsayalım:

Ağır ağır çıkacaksın bu merdivenlerden
Eteklerinde güneş rengi bir yığın yaprak
Ve bir zaman bakacaksın semaya ağlayarak

Haşim için yaşam ağır ağır çıkılan bir merdivendir. Adım atılan her basamak geride bırakılan sararmış bir yıl demektir... Rıfat Ilgaz, Yüksekkaldırım'dan Tünel'e çıkan postacı "İlhami Efendi"yi anlattığı şiirinde Ahmet Haşim'in şiirine çelme atar:

Bir düşün, ne demiş Haşim Amcan,
Vermiş de tatar böreğini gövdeye,
Ağır ağır çıkacaksın demiş bu merdivenlerden,
Böyle soluk soluğa değil!

Rıfat Ilgaz'ın "Bu Merdivenlerden" şiirindeki İlhami Efendi Yüksekkaldırım'ın merdivenli sokağını soluk soluğa çıkmak zorundadır. Çünkü yerine zamanda ulaşmalıdır, "Bu ilan, bu celp, bunca mektup"...

Şüphesiz ki, Ahmet Haşim'in yaşamı bir merdivene benzettiği yıllarda asansör kullanımı yaygın değildi. Ama, Nâzım Hikmet 1923 yılında yazdığı "Makinalaşmak" şiirindeki merdiven imgesiyle çok daha farklı bakmıştır yaşama:

Dört katlı tahta bir evde oturuyorum
dördüncü katta odam.
Penceremin karşısında
20 katlı "beton-arme" bir apartıman var.
Yirmi asansör işliyor her saniye
damından temeline
temelinden damına.
Halbuki ben
karnına bir türbin oturtup
kuyruğuna çift uskur takmak isteyen adam
her akşam
80 basamak tahta merdiveni tırmanıyorum.
Her basamakta yüz misliyle zarboluyor
asansörle çıkan patronlara kinim.

Ahmet Haşim, Merdiven şiirinde şöyle bir dizeye yer verir: "Kızıl havaları seyret ki, akşam olmakta"... Nâzım Hikmet, merdiven çıkarken dört katlı evinin karşısındaki binada asansöre binen patronların insanları nasıl da "ağır ağır" ezdiğinin ayrımına varan ve emekçilerin sömürülmesine seyirci kalmayıp yarınları "kızıl"a boyayan bir şairdir... Ve de, Rıfat Ilgaz'ın deyişiyle "tatar böreğini gövdeye" indirip halkının sorunları için kıçını minderden kaldırmayan bir şair asla olmamıştır!..

1935 yılında, bir gazete köşesine sıkıştırılmış "havadis" Nâzım Hikmet'in dikkatini çeker: "Kadıköy hal binasındaki iki asansör bugün hiç bir işe yaramıyor ve kullanılmıyor. Makinelerin gün geçtikçe paslanacağı düşünülerek bunların yerinden sökülmesi, şimdilik saklanması kararlaştırılmıştır. Bu asansörler ilerde münasip bir yere konulacaktır."

Nâzım Hikmet, haberi okuduktan sonra "Bundan ne çıkar?"dememiş ve Tan gazetesindeki köşesinde yanıtı yapıştırmıştır."Hiçbir işe

yaramayan koskoca bir hal içinde herhalde yarı paslanmış ve söküp saklanacak, hiçbir işe yaramayan iki asansör. İki asansör, iki demet pırasa değildir. Herhalde binlerce lirayla ölçülen iki nesnedir. İki demet pırasa çalan, evinde bir yemiş ağacı kesen cezaya çarpılır. Hiçbir işe yaramayan bir hal'e on binlerce lira harcayan ve bugün asansörleri bile rafa konacak böyle bir binayı keyfince yaptıranlar kollarını sallayarak dolaşırlar."

İşte, Nâzım Hikmet!.. Haini olarak ilan edilen vatanının her haliyle, bir hal binasının yapımında boşa harcanan paralarla bile ilgilenen, hesap soran, halkın emeğini çar çur edenlerin ellerini kollarını sallayarak dolaşmasını içine sindiremeyen gerçek bir yurtsever!.. Ki, ona "vatan haini" diyenler bir sülük gibi halkın kanını emenlerden başkaları değildir.

Nâzım Hikmet'in, 80 basamak tahta merdiveni "ağır ağır"tırmanırken, asansörle "çabuk çabuk" çıkan patronları düşündüğü 1923 yılında, asansör kullanımı yaygın olmadığı için sınıf kavgasını vurgulamak için etkileyici bir benzetmeydi. Günümüzde ise asansör hem binalarda hem de şiirimizde çokça kullanılmaktadır. Mehmet Yaşın'ı okuyoruz:

Yanıldınız intihar edecek yer aramıyorum
Sevişmeye gidiyorum asansörde
Ve sevişecek biri bulunur elbet
Ama asansör nerde?

Akgün Akova ise kendisine bağırmasından şikayetçi olduğu babasına bir şiirinde şöyle seslenir: "asansör boşluğuna itilen bir kedisin sen"... Halil İbrahim Bahar da bir sanat dergisindeki şiirinde asansöre kapı açar: "düşmekte olan bir asansörde /korkudan uzağım."

Görüldüğü gibi şiirimizde de, asansörün iniş, çıkışı artmıştır. Ama, asansör sözcüğünü şiirimizde ilk kullanan Nâzım Hikmet'tir desek, herhalde yanılmamış oluruz!.. Ve, ölümünden iki ay önce, 1963

yılının Nisan ayında yazdığı"Cenaze Merasimim" şiirinde şunları düşünür Nâzım Hikmet:

Bizim avludan mı kalkacak cenazem?
Nasıl indireceksiniz beni üçüncü kattan?
Asansöre sığmaz tabut,
merdivenlerse daracık.

Nâzım Hikmet'in yaşadığı hapishane ve sürgün yıllarına bakıyorum da, geride sararmış yapraklar değil, emeğin sömürülmediği bir dünya için diktiği nice yeşil fidanı görüyorum!..

Bol Bol Futbol

1936 yılının Nisan ayında Nâzım Hikmet, bir arkadaşıyla birlikte maç seyretmek üzere Taksim Stadyumu'na gider...Ve Nâzım, Akşam gazetesindeki köşesinde şunları yazar:"Futbol maçı denilen şey dört bir yanında binlerce insanın toplandığı bir meydanda yapılıyor. Meydana, teker teker saydım, yirmi iki delikanlı çıkarılıyor. On birinin üstünde sarı kırmızılı yollu yollu gömlekler, öteki onbirindeyse lacivert sarı fanilalar. Ama yirmi ikisi de kısa pantolonlu ve kocaman ayakkabılı."

Fenerbahçe-Galatasaray maçıdır Nâzım Hikmet'in seyrettiği... Yirmi iki delikanlıyı "teker teker" saydığına bakarak gittiği ilk futbol maçıdır da diyebiliriz. Yazının sonunda demokrasiyi anlamak isteyenlere Taksim Stadyumu'na gitmeyi önerir!..

Oysa, günümüzde demokrasiyi öğrenmek için gidebileceğimiz bir stadyum yoktur. Taksim'deki futbol sahası çoktan yıkıldı... Tribünler, faşistlerin gövde gösterisi yaptığı birer arenaya dönüştü. Kürt sorununda öldürülen insanların cesetleri üzerinde yükselen ırkçılık Milli takımın başarısını paravan yaparak kanlı elbiselerini değiştirmek telaşında!..

Hollanda'nın Vitesse takımıyla özel bir maç yapan Milli takımımız 2-

0 yenik durumdayken, bu durumu "Türklüğe" yediremeyen faşistler sahaya girip oyunun yarıda kalmasına neden oldular. Vitesse maçından sonra gazetelerin atmaları gereken başlık şu olmalıydı: "Türkiye Geri Viteste!.."

İstanbul deyince aklıma stadyum gelir
Kanımın karıştığını duyarım ılık ılık
Memleketimin insanlarına
Daha fazla sokulmak isterim yanlarına
Ben de bağırırım birlikte
Göğsümü gere gere
Ver Lefter'e yaz deftere

Memleketinin insanlarıyla daha yakın olabilmek için stadyuma giden Şair, Bedri Rahmi Eyüboğlu'dur. Bedri Reis'in göğsünü gere gere bağırtan ise Fenerbahçe'nin unutulmaz golcüsü Lefter Küçükandonyanidis'e Cemal Süreya'nın denemelerinde de rastlarız. Lefter'i Galatasaraylı Metin Oktay ile karşılaştıran Cemal Süreya bakın neler söylüyor:"Metin Oktay adsızlığın büyük şiirini yaratacak en büyük ad oldu. Hiçbir büyük futbolcu bu kadar ekip adamı olamaz.Yaratıcı, büyük, kulübünün tarihinde çıkardığı beden zekasını her an ayağının önünde bulan adam. Lefter ise yalnızlığın büyük serüveninden dönen Ulysseus. Evde kimseyi bulamadı. Attığı golleri bir de İstanbul surlarının burçları arasından geçirirdi. Metin Oktay jimnastikçi, Lefter sanatçı. Metin'den destan, Lefter'den roman."

Refik Durbaş'ın, "Çırak Aranıyor" kitabının sayfaları arasında da, Fenerbahçe'nin bir başka golcüsü "üç"çekmektedir?

soluk bir çay bardağına damlıyor alınteri
usulca bir cigara yakıyorum
gözbebeğimde Cemil kalecilerin korkulu rüyası
her maçta üç çeken

Pazartesi günleri durakta, vapurda, okulda, işyerinde konuşulan şeyler hep aynıdır: Futbol!.. Hafta sonu oynanan lig maçlarının değerlendirilmesi, verilmeyen penaltılar, ofsayt kokan goller, kırmızı

kartlar konuşulur bütün gün boyunca. Bu değişmez kurala şiirimizin formasını giydiren Akgün Akova'dır:

fener iki-cimbom sıfır'dır kimi pazartesileri
niye kaçırmıştır penaltıyı beş numara, niye, nedeni vardır
her şeyin bir nedeni vardır, unutmayın
üstelik her nedenin de bir nedeni vardır
bu şiirin yazılmasının da bir nedeni vardır
biz burda keyfimizden şiir yazmıyoruz arkadaş

Aman, aman!.. Akgün Akova'yı kızdırmadan başka bir şairin dizelerine doğru sıvışalım. Ama, keyifle maç seyretmeye giden insanların bir hiç yüzünden ya da küçük bir nedenden dolayı kanlı bıçaklı olmalarını anlatan Akgün Akova'nın ustaca attığı golü de vermeden geçmeyelim!..

İstanbul sokaklarındaki futbol sohbetine tanık olan Can Yücel, Üsküdar İskelesi'ndeki iki lostracı çocuğun konuşmasından iki dizelik bir şiir yakalar:

Öyle bir gül atıcam ki size gelecek maçta
Adem abim bilem tutamaz elleri yanar

Yalnızca sokakların adları değil, stadyumların adları da değişiyor. Attilâ İlhan'ın şiirinde eski adıyla İnönü Stadyumu çıkıyor karşımıza:

mithadpaşa stadı'nda
bir maç beşiktaş yeniliyor
açık tribünde yamyamlar ağlayarak

Gazete yazılarını çok değişik konularda yazan Nâzım Hikmet, 1936 yılında Berlin'de düzenlenen olimpiyatları da topa tutar: "Berlin Olimpiyatları'na gitmemek lazım. Bu gidenler için yolda eğlenceli, oynayanlar için futbol sahasında acı olacak yolculuğa çıkmamak lazım. Bu işe harcanacak parayla sporun bir çok delik deşikleri kapatılabilinir. Hiçbir şey yapılmazsa, fakir ve yardımsız kulüplere yardım edilebilinir."

Ben de diyorum ki, Londra'daki maçlara gitmemek lazım!..Yoksa, orada bir galibiyet alsak, İstanbul sokaklarında atılan tabancalarla birçok insan "delikdeşik" olacaktır. Peki ya, milli takım futbolcularına verilen milyarlarca liralık prime ne demeli?.. Hem, "vatan, millet" için oynayacaksın, hem de, bir emekçinin yaşamı boyunca göremeyeceği parayı birkaç maçta toparlayacaksın... Oh! Vatan sağolsun...Beşiktaşlı Alpay, Londra'nın milli takım futbolcuları için iyi bir pazar şansı olduğunu söylüyor.

Milletin formasıyla kendini pazarlamaktan daha utanç verici ne olabilir?.. Madem ki, bu bir milli sorundur, o halde prim olarak aldıkları tüm paraları "yardımsız" kulüplere versinler... Ve de, Londra'da oynayacakları maçlardan hiçbir prim almayacaklarını beyan etsinler. Ayrıca, her futbolcu, milli forma altında satış olamayacağını açıklayarak, alacakları transfer tekliflerini asla değerlendirmeyecekleri konusunda söz versinler. Bütün bunlar elbette olmaz... İşte, kapitalist düzende "milli" sözcüğünün gerçek yüzü!

Bankadaki Kadın

*1993 yılının Kasım ayında Makedonya'nın Üsküp kentinde dolaşır*ken attığım her adımda ayağımın altında ezilen Sonbahar yapraklarının sesini unutamam. Kent sokaklarında değil de, sanki bir parkta geziniyordum. Sosyalizm, parkın içine kurulmuş bir kent bırakmıştı geride!..

Sosyalist ülkeleri görenler yeşillikler içindeki kentlere tanık olmuşlardır. Bunlardan biri de, 1978 yılında Bulgaristan'a giden Burhan Arpad'dır: "Günümüz sosyalist toplumlarından Bulgaristan Halk Cumhuriyeti Başşehri Sofya, ağaçlıklar ve parklar arasında yemyeşildir. Şehir tramvayı, korular ve parklar arasından geçer."

Sosyalizmi terk eden ülkelerin kentlerinde bugün dev vinçler görmekteyiz. Sanki, bir şeye geç kalmış gibi çalışır o vinçler...

Evet, sosyalizm geç kalmıştır!.. Ağaçları kesmeye, yeşili kurutmaya, kentleri ticari rant haline dönüştürüp havasını, suyunu kirletmeye, doğayı yok etme yarışına geç kalmıştır!..

1995 Türkiyesi'nde, televizyonda gösterilen bir banka reklamında

yaşlı bir kadın evinden çıktıktan sonra kalabalık kaldırımları, yollarda tespih taneleri gibi peşpeşe dizili arabaları ve beton yığınlarını geçerek bir bankaya girer...Ve, bankanın içinde kentin gürültüsünden, itiş kakışından uzak bir şekilde "huzur" bulur.

Evet, bir banka reklamıdır izlediğimiz. Reklam, sözkonusu bankanın çevreci olduğunu vurgulamak için hazırlanmış. Şimdi sıkı durun; müthiş bir itirafla karşı karşıyayız: Kapitalizm, ticari rant olarak gördüğü parkları, yeşil alanları, ormanları kurutmuştur ve insanlara huzur bulacakları yalnızca yeşile boyanmış ve ambleminde dört yapraklı yonca olan bir banka bırakmıştır!.. Mübarek reklam değil de, sanki kapitalizme dur denilmezse gelecekte neler olacağını gösteren bilimkurgu bir korku filmi!.. Dünyada, küçük bir park dahi olsa yeşil alan kalmamıştır. Eğer öyle olmasaydı, yaşlı kadın parkın bankında oturmak varken bir bankanın kanepesine oturup uyuya kalır mıydı?..

Reklamdaki yaşlı kadın bankada uykuya dalıyor... Aslında uyuyan o zavallı kadın değil, insanların ta kendisidir. Bankadaki hesapların sahibi olan holdingler ağaçları kesip, beton yığınları, gökdelenler dikerken, nükleer santral ihalelerine girerken bizim yaşlı teyzemiz nezdinde bütün Türkiye uyutulmak istenilmektedir!.. Nasıl olsa kapitalizmin karşısında elinde uzaktan kumanda aletiyle kıçını televizyonun karşısından ayırmaya üşenen bir halk vardır. Reklamdaki yaşlı kadın "doğa"yı yaşamak için bankaya girerken "Parklara ne oldu" sorusuyla sesini yükseltmeyecek bir halk!..

Ama, hayır!.. Bu halk, kapitalizmin sandığı kadar "enayi" değildir. Bankalar kilidi ve demir parmaklığı bol olan yerlerdir... Ve, Anadolu insanı kendisine yaşatılan esaretlerle demir parmaklık ve kilidin ardında "huzur" bulunamayacağını çok iyi bilir.

Mr. Conrad Hilton, Taksim gezisinden Maçka'ya kadar uzanan 2 numaralı parkı Demokrat Parti'den istemiş ve yeşil alan üstüne Hilton Otelini dikmiştir. Demokrat Partililerin kendisine düzenledikleri göbek danslı eğlencelerle yüz bulan Hilton aynı hızla Viyana'ya gider ve oradaki bir parkın da otel yapması için kendisine verilmesini ister... İster istemesine ama avucunu yalar. Çünkü, karşısına emperyalizmin kucağına oturmaya hazır bir partiyi değil, sosyalistleri bulur!..

Bir yanda kaybolduğu söylenilen sosyalizm, öbür yanda çevreye karşı duyarlı, Barış isteyen, kardeşlikten yanan insanlar. Ne mi yapmalı?.. Bu sorunun yanıtını Shakespeare'in "Venedik Taciri" adlı yapıtından bir bölüm okuyarak verelim: "Çocukluk günlerimde, bir okum kaybolduğu zaman, adaşı olan oku, ötekinin yanına gitsin diye olanca dikkatimle, aynı önceki gibi, aynı yere atardım. Böylece, ikisini de kaybetmeyi göze alır, çoğu kez ikisini de bulurdum."

Evet, kaybetmeyi göze alarak aynı önceki gibi, aynı yere!..

İstanbul Üstünde Uçanlar

Hezarfen Ahmet Çelebi Kuledibi'ne geldiğinde başını kaldırıp Galata Kulesi'ne baktı... Yıllardır sürdürdüğü çalışmaların eşiğinde, daha doğrusu pencere kenarındaydı!..

Kulenin kapısından içeri girip, daracık merdivenlerden yukarı çıkarken 1010 yılında Nişâpûr'da uçmayı deneyen Cevherî geldi aklına. Kendisi gibi uçmaya meraklı bir bilim adamı olan Cevherî, bir caminin minaresinden kollarına taktığı kanatlarla boşluğa atlamış ama düşerek ölmüştü.

Soluklanmak için bir ara durdu merdivenlerde... Her bir tüyünü hesap ederek taktığı kanatlarına baktı. Uçup uçamayacağını bilemiyordu. Bir tek şeyden emindi yalnızca; bu merdivenleri yürüyerek inmeyecekti!..

Galata Kulesi'nin fırdöndü balkonuna çıktığında önce rüzgâr karşıladı kendisini. Sonra martılar... Kanatlarını kollarına taktığında bütün İstanbul soluğunu tutarak kendisini izliyordu... Hezarfen Ahmet Çelebi'nin kanat çırpışlarına Evliya Çelebi'nin Seyahatnamesi'nden kulak verelim: "İbtida Okmeydanı'nın minberi üzere, rüzgârın şid-

detinde kartal kanatlarıyla sekiz dokuz kere havada pervaz ederek tâ'lim etmiştir. Ba'dehû Sultan Murad Han Sarayburnu'nda Sinan Paşa Köşkü'nden temâşâ ederken Galata Kulesi'nin tâ zirve-i bâlâsından lodos rüzgâriyle uçarak Üsküdar'da Doğancılar Meydanı'na inmiştir. Sonra Murad Han kendisine bir kese altın ihsân ederek "Bu adam pek havfedilecek bir adamdır, her ne murâd ederse elinden geliyor. Böyle kimselerin bekası câiz değildir" diye Câzir'e neyfeylemiştir."

Evliya Çelebi'nin Seyahatnamesi'nden, Hezarfen Ahmet Çelebi'nin Okmeydanı'nda uçuş denemeleri yaptığı anlaşılıyor. Uçtuğu tarih kesin olarak bilinmemekle birlikte IV. Murat döneminde kanat çırpan Hezarfen Ahmet Çelebi'nin lodoslu bir havada kuleye çıktığını göz önüne alırsak, İstanbul rüzgârlarını çok iyi tahlil ettiği ve uçuş gününü ona göre belirlediğini söyleyebiliriz. IV. Murat tarafından bir kese altınla ödüllendirilen kuş adam, sakıncalı bulunarak sürüldüğü Cezayir'de bulutların arasından bir uçumluk baktığı İstanbul'un özlemi içinde ölmüştür.

İstanbul, bir insanın uçarken seyrettiği ilk kenttir!..Ve, ona bu zenginliği kazandıran Hezarfen Ahmet Çelebi'nin anısına konmuş hiçbir anıt yoktur. Galata Kulesi'nde asansörün çıktığı son katın duvarındaki kabartma uçuş anını simgelemekten uzaktır. Hezarfen'in konduğu yer olan Doğancılar Parkı'nın tabelasındaki küçük kanatlar ise çok dikkatli bakıldığında görülseler de, İstanbullulara hiçbir şey anımsatmaz.

17 Ekim 1950 tarihinde İstanbul'da toplanan "Milletlerarası Sivil Havacılık Kongresi" anısına PTT tarafından çıkarılan bir pulda Hezarfen Ahmet Çelebi'nin uçuşu tasvir edilmiştir. Yönetmen Mustafa Altıok'un çektiği "İstanbul Kanatlarımın Altında" filmi ise bir pul karesine tutsak olan Hezarfen'in kanatlarını film şeridindeki karelerin akıcılığında canlandırmaktan uzaktır.

IV. Murat'ın kızı Kaya Sultan'ın doğduğu gece yapılan şenliklerde İstanbul, bir insanın uçuşuna ikinci kez tanık olur. Lagari Hasan Çelebi, elli okka barut macunundan yedikollu bir fişek yapar. Sarayburnu'nda ateşlediği fişeğin ucuna oturan Lagari Hasan Çelebi, havala-

nan fişeğin barutu bitince kanatlarını açarak Sinan Paşa Kasrı önünde denize iner ve yüzerek karaya çıkar. IV. Murat, Hasan Çelebi'ye de Ahmet Çelebi'ye de gösterdiği tarifeyi uygular!.. Kendisine bir kese altın verip, Kırım'a sürdürür!..

Ne dersiniz; IV. Murat'ın Lagari Hasan Çelebi'yi Cezayir'e göndermeyişinin nedeni orada bulunan Hezarfen Ahmet Çelebi'yle düşünce özgürlüğünü savunan bir örgüt kurabilecekleri korkusu olabilir mi?.. Hezarfen Ahmet Çelebi ve Lagari Hasan Çelebi... Her ikisi de, düşüncelerinden dolayı Türkiye'ye gelemeyen nice ilerici insanı simgelemektedir. 5 Ekim 1991 tarihinde şair arkadaşlarla birlikte Galata Kulesi'nde Hezarfen Ahmet Çelebi'nin anısına bir şiir günü düzenlemiştik. Okuduğumuz şiirlerin yazıldığı kağıtları rüzgara bıraktık... Ama, şiirler havada asılı kalmayıp, insanların yaşam kavgası verdiği İstanbul sokaklarına doğru salına salına inmeye başladılar. Şiir, gökyüzüne doğru yükselen bir balon değildir!.. Aşağıdaki polis arabası bildiri atıldığını sansa da, kağıtların azlığından ve üstlerine şiir yazılı olduğunu gördüklerinden olay, rüzgarın hırsızlığı olarak yorumlanır!.. Galata Kulesi'ne çıkıp, yüzlerce şiir okuduktan sonra kağıtları havaya savurursanız IV. Murat anlayışının yaşadığına kollarınıza takılan kelepçelerle tanık olursunuz!

Hezarfen Ahmet Çelebi'nin kanat sesleri "Şiir adam" Akgün Akova'nın dizelerinde de, duyulur: "havaya bile ateş etmeyin / olur a, bir kuş geçiyordur üstünüzden / ya da Hezarfen Ahmet Çelebi." İstanbul üstünde uçan üçüncü insan ise bir İtalyan'dır.1844 yılında İstanbul'a gelen Comasgi, Haydarpaşa Çayırı'nda aralarında padişahın da bulunduğu büyük bir seyirci kitlesi önünde balonuyla havalanarak Yalova'nın bir köyüne iner. Padişahın verdiği fermanı gösterince köylüler tarafından misafir edilen Comasgi, daha sonra balonunu toplayarak İstanbul'a döner.

İtalyan baloncu ikinci uçuşunu Taksim'de yapar. Sultan Abdülmecid'in kızkardeşi Adile Sultan'ın düğününde Haydarpaşa Çayırı'nda üçüncü kez havalanan Comasgi, padişahın kendisine bir kese altın verip bir yerlere sürgüne göndermesine fırsat vermez!..

Çünkü, uçuş sırasında aniden çıkan poyraz sonucu Comasgi gözden kaybolur ve kendisinden bir daha haber alınamaz. Yoksa diyorum, İtalyan Baloncu, Hezarfen Ahmet Çelebi ve Lagari Hasan Çelebi'nin başlarına gelenleri bildiği için mi, "gidiş o gidiş" yapmıştır?.. Ama, Comasgi'nin akıbeti memleketi olan İtalya'da da, bilinmemektedir.

İşte, bu yüzden, bir çocuğun elinden kurtulup, gökyüzüne doğru yükselen balonun İstanbul için apayrı bir önemi vardır!..

Kız Kulesinin Damat Adayı

Galata Kulesi yıllardır istetir durur Kız Kulesi'ni...Ama, Kız Kulesi kendisine talip olan Galata Kulesi'nin kılık kıyafetini beğenmemiş olacak ki, pek yüz vermez teklifine. Boğaz'ın beyaz gelinlikli kulesinin gönlü belki de, gelip geçen gemilerin kaptan köşkündedir?

Kız Kulesi'ni sevmeyen İstanbullu olamaz. Öyleyse, kızımıza talip olan Galata Kulesi'nin soyunu, sopunu, neyin nesi olduğunu, hangi işlerle uğraştığını şöyle bir araştıralım: Galata Kulesi gözlerini dünyaya 507 yılında Roma Şark İmparatoru Anastasius Oilozus tarafından yaptırılan küçük bir kule olarak İstanbul'da açar!.. Boy atıp, büyümesi 1216 yılında, Galata'ya yerleşen Cenevizliler dönemine rastlar. Cenevizliler kuleyi yükseltmek için II. Murat'tan adının yazılı olduğu bir kitabeyi kulenin bir köşesine koymayı teklif ederek borç para isterler. Ancak, İtalya'nın Cenova kentindeki merkez idaresi bu teklife şiddetle karşı çıkar. Söz konusu yardım gerçekleşmiş olsaydı Osmanlı'nın ilk kitabesi fetihten yıllar önce Galata Kulesi'ne konmuş olacaktı.

Galata Kulesi'nin adı Ceneviz kaynaklarında "İsa Kulesi", Bizans kaynaklarında ise "Büyük Burç" olarak geçmektedir. Her yaştan Cenevizli kadın ve erkeğin geceli gündüzlü çalışarak yükselttiği ku-

lenin bir kaç katını Fatih Sultan Mehmet nedendir bilinmez yıktırır!.. 1509 yılındaki depremde büyük hasar gören Kız Kulesi'nin damat adayını Mimar Murad Bin Hayreddin onararak kendisine yeni bir takım elbise diker. Üstü başına çeki düzen verilen Galata Kulesi Takiyeddin isimli bir müneccimin üst katlarını rasathane olarak kullanmasıyla okula başlar. Ama, 1579 yılında rasathanenin kapatılmasıyla Galata Kulesi bocalar ve tersanede çalıştırılan savaş esirlerinin barındırıldığı hapishane olarak kullanılmasıyla da kötü yola düşer!..Bereket versin ki, 1717 yılında yangın kulesi görevini üstlenerek iş hayatına atılır. Üstelik, yangını haber verebilmesi için bir de davulu vardır.

Maaşı az geldiğinden midir, nedir, Galata Kulesi ek iş olarak, geceyarısını haber vermek için bir mehtar ocağının içine yerleştirilmesine de izin verir. Abayı Kız Kulesi'ne yakmadan önce 1749 ve 1831 yıllarında iki kez yanan Galata Kulesi'ne yardım elini uzatan II. Mahmud, kendisine nazarlık niyetine bir çan takar. Bu çan, İstanbul Arkeoloji Müzesi'nde sessizliğe gömülüdür!.. II. Mahmud, aslında Galata Kulesi'ne bir saat takmak istemiştir. Ama, öbür kulelerin hepsine saat armağan edecek parası olmadığından bu niyetinden vazgeçer. Çan, işte bu düşüncenin gerçekleşememiş olmasının sessizliğine gömülüdür.

1959-60 kışının sert geçmesi sonucunda Galata Kulesi'nin çürümüş olan üst katındaki kirişler çöker. İhtiyar delikanlının imdadına belediye yetişir. Onarılan Galata Kulesi'nin içine gençlik aşısı olarak bir de, asansör konur.

IV. Murat döneminde uçan Hezarfen Ahmet Çelebi'ye gelince... Efendim, "zat-ı muhterem" işin aslında Galata Kulesi'nin Kız Kulesi'ne postaladığı bir aşk mektubudur...Yerine çabuk ulaşması için uçak ile gönderilmiştir!.. Şiir Cumhuriyeti'nin kayıtlarında bu olay böyle geçer. İnanmayanlara Ali Asker Barut'un bu konudaki şiirini belge olarak sunabilirim:

Karaköy'den kalkan vapurlar bilir
Yıllardır nasıl yangın Galata Kulesi
Kız Kulesi'ne

Hatırlar herkes
Hezarfen Ahmet Çelebi'yi
Az biraz
Çekebilmek için ilgisini Kız Kulesi'nin
Uçurttu o zat-ı muhteremi
Üsküdar'a kadar

Bugünse artık
Görmek için denizi
Sağa sola oynatması gerekecek
Betonarme binaların arasında
Üzgün duran boynunu

Ankara'ya Nâzım Hikmet'in heykelinin dikileceği söyleniyor. Elbette dikilsin... Ama, Hezarfen Ahmet Çelebi'nin İstanbul'da bir heykeli yoktur. Yalnızca içindeki asansörün çıktığı son katta, duvarda uçuşun tasvir edildiği bir kabartma vardır. Çelebi'nin konmuş olduğu Üsküdar'daki Doğancılar Parkı'nın giriş kapısı üstündeki tabelanın kenarlarında ise son derece küçük uçağın ilk adımı olan bu olayı anlattığı belli belirsiz ve ancak dikkatli İstanbulluların gözüne çarpabilecek kanatçıklar bulunmaktadır. Nâzım Hikmet, 12 Nisan 1963'de, şiirine çokça kondurduğu uçağın adına son kez yer verir:

İki saat sonra uçak alanındayım
Beş saat sonra maviliğinde senin
Beş saat sonra hürriyet
Bütün dönüşlerin otel odalarım
Heykelini dikmeli uçağı icat edenin.

Doğru bildiği yolda asla taviz vermeden yürüyen, ölümü dahi göze alan Hezarfen Ahmet Çelebi'nin İstanbul'a dikilecek olan heykeli aynı zamanda Nâzım Himet'in de heykeli değil midir?..

56 metre yüksekliğinde olan ve 146 basamakla çıkılan Galata Kulesi, İstanbul'u kuşatan gökdelenler arasında boy fakiri olsa da, Ceneviz ve Türk mimarisi karışımı kostümüyle Kız Kulesi'nin kültürlü bir damat adayıdır!..

Çelik Zürafa

Paris denildi mi, Nâzım Hikmet, Eyfel Kulesi'nin görünümünü gözlerinin içinde bulur. Nâzım'a göre Paris'in "Acayipten sayılan temaşaya değer" kulesine mutlaka çıkılır. Bakın, Eyfel Kulesi'ni neye benzetiyor Nâzım: "Bu sipsivri, küçücük kafalı, çelik bir zürafaya benzeyen kule, Paris şehrinin meşhur bir acayipliğidir."

1896 yılında, Fransa'da yeni kurulan Demir-Çelik Endüstrisi ve Sanayi devrimini simgelemek için Paris'te sergilenmek üzere açılan anıt yarışmasına 700 yapıt katılır. Birinciliği aerodinamiğin babası olarak kabul edilen Gustave Eiffel'in (Eyfel) sonradan kendi adıyla anılacak kulesi kazanır. Kulenin yapımına 1897 yılının Ocak ayında başlayan Eyfel, yaptığı çelik köprülerle kendinden söz ettirmiş bir fizikçidir. Eyfel Kulesi'nin yapımına dönemin bir çok sanatçı ve aydını karşı çıkar. Ki, en sert tepkiyi Guy de Maupassant gösterir. Kulenin yapımına başlanırsa Paris'i terkedeceğini söyleyen yazar sözünü tutar!.. Eyfel Kulesi yükselmeye başlayınca herkes çökeceğine inanır. Böylesi bir olasılığa karşılık Gustave Eiffel'in bütün mal varlığı ipotek edilir. Kulesine güvenenen Eiffel, ipoteğe şart olarak işletme geliri-

nin kendisine ait olacağını ileri sürer. 15.000 parçadan oluşan 7.000 ton demirin 2.5 milyon çiviyle tutturulmasıyla oluşan kule 1899 yılının Mart ayında 10.100 ton ağırlığında bir bebek olarak dünyaya açar gözlerini!.. Eiffel'in, yarışmada birinciliği kazanan projesinden bir tek çivinin bile yerini değiştirmeden yaptığı kulenin isim babası Fransız şairlerdir: Bulutların Çobanı!..

Kulenin yapımına karşı olarak en sert çıkışları yapan Guy de Maupassant, her gün birinci kattaki kafeteryada görünür. Kendisine, beğenmediği kulede ne işi olduğunu soranlara verdiği yanıt en az Eyfel kadar ünlenir: "Paris'te bu lanet yapının gözükmediği tek yer burası."

Eyfel Kulesi, Kız Kulesi'nin kumasıdır. Nasıl mı?..Efendim, ilk kez bendenizin anlattığı bu hikayeyi tekrar edeyim: Bedri Rahmi Eyüboğlu "İstanbul Destanı" adlı şiirinde şöyle bir çöpçatanlık yapar: "Ama şu Kız Kulesi'nin aklı olsa / Galata Kulesi'ne varır / Bir sürü çocukları olur"... Bedri Reis üç yıl sonra 1959'da, Paris'te yazdığı bir şiirde Eyfel Kulesi'ni Kız Kulesi'nin üstüne kuma getirir: "Ama şu Eyfel Kulesi'nin aklı olsa / Galata Kulesi'ne varırdı / Bir sürü çocukları olurdu."

Galata Kulesi ile Eyfel Kulesi arasındaki bağ yalnızca Bedri Rahmi Eyüboğlu'nun dizeleri değildir. Parisli terzi Birdman Reisfeldt, tıpkı Hezarfen Ahmet Çelebi gibi kendi yaptığı kanatlı elbisesi ile uçmak üzere 1911 yılında Eyfel Kulesi'ne çıkar!.. Uçuş denemesi başarısızlıkla sonuçlanan terzinin bedenine otopsi yapıldığında ortaya çıkan rapor tam bir kara mizah örneğidir: Zavallı "Kuş adam"ın ölüm nedeni yere çarpma değil, havadayken geçirdiği kalp krizidir. Eyfel Kulesi'nin boyu 300 metredir. Ancak, sonradan eklenen radyo antenleriyle birazcık daha boy atar ve 320 metre olur. 1931 yılına kadar dünyanın en yüksek yapısı olsa da, bu ünvanını New York'daki "Empire State Building" adıyla bilinen gökdelene kaptırır. Eyfel Kulesi sıcak havalarda genleşmeyle15 santimetre yükselse de, aradaki fark kapanmaz. Size verdiğim yükseklik değerlerinden sonra Cahit Külebi'nin şu dizesini yanıtlayabilirsiniz: "Eyfel Kulesi kaç minare boyu kim bilir?.."

Erdoğan Alkan, sivri bir dille yazmamış olsa da, "Şiir Sanatı" kitabında birçok şairi hırsızlık suçlamasının eşiğine getirir. Örneğin; kitabın sayfalarında Rimbaud'un "A, parlak sineklerin siyah kadife korsesi" dizesiyle Cemal Süreya'nın "Ama yine de kıskandırırdı / Çizdiğim bütün Eyfelleri / Korseli A'lar halinde" dizeleri yan yanadır. Her iki şairin dizelerindeki ortaklık A harfine korse giydirmiş olmalarıdır. Fransız şair A harfini parlak sineklerin siyah kadife korsesine benzetirken, Cemal Süreya Eyfel Kulesi'ni korse takmış A harfi olarak görür.

Şüphesiz ki, bu benzetmeyi ilk yakalayan Cemal Süreya'dan çok önce yaşamış olan Rimbaud'dur. Ama, şu da, unutulmamalıdır ki, Rimbaud'un o dizeyi yazdığı yıllarda Eyfel Kulesi diye bir şey yoktu!.. Cemal Süreya'nın şiirindeki "Semiolojik" değer daha yüksektir. Şiirin yazıldığı dile bile çevrilemeyeceği herkesçe bilinir. Erdoğan Alkan'ın Türk şairlerinin dizelerinde benzerlik aradığı Fransız şairlerin şiirlerinin çeviri olduğu da unutulmamalıdır. Rimbaud'un "Sesliler" adlı şiirinde yer alan söz konusu dize Türkçeye "A kara kadife giysisidir sineklerin" şeklinde de çevrilmiştir. İşin garip yanı, bu çeviriyi yapan sevgili Erdoğan Alkan'ın ta kendisidir!.. Aynı dizeyi İlhan Berk ise şöyle çevirmiştir: "Karanlık koylara, kara sineklere benzer A"... Görüldüğü gibi her iki çeviride de "korse" sözcüğü geçmemektedir.

Kozmetiğin başkenti olan Paris'te, herdört yılda bir yüzüne sürülen 40 ton boyayla makyajını tazeleyen Eyfel Kulesi'nde toplam 1789 basamak bulunur. Fransız İhtilali'nin yapıldığı yılı gösteren basamaklardan yukarı Charlie Chaplin'den Adolf Hitler'e kadar birçok tanınmış insan çıkmıştır. Akgün Akova'nın da, yolu bir gün Eyfel Kulesi'ne düşer... "Baba Bana Bağırma" şiirinin şairi kulenin asansöründen aşağıya inerken iki uzun boylu Fransız sevgilinin durmaksızın öpüştüğünü görünce "kiss kiss" güler. Şairimizi güldüren uzun boylu iki sevgilinin öpüşmesi değil, asansör kabininin Japonlarla dolu olmasıdır!.. Akgün Akova'nın boyunun Japonlardan pek de uzun olmadığını söyleyerek olayı gözünüzün önünde canlandırmanızı diliyorum!..

1994 yılının Haziran ayında Sunay Akın'ın da uzun boyuna Eyfel Kulesi'nin gölgesi değmiştir. Demokratik İşçi Dernekleri Federasyo-

nu'nun (DİDF) düzenlemiş olduğu "Solingen'den Sivas'a Yananlar Bizim" etkinliğinin ikinci durağı olarak Mulhouse'dan Paris'e geçen Akın, arkadaşı "Sosyolog Hüseyin" ile gecenin geç bir vaktinde Eyfel'in dibine vardığında kulenin uykuya dalmış olduğunu görür. Kuleye çıkamadığına üzülen oğlu Ali Ozan'ı teselli olsun diye omuzlarına oturtan şair bir gün okuduğunuz bu yazıyı daktilo ederken oğlu da Kız Kulesi'nin kumasının Paris'den alınan maketiyle masanın bir ucunda oynamaktadır.

Uyuşamayız Yollarımız Ayrı

Deniz Harp Okulu'nda öğrenci olan Nâzım Hikmet, kızkardeşi Samiye Yaltırım'ın kedisi için yazdığı şiiri Tarih Öğretmeni Yahya Kemal'e uzatır:

Yeşil deniz gibi gözleri vardı
Beyaz tüyleriyle bir küme kardı
Ağzını süsleyen sedef dişlerdi
Baygın nazarı ta ruha işlerdi

Severken aldatıp birden kaçardı
Okşarken ansızın pençe açardı
Onda bir kadının gururu vardı
Sürmeli gözlerinden riya akardı.

Bu arada, Nâzım Hikmet'in annesi Celile Hanım eşi Hikmet Bey'den ayrılmıştır. Yahya Kemal şiiri okuduktan sonra iyi olup olmadığına karar vermek için kediyi görmesi gerektiğini söyler!.. Güzel bir kadın olan Celile Hanım'a Yahya Kemal abası yanıktır!.. Amacına ulaşıp kendisini eve davet ettiren Yahya Kemal kediyi gördükten sonra şunları söyler Nâzım Hikmet'e: "Sen bu pis, uyuz kediyi böyle övmesini biliyorsan şair olacaksın."

Nâzım Hikmet ile Abidin Dino'nun dostluğunu herkes bilir ama Arif Dino'nun, Nâzım Hikmet'in yüzünü bir kediye benzettiği desenini çok kişi bilmez. Abidin Dino'nun ağabeyi olan şair ve ressam Arif Dino, Orhan Veli ile de arkadaş olup Yaprak Gazetesi'nde iki şiiri yayınlanmıştır. Abidin Dino ince yapılı olmasına karşın, ağabeyi 2 metre boyunda ve 130 kilo ağırlığındadır. Bedeni gibi yüreği de büyük olan Arif Dino'nun, Nâzım Hikmet'i kediye benzettiği çiziminin nedenini aramak için 1921 yılının Ankara'sına gidelim: Sömürüye karşı direnen insanların yanında yer almak için İstanbul'dan kaçan Vâlâ Nureddin ve Nâzım Hikmet'i bir aşçı dükkanının camekanı önünde buluyoruz... İki arkadaş arnavut ciğerlerine sokak kedileri gibi bakmaktadır. Tam o sırada yanlarından geçen Hüsnü Paşa (ki, Türkiye İşçi Partisi'nin lideri Mehmet Ali Aybar'ın büyükbabasıdır) kendilerini tanır ve parasız olduklarını hallerinden anlayarak verdiği "25 lira"yla karınlarını doyurmalarını sağlar. Bu olayı öğrendikten sonra, Arif Dino'nun Nâzım Hikmet'i neden kedi olarak çizdiği sorusunun yumağına bir tırmık da Orhan Veli'nin şiiriyle atalım:

Uyuşamayız, yollarımız ayrı,
Sen ciğercinin kedisi, ben sokak kedisi;
Senin yiyeceğin, kalaylı kapta;
Benimki aslan ağzında;
Sen aşk rüyası görürsün, ben kemik.

Ama seninki de kolay değil, kardeşim;
Kolay değil hani,
Böyle kuyruk sallamak Tanrı'nın günü.

Orhan Veli ciğeri ağzına hiç koymadığı gibi ciğercinin kedisini de, sevmezdi. Şiirindeki sokak kedisi ise ta kendisidir Nâzım Hikmet'in. Orhan Veli, sokak kedisi Nâzım'ı sözcüklerle, Arif Dino çizgiyle anlatmıştır. Ciğercinin kedisinden sokak kedisine "Cevap" olarak yazdığı şiirinde ise Orhan Veli, yiyeceği kalaylı kapta olup, bütün gün kuyruk sallayanların Nâzım Hikmet'e bakışını dile getirir:

Açlıktan bahsediyorsun

Demek ki sen komünistsin
Demek bütün binaları yakan sensin.
İstanbul'dakileri sen,
Ankara'dakileri sen...
Sen ne domuz sun sen!

Nâzım Hikmet, "Ben Tekiri Severim" yazısında "Tekir kedimle karşılıklı oturup konuştuğum olmuştur" diyerek tüylü dostunun şu sözlerine kulak verir: "Yaptıklarımı kötü buluyorsan, niçin beni kapı dışarı etmezsin? Çünkü tavan arasında fareler var. Geceleri seni uyutmuyorlar. Onları tutayım diye besliyorsun beni. Sonra karşında mırıl mırıl dolaşmam hoşuna gidiyor... Gözünü eğlendirmem için bana ciğer verdiğini bilmiyor muyum sanki?.. Hem tavan arasındaki fareleri yutayım, hem gözünün eğlencesi olayım, sonra da bana ciğer alıyorsun diye bir de yaltaklanayım mı?"

Kedisinin verdiği karşılıktan rahatsız olmayan Nâzım Hikmet yazısını şöyle bitirir: "Tekir'im ne vakit bana böyle karşılık verse, ben ona diyecek söz bulamam. Anlarım ki, belki de böyle düşündüğü için onu seviyorum. Siz isterseniz, gün ağarıncaya dek karda, yağmurda kapınızı bekleyen, dövsenizde, sövsenizde yaltaklanmaktan vaz geçmeyen Karabaş'ı seviniz, ben Tekir'i severim."

Nâzım Hikmet'in insana "yaltaklanan" hayvanları sevmediği yukarıdaki sözlerinde son derece açıktır. Ki, bu yüzden, Orhan Veli'nin şiirindeki sokak kedisinin Nâzım Hikmet olduğunu söylemekle aldanmamış oluyoruz!.. Vatanın, Amerikan üsleri, polis copu ve emekçilerin fabrikalarda kanlarını içmek olduğunu söyleyenlere karşı çıkan Nâzım Hikmet "hain" ilan edilir ve cezaevine kapatılır!.. Celile Hanım açlık grevindeki oğluna destek bulmak amacıyla Galata Köprüsü üzerinde bir dilekçeyi imzaya açar... Tıpkı 1921 yılında, Ankara'daki ciğerci dükkanı önünde Nâzım Hikmet'le Vâlâ Nureddin'in Hüsnü Paşa'yla karşılaşmaları gibi Celile Hanım köprü üstünde Yahya Kemal'le gözgöze gelir... Yahya Kemal, evlenecek parayı bulamadığı gerekçesiyle Celile Hanım'a verdiği sözü tutmamıştır. Hüsnü Paşa, Nâzım Hikmet ve Vâlâ Nureddin'e yardım eder ama Yahya Kemal, aşk şiirleri yazdığı Celile Hanım'dan oğlu için bir imzayı esirgeyerek görmemezlikten gelir ve karşı kaldırıma geçer!..

Doyum Olmuyor ki

Nâzım Hikmet sokak kedisi de, Yahya Kemal ne kedisi?.. Ne olacak, Mart kedisi!..

Nâzım Hikmet'in yolu 1955 yılında Budapeşte'ye düşer...Bunu fırsat bilen kent radyosu Türkçe Yayınlar Servisi'nin edebiyat programına konuk eder şairi. Söyleşinin başında "sık sık" okuduğu kitaplardan söz açan Nâzım Hikmet'e spiker şu soruyu yöneltir: "Acaba bu sık seyahatleriniz esnasında yanınızda bu kitaplardan bulundurabiliyor musunuz? Bize bu kitaplardan bahsetseniz çok iyi olur."

Yolculuk için hazırlanan bir bavulda insanın asla vazgeçemeyeceği eşyaları bulunur: Diş fırçası, pijamaları, iç çamaşırları, çorap, tıraş takımı... Bavulun ağır olması istenmez. Ki, bu yüzden içine koyulacak her şeyin iyisi seçilir. İşte, Nâzım Hikmet'in spikere verdiği yanıt: "Şimdi size söyleyeyim, mesela benim bavulumda neler var. Bir defa tabii Orhan Veli var. Öyle sanıyorum ki Orhan Veli bizim en güzel şairlerimizden biri. Çok genç öldü, yazık oldu. Ama ölümsüz..."

10 Kasım 1950 gecesi birkaç günlüğüne geldiği Ankara'nın karanlık bir sokağında yürürken belediyenin kazdığı bir çukura düşer Orhan Veli. Başından yaralanan şair iki gün sonra geldiği İstanbul'da ağrı ve sızılarından şikayet ediyordu. 14 Kasım salı günü bir arkadaşının

evinde öğle yemeği yerken fenalaşır ve kaldırıldığı Cerrahpaşa Hastanesinde saat 23:20'de İstanbul martılarını öksüz bırakır!.. Doktorlar, alkol zehirlenmesi teşhisi koydukları Orhan Veli'ye otopsi yapınca gerçek ortaya çıkar: Ankara'daki kazada beyin damarlarından biri çatlayan şair beyin kanaması geçirerek ölmüştür. Tarifsiz kederler içindeki şairin cebinden bir diş fırçasına sarılı "Aşk Resmi Geçidi" adlı şiiri çıkar. Bir adı da "kalleş" olan ölümün, Orhan Veli'ye aşk için ayağa kalkıp selam durduğu bir resmi geçitte suikast düzenlediği polis raporuna girmemiş olsa da, Sunay Akın tarafından Şiir Cumhuriyeti'ne kaydedilir!..

Orhan Veli'nin ölümü üzerine şair dostu Halim Şefik"Otopsi" adlı şiiri yazar. Orhan Veli'ye "ağıt" olan bu şiir de hastanenin dosyaları arasında yer almasa da, Şiir Cumhuriyeti'nde asıl otopsi raporu olarak kabullenilir:

Morgta açılınca kafatası
Doktor beyler beyin gördüler
İndirince ten kafesine neşteri
Doktor beyler yürek gördüler
Yürekte ne gördüler dersiniz
Yürekte memleket gördüler
Dünya gördüler
Bir de dost gördüler
Ama bu işte doktor beyler
Doğrusu geç kaldılar
Çok geç kaldılar

Günümüzde bile birçok insan Orhan Veli'nin şiirini tanımakta geç, çok geç kalmaktadır. Yazdıkları şiirimizin yüzünde bir sivilce olmaktan öteye gidemeyen kimi şairler "sivil şiir" lafını ağızlarına dolamış olsalar da, bunu başaran Orhan Veli'nin ta kendisidir. Cemal Süreya'ya kulak veriyoruz:"Orhan Veli'nin kavgası edebiyatımızın en büyük kavgasıdır, buna inanıyorum. Bu kavganın yurdumuzdaki bütün şiir köklerini büyük büyük ırgalayan bir işlevi oldu. Irmağın yatağını daha doğal bir vadiye indirdi. Şiire kasket giydirdi, sivilleştirdi onu."

Orhan Veli'nin cenazesi 17 Kasım 1950'de kaldırılır. Oturup, türkü

tutturmayı çok sevdiği Rumeli Hisarı'na gömülen şairin mezar projesini Abidin Dino hazırlamıştır. Nevzat Kemal tarafından gerçekleştirilen projenin üstündeki "ORHAN VELİ, 1914-1950" yazısını ise Prof. Emin Barın yazmıştır.

Melih Cevdet Anday ve Oktay Rifat... Orhan Veli'nin en yakın iki şair arkadaşı. Ama, birisinin yüreği onun mezarını görmeye bile dayanamaz.

Rumelihisarı'nda Orhan'ın mezarı
Ne gittim ne gördüm gitmek de istemem
Taze ekmek bir parça beyaz peynir
Şimdi olsa şuracıkta rakı içer
Denize mi bakar kim bilir

Yukardaki dizelerin sahibi Orhan Veli'nin 13 yaşındayken tanıdığı Oktay Rifat'tır. Ki, Orhan Veli'nini ölümü üzerine yazdığı bir şiiri de şöyle bitirir: "Gel gel kardeşim Orhan / Benim ellerimi al / Benim gözlerimi kullan"...

Budapeşte radyosunun spikeri, Nazım Hikmet'ten, yanında taşıdığı Orhan Veli kitabından şiir okumasını rica eder...Nazım, "Hay hay! Hemen başlayalım" diyerek Orhan Veli'den"çok sevdiği" bir şiir okur:

Uzanıp yatıvermiş, sere serpe;
Entarisi sıyrılmış, hafiften;
Kolunu kaldırmış, koltuğu görünüyor;
Bir eliyle de göğsünü tutmuş.
İçinde kötülüğü yok biliyorum;
Yok, benim de yok ama...
Olmaz ki!
Böyle de yatılmaz ki!

Şiiri okuyan Nâzım'ın memleket özlemiyle dolu dudaklarından şunlar dökülür: "Ne güzel Türkçe. Sonra nasıl İstanbul!.. Nasıl İstanbul kızı!.."

Nâzım Hikmet, radyo programında Orhan Veli'nin "Sereserpe" şiirinin ardından sırasıyla "Delikli Şiir", "Vatan İçin" ve "Cevap" adlı şiirleri okuduktan sonra söyleşinin ilkgününde Orhan Veli'den son olarak "Gelirli Şiir"i okur...Ama, Gelirli Şiir'i okumadan önce şunları söyler:

"Bir tane daha okuyayım. Doyum olmuyor ki..."

Kız Kulesi'nin Kara Kitabı

Orhan Pamuk'un "Kara Kitap"ı kendinden söz ettirirken yazarın bir sonraki yapıtının adının ne olacağı da konuşulmaya başlanmıştı. Kitap severlere "pamuk eller cebe" dedirten Orhan Pamuk nasıl bir roman yazmaya başlayacaktı?..

Oysa, bu sorunun yanıtı Kara Kitap'ın sayfaları arasında yazılıydı. Romanın Boğaz sularının çekildiği düşlenen bölümünde Kız Kulesi şöyle anlatılır: "Kız Kulesi'nin bir tepenin üstünde korkutucu gerçek bir kule gibi yükseleceği bu derin ve vahşi vadide yeni bir hayat başlayacak."

Ve, Orhan Pamuk'un Kara Kitap'tan sonraki yapıtı kitapçılarda boy gösterir: "Yeni Hayat"... Bir gözlem kulesi olan Kız Kulesi'nin Kara Kitap'ta anlatıldığı sayfaya dikkat edilseydi yazarın nasıl bir romana "başlayacağı" görülebilirdi!..

Ama, Turizm Bakanlığı, Kız Kulesi'nin "korkutucu bir kule" olması için Boğaz'ın sularının çekilmesini beklemeyerek onu "kafeterya ve satış ünitesi" yapılmak üzere 49 yıllığına kiraya verdi!.. Turizm Bakanlığı açmış olduğu ihalede tarihi yapıyı şöyle tanımlamıştır: "900 metrekare kapalı inşaat alanı."

2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yasası, kültür mirası niteliğindeki yapıların nasıl ve hangi amaçlar için kullanılabileceği konusunda Kültür Bakanlığı ve koruma kurullarının kararını şart koşuyor. Turizm Bakanlığı sözkonusu yasayı çiğnemiştir.

Peki öyleyse, Turizm Bakanlığı hangi yasadan cesaret alarak bir kültür mirası olan Kız Kulesi'nden "900 metrekare kapalı inşaat alanı" diye söz edebilmiştir?.." Üstelik,"kafeterya ve satış ünitesi" olarak kullanılması şeklinde keyfi bir karar verebilmiştir?..

İşte, bu soruların yanıtları ve ortaya çıkan korkunç gerçek: Kız Kulesi 2369 sayılı "Turizm Teşvik Kanunu" çerçevesinde ihaleye açılmıştır. Ülkemizin bir kültür değeri olan Kız Kulesi hakkında söz sahibi olan Kültür Bakanlığı ve koruma kurullarının ağızlarını, ellerini ve kollarını bağlayan yukarıda sözünü ettiğim kanundur. Bu kanunu uygulayan da, 12 Eylül yasalarına karşı olduğunu söyleyen CHP'nin bir başkanıdır. Korkunç gerçek şuradadır: 2369 sayılı Turizm Teşvik Kanunu bir 12 Eylül yasasıdır!..

CHP'li Turizm Bakanı sözüm ona karşı olduğu 12 Eylül yasalarından birini uygulamıştır. Kız Kulesi üstündeki kokuşmuşluk da, zaten 12 Eylül yasasının kendisine giydirilmek istenilmesinden çıkıyor. Bu işin terzisi de,Turizm Bakanlığı'dır. Hani, şu 12 Eylül'e karşı olan CHP'nin bakanı!..

Bu "giydirmeye" bakan bir başka "Bakan" daha var: Kültür Bakanlığı!.. Ne seyrediyorsun kardeşim!?.. 12 Eylül kafası elinden "kız"ını almış tecavüz ediyor, senin ise sesin çıkmıyor!.. Ne o, yasaların çiğnenmesinden zevk mi alıyorsun yoksa?..

İşi laçkalaştıran nedir biliyor musunuz?.. Böylesine çirkin ve gözler önünde yapılan kanunsuzluğa dur demesi gereken ama sesi çıkmayan Kültür Bakanlığı da CHP'nin elindedir!..

Gazetelerde durmaksızın boy gösteriyor Kız Kulesi... En son, "Kız Kulesi Gelin Adayı" başlığıyla yayınlanan bir yazı dizisinde tarihi yapının "Kültür Merkezi ve Kafeterya" olarak "hizmet" vereceğini okuyoruz. Hayır!.. Kız Kulesi kültür merkezi yapılmayacaktır. Tarihi yapının korunmasını ve insanla buluşmasının yalnızca belirli zamanlarda düzenlenecek sanat etkinlikleri bünyesinde olmasını ortaya atan ve bu amaç doğrultusunda kulede ilk kez şiir akşamları,

müzik dinletileri, resim sergileri açan bizleriz. Ertan Ünal'ın "derlediği" yazı dizisine göre ihaleyi kazanan ve Kız Kulesi'ni "kültür merkezi" yapacak olan şirketin adı şöyle: "Hamoğlu Turizm ve Otelcilik Sanayi ve Ticaret A.Ş."... Ne de, kültürlü bir şirketmiş bu böyle; vay be!

Ne yazık ki, ülkemizde yazar ve yazar kasalar birbirine iyice karışıyor. Birçok köşe yazarının şirketlerin ve patronların yazar kasalığını yapması sonucunda kandırılan, aldatılan halkımız oluyor.

Kız Kulesi, Şiir Cumhuriyeti'dir!.. Bu ütopyayı ortaya attığımda ağırlığı altında ezilenlerin sayısı az değildi. Kendini "sanatçı" olarak gören Şiir Cumhuriyeti karşıtlarının yaratıcı güçleri ve ufukları bir gazetede yer alan şu fotoğraf altı yazısı kadar bile geniş değildir: "Kız Kulesi İstanbul'un orta yerinde kayalıklar üzerine oturmuş bir minik dünya gibidir."

Birçok "yazarkasa", gazetelerindeki köşelerinde Kız Kulesi'nde çay içip İstanbul'u seyredecekleri günü iple çektiklerini yazıyor. Kimi Fransızlara göre de Paris'i seyretmek için en güzel yer Eyfel Kulesi'dir. Çünkü Paris'e yalnızca Eyfel Kulesi'nden bakıldığında bu kulenin çirkinliği görülmemektedir!.. Bu bakış açısını İstanbul'a taşıyıp, bende diyorum ki, İstanbul en çirkin Kız Kulesi'nden seyredilen İstanbul'dur. Çünkü, İstanbul'a yalnızca Kız Kulesi'nden baktığınızda bu kulenin güzelliğini göremezsiniz. Ben, çayımı Salacak kıyısında içmeyi seviyorum. Ki, o an Kız Kulesi bütün güzelliği ve de, İstanbul silueti ile karşımda durmaktadır.

Kız Kulesi ne olacak, bütün bu karmaşa, kokuşmuşluk nasıl çözülecek?.. Bunun bir tek yolu vardır. O da, öncelikle şu sorumun yanıtlanmasından geçer: Anadolu'nun bir kültür mirası olan Zeus Tapınağı bilindiği gibi yurt dışına kaçırılmıştır... Ve biz, Türkiye Cumhuriyeti olarak onu yerine getirtip, korumak istiyoruz. İyi de, Zeus Tapınağı'nın kaç metrekare kapalı inşaat alanı olduğunu ölçtük mü?.. Kafeterya ve satış merkezi yapılmaya uygun mudur?.. Kız Kulesi gibi gözler önündeki kültür mirasını "kârhane"ye çeviren Türkiye Cumhuriyeti'nin Kültür ve Turizm Bakanlıkları bu konuda çalışma yapmışlar mıdır?

Evet, bu sorunun yanıtı verilince Kız Kulesi düğümü de çözülmüş olur!..

Kaptan Düdüüük

Nâzım Hikmet, 1 Temmuz 1957'de çok sevdiği memleketini görebilme umuduyla geçen yılların yorgunluğunu hissederek şu dizeleri yazar:

Çok yorgunum, beni bekleme kaptan.
Seyir defterini başkası yazsın.
Çınarlı, kubbeli, mavi bir liman.
Beni o limana çıkaramazsın...

Kalkmak üzere olan bir vapuru yakalamak için yaptığım koşuların çoğu iskele kapısının suratıma kapanmasıyla son bulur. Oysa, bir zamanlar, Şirket-i Hayriyye'nin kaptanları kalkış saati gelen vapura doğru koşan yolcuları bekliyorlardı. Melisa Gürpınar'ın "İstanbul'un Gözleri Mahmur" kitabındaki Nami Bey, bu konuda benden çok şanslıydı:

ama bir Kadıköy iskelesine indi mi
şehzade kesilirdi
ütülü mendilleri kolalı yakası

ve lavanta çiçeği kokusuyla
bastonunu kaldırıp
giden vapurları
yanaştırırdı kıyıya

Eh, hadi biz giden vapurlardan vazgeçtik, palamarı henüz çözülmemiş olan vapura koşarken iskelenin kapısı yüzüme kapatılmasa!..Nerdee, o eski kaptanlar? Vapur Galata Köprüsü'nden hareket etmeden önce tüm salonları gezer, ayakta kalan yolculara iskemle bulurlarmış.

Şirket-i Hayriye'nin ilk kaptanları yelkenli gemi deneyimine sahip olup, çoğu Rum'du. 1870 - 1905 yılları arasında dümen tutmuş bir Macaroviç kaptan vardı ki, yanından hiç ayırmadığı köpeğinin başına ördüğü bir çorap yıllarca güldürmüş İstanbulluları! Macaroviç kaptan vapuru Arnavutköy iskelesine yanaştırırken, Ortodokslar da geleneksel denize haç atma töreni için kıyıda toplanmışlardı. Papaz, tören gereği tahta haçı suya fırlatınca Rum delikanlılar haçı kurtarmak için başlamışlar kulaç atmaya. İşte tam o sırada Macaroviç kaptanın köpeği suya atlayarak haçı dişlerinin arasına alır ve karaya çıkarak başlar Bebek'e doğru koşmaya. Tabii, cemaat de peşinden!..Bu olay sonrasında Macaroviç kaptan evine gitmeye cesaret edemeyip, korkudan, haftalarca vapurda yatıp kalkar.

Hele bir George kaptan vardı ki, suyun üstünde bir martı görse rahatsız etmemek için vapurun yolunu değiştirirdi. Kadri kaptanın ustalığı ise herkese dil ısırtırdı . Yalılara sürtünürcesine geçen Kadri kaptan pencereden uzatılan bir fincan kahveyi dökmeden alırdı. Bir de, Kadri kaptanın yanında yetişen Sezai kaptan vardı. Boğaz cambazlarından biri olan Sezai kaptan, ipe bağladığı bir yumurtayı vapur ile yanaşmakta olduğu iskelesinin arasına uzatırdı. İnmekte olan yolcular, kaptan köşkünden uzatılan yumurtanın vapur ile iskelenin arasında kırılmadan yanak yanağa durduğunu görünce denize değil ama hayretlere düşerlerdi...

Yaşınız uygun değil
Bilemezsiniz.

Boğaz'ın gerde kaçkını 66
Taşırken su üstünde Kuzguncuğa bizleri
Kaptanın çakırı İsmail
Bırakmazdı vapurun düdüğünü
Büyük yalıların önünde
Kendi sesini duymak için

Müştak Erenus "Yıl 1927" adlı şiirinde "bilemezsiniz" dese de, 66 baca no'lu vapurun Boğaziçi olduğunu biliriz! Üstelik, 1. Dünya Savaşı başlarında kaptanının Eyüp Bey, başmakinistinin ise Sahal Usta olduğundan da Eser Tutel sayesinde haberdarız. Eser Tutel, vapurların peşinden koşan aşık martılardan biridir. Şeref kaptanın da, düdük çalmaya meraklı olduğunu kendisinden öğreniyoruz. Kıyıdaki çocukların 'kaptan düdüüük" diye bağrışlarını asla kırmayan kaptan asılırmış düdük teline. Genç yaşta ölünce cenazesi Altınkum vapuru ile taşınır Beykoz'a... Ve, o gün, oynamak için iskeleye inen bir tek çocuğa bile rastlanmaz! İstanbul'un iki yakası arasında mekik dokuyan vapurların can simitleri günümüzde turuncuya boyalıdır. Bunun nedeni, turuncunun, deniz mavisinin zıt rengi olmasından dolayı suyun üstünde rahatlıkla görülebilmesidir. Bu simitler, eskiden beyaz renkli olup, üzerlerinde dört kırmızı bant vardı. Ama Altınkum vapurunun cankurtaran simitleri bir ara sarı ve lacivert renklere boyanmıştır!..Hayri Kaptan öylesine koyu Fenerbahçe taraftarıydı ki, Güzel Sanatlar Akademisi öğrencilerinden simitleri tuttuğu takımın renklerine boyamalarını rica eder!

Kaptanlar son derece usta olmalarına karşın arada bir, seyrek de olsa, tatsız olaylar yaşanmıyor değildir. Süreyya Kaptan, bir hayli çürük olan Anadolukavağı iskelesini söküp götürür bir gün. Bu kazanın bölge sakinlerine zararı yerine faydası dokunur! O güne kadar eşekler Anadolukavağı'nda başıboş gezer, iskelede yatarlardı. Vapurun iskeleye çarpmasıyla kopan gürültüden korkan eşekler kurtuluşu yakındaki bir bakkaldan içeriye girmekte bulurlar. Sesten ürken eşekler içeri, eşeklerden korkan bakkal dışarı... İnşiral vapurunun kazasından sonra bir daha o hayvancıkları iskele civarında gören olmamış.

Araba taşıyan vapurların atası ilk kez İstanbul Boğazı'nda duman

tüttürmüştür. Londra'daki Thames Nehri'nde iki yaka arasında zincir gerilerek teknelerle araba ve hayvan taşımacılığı yapılabiliyordu ama Boğaziçi gibi geniş ve akıntıların yoğun olduğu bir yerde buna olanak yoktu. İdare heyeti reisi Hüseyin Haki Efendi ve Hasköy Fabrikası sermimarı Mehmed Usta bir araya gelerek düşünüp taşınmışlar ve ilk araba vapurunun projesini çizmişlerdir. İngiltere'de yapılan bu vapura 26 baca numarasıyla Suhulet adı verilir. Kız Kulesi'nde kurulan Şiir Cumhuriyeti'ni ilk tanıyanın da, Eminönü araba vapuru olduğunu arada söylemiş olalım. 1992 yılının bir yaz akşamında şiir okumak için adacıkta toplanan kalabalığı görünce nasıl da asılmıştı kaptan düdük teline...

Ne zaman, iskelenin kapısı yüzüme kapatılsa böye bir yazıyla intikam alacağıma dair kendi kendime söz verirdim. Sonunda tuttum sözümü. Beni beklemeyen kaptanlar: Nasılmış?..

Saraylardan haber uçar, "bizi de yaz" diye,
duymazlıktan gelir.
İnadına gecekonduları, Kız Kulesi'ni,
işçi kahvelerini yazar.
Yağmur pencerede sırasını beklerken;
o şemsiyeleri yazar.
Pembe dizilerde balonlar uçarken;
işçi sigaralarının dumanı yazar.
İncili boncuklu kadınlar aynalarda
gezerken; o, "lambalı kadın"ı yazar.
Birileri Hırsızistan'a damat olurken,
hiç üşenmez, Berberistan'ın
kanaryalarını yazar.
Yarış atlarına ve süs köpeklerine övgüler
düzer birileri; o, aulkarıncaya içi giderek
bakan çocukları yazar.
Bal tutanlar parmaklarını yalarlar;
o, denize dökülen simitleri yazar.

Medya holdingleri para sayma
makinalarını cepleriyle taşırken,
o, Ahmet Samim'i yazar.
Haydarpaşa'nın geleceğinden
söz edilir gazetelerde;
o, Haydarpaşa'nın işçi tulumuyla dolu
gardırobunu yazar.
Ve herkes gecenin bir yerinde
sondürmüşken fenerini;
Sunay Akın
birileri ateşin altını beslesin, karanlık
defolup gitsin diye, "devrim" sözcüğü
güzel kitapların ilk sayfasına yazılsın diye,
sabahlara kadar beynine fazla mesai yaptırıp,
Nâzım Hikmet'in gülümseyen
bir fotoğrafını çekmek
"İstanbul'un Nâzım Planı"nı yazar.

Ataol Behramoğlu

ISBN 975-348-083-0